

**KENTSEL ARKEOLOJİK ALANLARIN KORUNMASINA
YÖNELİK PLANLAMA YAKLAŞIMLARI:
YENİKAPI ARKEOLOJİK ALAN YÖNETİM VE YÖNLENDİRME
REHBERİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Şehir Plancısı Ayşe YIKICI**

**Anabilim Dalı: Şehir ve Bölge Planlama
Programı: Kentsel Koruma ve Yenileme
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Dilek ERDEN ERBEY**

MAYIS 2010

**T.R.
MİMAR SİNAN FINE ARTS UNIVERSITY
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**URBAN PLANNING APPROACHES FOR THE PROTECTION OF
ARCHAEOLOGICAL SİTES:
YENİKAPI ARCHAEOLOGICAL AREAS MANAGEMENT AND
REDIRECTION GUIDE**

M.Sc. Thesis by

Ayşe YIKICI

**Department of City and Regional Planning
Urban Conservation And Renewal Course Program**

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Dilek Erden Erbey

MAY 2010

Ayşe YIKICI tarafından hazırlanan KENTSEL ARKEOLOJİK ALANLARIN KORUNMASINA YÖNELİK PLANLAMA YAKLAŞIMLARI: YENİKAPI ARKEOLOJİK ALAN YÖNETİM VE YÖNLENDİRME REHBERİ adlı bu tezin yüksek lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Yrd. Doç. Dr. Dilek ERDEN ERBEY
Tez Yöneticisi

Bu çalışma, jürimiz tarafından Anabilim Dalında tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: : _____

Üye : _____

Üye : _____

Üye : _____

Üye : _____

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Aileme ithaf edilmiştir.

Yaşamımda, kişisel belleğimi koruma ve saklama özelliğimden kaynaklanan hayat duruşumu, mesleki yaşantıma taşıma isteği ve korunması gereken değerlerin hak ettiği özeni mevcut sistem içerisinde görmediği düşüncesi ile lisans eğitimim ardından uzmanlaşmak adına çıktığım bu yolda; bana engin birikimi ile destek verip yanımda olan değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Dilek ERDEN ERBEY ve bütün hocalarıma, bu süreçte sonsuz desteğini benden esirgemeyen ablam Esra YIKICI'ya, tez çalışmam sırasında kendi akademik deneyimlerini benimle paylaşarak yoluma şekil veren ablam Meryem YIKICI MURAT'a, her şeyden önemlisi beni akademik hayatım ve tüm yaşamım boyunca yüreklendirip, olduğum yerde bulunmamamı sağlayan annem Gülay YIKICI ve babam Mustafa YIKICI' ya, sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu yolda beraber yürüdüğüm değerli arkadaşlarıma, özellikle yurt dışında edindiği deneyimlerini benimle paylaşan Bahar Beril ÇELİK'e beni yalnız bırakmadıkları için teşekkürlerimi bir borç bilirim...

Şehir Plancısı

Ayşe YIKICI

Mayıs, 2010, İstanbul.

KENTSEL ARKEOLOJİK ALANLARIN KORUNMASINA YÖNELİK
PLANLAMA YAKLAŞIMLARI:
YENİKAPI ARKEOLOJİK ALAN YÖNETİM VE YÖNLENDİRME REHBERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Ayşe YIKICI

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Mayıs 2010

ÖZET

Kentler varoluşlarından günümüze kadar yaşadıkları süreçlerde birçok medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Yaşayan tüm medeniyetler de kendi kültürlerini, geleneklerini, örf ve adetlerini yaşama alanlarına yansıtmışlardır. Bu yansımalar kimi zaman mimari eser, kimi zaman yazılı belgeler, kimi zamanda müzik, şiir, edebiyat gibi eserler olmuştur. Günümüze kadar varlıklarını sürdüren, sürdürebilen bu değerler, geçmişten gelen ve geleceğimizi aydınlatacak kültür varlıkları\değerleri olarak adlandırılmakta, korunması ve yaşatılması hayati önem taşımaktadır. Çünkü bu değerler, küreselleşmenin etkisiyle dünya kültür mirası olarak işaretlenmekte ve bu bağlamda koruma-kullanma dengelerini oluşturacak araçlar üretilmeye çalışılmaktadır.

20. yüzyılın ikinci yarısına kadar tek yapı ölçeğine dayanan parçacıl koruma anlayışında 1960'lı yıllara gelindiğinde bir takım değişimler yaşanmıştır. 1964

yılında kabul edilen ve koruma yaklaşımlarının temelini atıldığı Venedik Tüzüğü ile birlikte alan koruma yaklaşımı benimsenmiştir. UNESCO'nun yanında ICOMOS, ICCROM ve Avrupa Konseyi de bu yaklaşımı geliştirecek çalışmalar gerçekleştirmiş ve gerçekleştirmektedir. 1980'li yıllardan sonra koruma anlayışındaki bu gelişim hız kazanmış ve günümüzde geçerli olan dünya kültür mirası kavramını doğmasına neden olmuştur.

Küreselleşme ile değişen bu yaklaşımlar bağlamında önem kazanan bir konuda kentsel arkeolojik alanlardır. Bu alanların korunmasının da önem kazanmaya başlaması II. Dünya Savaşı sonrasına denk düşmektedir. II. Dünya Savaşı sonrasında yerle bir olan Avrupa Kentlerinin yeniden yapılanma faaliyetleri sırasında ortaya çıkan arkeolojik alanların, önemli birer kültür mirası olduğu vurgulanmış ve değerlerin arkeolojik miras olarak görülmesi gerekliliği üzerine durulmuştur. Bu görüşü destekleyen bir çok çalışma gerçekleştirilmiş ve bu alanların korunması, kentsel yaşama dahil edilmesi adına araçlar üretilmiştir. Bu bağlamda ortaya çıkan çalışmalardan biri *Avrupa İyi Uygulama Kodu: Arkeoloji ve Kent Projesi*'dir. Bu proje kapsamında, arkeolojik alanlarda aktörler arası işbirliği ve görev tanımları yapılmıştır. Kentsel arkeolojik alanlarda Avrupa İyi Uygulama Kodu çalışmasının yanında İngiltere'de gerçekleşen çalışmalar da ön plana çıkmaktadır. İngiltere; planlama ve koruma çalışmaları, kültür mirası yönetimi ve uygulama araçları bağlamında çalışmalar gerçekleştiren öncü ülkelerdendir. İngiltere'de kültür mirası ve kentsel arkeolojik alanlarının korunması adına geliştirilen, uygulama araçları, miras yönetim rehberleridir. Bu rehberler; bütüncül bir yaklaşım içerisinde katılım odaklı, aktörler arası ilişkileri güçlendiren ve uygulama standartları geliştiren çalışmalardır. Bu bağlamda tez kapsamında incelenen çalışmalar; Londra Arkeoloji Rehberleri, Planlama Tavsiye Notu 3 ve Baht ve Kuzey Doğu Britanya Konutluğu Bütüncül Arkeoloji Rehberleri'dir. Bu rehberler ile kentsel arkeolojik alanda gerçekleşen çalışmaların yönetim ve yönlendirme süreci üzerine geliştirilen yenilikçi yaklaşımlar anlaşılmalı çalışılmıştır.

Tüm bu kavramsal çerçeve bağlamında İstanbul'da yaşanan süreçte, proje temelli kentsel gelişmelerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu süreç, 1980'li yıllardan sonra yaşanan kırdan-kente göç dalgası ile ortaya çıkan sorunlar sonucunda gelişmiştir. Kente göç ile gelen bu nüfusun bir kısmı; barınma ihtiyacını karşılamak amacıyla hazine arazilerini tercih etmiş, bir kısmı da tarihi kent merkezlerine yerleşmişlerdir.

Bu süreç, günümüzde halen büyük bir sorunsal olan gecekondulaşma-kaçak yapılaşma ve tarihi kent merkezlerinin çöküntü alanlarına dönüşmesini de beraberinde getirmiştir. İstanbul, plansız gelen bu nüfusun neticesinde birçok sorun ile karşı karşıya kalmış ve bu sorunları çözmek amacıyla bir dizi kentsel projenin odağı olmuştur. Proje temelli gelişim stratejilerinin uygulama aşamalarında ise çözüm önerilerinin yanında başka sorunlar da ortaya çıkmıştır. Bu sorunlar arasında; dünya kenti İstanbul'un kimliğini oluşturan kültür mirası alanlarının korunmaması, kentsel yaşama dahil edilememesi ve çalışmaların bilimsel gerçeklerden uzaklaşması bulunmaktadır.

İstanbul da proje temelli gelişim süreci içerisinde bu sorunları doğuran kentsel projelerden biri de, Yenikapı bölgesinde gerçekleşmektedir. Bu projeler; Marmaray Ana İstasyonu, Transfer Merkezi, Metro projesi ve Yenikapı Kentsel Yenileme projesidir. Bu projeler ile Yenikapı Bölgesinde başlayan temel kazıları sırasında arkeolojik buluntulara rastlanmıştır. Bu sebeple arkeolojik kazılar durdurulmuş ve proje alanlarında zaman ve bütçe planlaması yeniden yapılmıştır. Ancak, arkeolojik miras açısından böyle bir potansiyeli bünyesinde barındıran İstanbul'un korunması ve bu dinamikler ile birlikte yaşatılması adına, gerekli ilke ve politikalar geliştirilmemiş ve uygulama araçları oluşturulmamıştır. Ayrıca yetki karmaşası, çalışmaların bilimsellikten uzak olması ve halkın süreçten soyutlanması gibi sorunlarda süreç içerisinde karşımıza çıkmaktadır.

Bu sorunlar çerçevesinde çalışma da İstanbul-Yenikapı bölgesinde gerçekleşen kentsel projeler esnasında ortaya çıkan arkeolojik alanların yönetilmesi, yönlendirilmesi ve kentsel yaşama dahil edilmesi adına Yenikapı Kentsel Arkeolojik Alanı Yönetim ve Yönlendirme Rehberi hazırlanmıştır. Rehber kapsamında, süreç analizi ile birlikte aktörler arası ilişkilerin tanımlandığı ve uygulama adımlarının açıklandığı bir akış şeması hazırlanmış ve arkeolojik alanlarda gerçekleştirilecek müdahalelerin yol haritası çizilmiştir.

Bilim Kodu :

Anahtar Kelimeler :Kentsel Koruma, Küresel Koruma Politikaları, Kentsel Arkeoloji, Arkeolojik Miras, Arkeolojik Miras Yönetimi, Arkeolojik Miras Rehberleri

Sayfa Adedi : 214

Tez Yöneticisi :Yrd. Doç. Dr. Dilek ERDEN ERBEY

(M.Sc. Thesis)

Ayşe YIKICI

MIMAR SINAN FINE ARTS UNIVERSITY

INSTITUTE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

May 2010

SUMMARY

The cities have hosted many civilizations since their existence until today, throughout the process they lived up. All of the civilizations reflected their own culture, traditions, customs and traditions in their living space. These reflections have sometimes been the architectural works, sometimes written documents, sometimes music, poetry and literary works. These values, which were survived to the present, are called cultural assets, which come from the past to enlighten our future and conservation and sustenance of these assets are vital. Because these assets are being marked as the world's cultural heritage by the impact of globalization and in this context, tools to create the balance of conservation-usage are produced.

The partitive conservation approach based on a single building scale, valid until the second half of the 20. century, had experienced a number of changes in the 1960s. With Venice Charter, adopted in 1964 and laid the foundation of conservation approaches, the site conservation approach was adopted. Besides UNESCO; ICOMOS, ICCROM and the Council of Europe had accomplished some studies to improve this approach and and still have been accomplishing these studies. This

change in understanding of conservation approach was accelerated after the 1980s and has led to the emergence of the world's cultural heritage concept, which is valid today.

Urban archeological site is one of the areas which have gained importance in the context of these approaches, changed with globalization. Conservation of these areas began to gain importance after the World War II. After the World War II, the European cities were fallen and demolished and the archaeological sites emerged during the reconstruction activities of these cities, were highlighted to be important cultural heritage and the necessity of considering these assets as archaeological heritage had been emphasized. Many studies, supporting this view, were conducted and tools for the conservation of these areas and inclusion to urban life were produced. One of the studies, emerged in this context, is “the European Code of Good Practice: Archaeology and the Urban Project”. In this project, the cooperation between the actors and their tasks were defined. In urban archaeological studies field, the planning and conservation studies in UK come to the fore besides the European Code of Good Practice. UK is one of the leading countries, in the context of cultural heritage management and application tools and performing planning and conservation studies. The heritage management guidelines are the application tools, which were developed in order to protect cultural heritage and urban archeological sites in England. These guidelines are studies, which strengthens the relations between the actors, develops practice standards and which are participation focused. The studies examined in this thesis, in this context, are London Archaeology Guidelines, Planning Advice Note 3 and Archeology in Baht and North East Somerset Supplementary Planning Guidance. With these guidelines, innovative approaches developed on the management and routing process of the studies carried on the archeological sites had been analyzed.

It is seen that project based urban development comes to the forefront during the processes taking place in Istanbul in the context of this conceptual framework. This process has developed as a result of the problems, emerged from the rural to urban migration wave which occurred after the 1980. A part of the population that came with urban migration, had chosen the public land, in order to meet the accommodation needs, while some of them had settled in historical centers. This process has brought along the slums and illegal building and the transformation of the

historical centers to subsidence areas problem, which is still the major problem of the city today. Istanbul has faced many problems as a result of this unplanned populationm and has been the focus of a series of urban projects, in order to solve this problem. During the steps of project based development strategies, some other problems besides the solution propals had emerged. Among these problems, the case of not protecting the cultural heritage sites, which forms the identity of the city of world, Istanbul and the case of divergence of the studies from scientific facts are found.

One of the urban projects, which created these problems during the project based development process in Istanbul, takes place in Yenikapı. These projects are; Marmaray Main Station, Transfer Center, Metro project and the Yenikapı Urban Renewal Project. During the foundation excavations started with these projects in Yenikapi, archaeological remains were found. As a result, archaeological excavations had been stopped and the timing and budget planning of the project area were re-performed. However, on behalf of the conservation and sustenance of Istanbul, which embodies a great potential of archeological heritage, with these dynamics, necessary principles and policies couldn't be developed and application tools couldn't be established. Moreover, problems like; chaos of authorities, disto of the studies from scientific facts and the abstraction of the public from the process are being faced during the process.

Within the framework of these problems; “Management Guide of Yenikapı Urban Archaeological Site” is prepared in order to manage and guide the archeological sites, which emerged with the urban projects in Istanbul-Yenikapi zone and orientate them to the urban life. In the scope of this guide, a process analysis and a flow chart, in which the relations between actors are defined and the implementation steps are explained, were prepared and a road map of interventions to the archaeological sites were drawn.

Science Code :

Key Words : Urban Conservation, Global Conservation Policies, Urban Archaeology, Archaeological Heritage, Archaeological Heritage Management, Management Guide of Archaeological Heritage

Page Number:

Supervisor : Asst. Prof. Dr. Dilek Erden Erbey

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	v
ÖZET.....	vi
SUMMARY	ix
TABLO LİSTESİ.....	xiv
ŞEKİL LİSTESİ.....	xv
HARİTA LİSTESİ.....	xvii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xviii
1 GİRİŞ	1
1.1 Sorunsalın Tanımlanması.....	3
1.2 Çalışmanın Amacı.....	5
1.3 Çalışmanın Kapsamı ve İçeriği	6
1.4 Çalışmanın Yöntemi	9
2 KENTSEL ARKEOLOJİK ALANLARIN KORUNMASI VE KENTLE BÜTÜNLEŞMESİNE YÖNELİK YENİLİKÇİ YAKLAŞIMLAR	10
2.1 KENTSEL ARKEOLOJİ KAVRAMI.....	10
2.1.1 Uluslar Arası Alanda Kentsel Arkeoloji ve Arkeolojik Miras-Politikalar-Örgütlenmeler-Araçlar	14
2.1.2 Türkiye’de Kentsel Arkeoloji ve Arkeolojik Miras-Politikalar-Örgütlenmeler-Araçlar	19
2.1.3 Kentsel Arkeolojik Alanlarda Yaşanılan Sorunlar.....	25
2.2 AVRUPA’DA KENTSEL ARKEOLOJİK MİRAS YÖNETİMİ ÜZERİNE UYGULAMA ÖRNEKLERİ.....	28
2.2.1 Avrupa İyi Uygulama Kodu: Arkeoloji ve Kent Projesi.....	29
2.2.2 İngiltere, Kentsel Arkeolojik Alanların Yönetimi	32
2.2.2.1 Londra Arkeoloji Rehberleri, Planlama Tavsiye Notu, English Heritage (Archaeology Guidance in London, Planning Advice Note 3)	36
2.2.2.2 Bath ve Kuzey Doğu Britanya Konutluğu Bütüncül Planlama Rehberinde Arkeoloji (Archaeology in Bath and North East Somerset Supplementary Planning Guidance).....	43
2.3 BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ.....	51
3 İSTANBUL-YENİKAPI KENTSEL ARKEOLOJİK ALANI VE PLANLAMA POLİTİKALARI.....	57
3.1 İSTANBUL VE TARİHİ YARIMADA’DA KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE YAŞANAN PLANLAMA SÜRECİ VE POLİTİKALAR.....	58
3.2 İSTANBUL TARİHİ YARIMADA’DA GERÇEKLEŞEN KENTSEL ARKEOLOJİK ÇALIŞMALAR.....	74
3.3 YENİKAPI KENTSEL ARKEOLOJİK ALANI.....	82
3.3.1 İstanbul ve Tarihi Yarımada içerisindeki Konumu-Genel Özellikleri.....	82

3.3.2	Tarihsel Gelişimi.....	84
3.3.3	Genel Özellikleri-Güncel Kullanımı-Ulaşımı.....	88
3.3.4	Yenikapı'da Gerçekleşen Büyük Kentsel Projeler.....	91
3.3.4.1	Yenikapı Marmaray ve Metro Kazıları - Marmaray Ana İstasyonu	93
3.3.4.2	Yedikule Yenikapı Sahil Şeridi III. Etap Yenileme Alanları	101
3.3.5	Yenikapı Kentsel Arkeolojik Alanlarında Gerçekleşen Projeler Bağlamında Yaşanan Sorunlar	105
3.4	BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ.....	107
4	GENEL DEĞERLENDİRME VE ÖNERİ.....	111
4.1	YENİKAPI KENTSEL ARKEOLOJİK ALANI YÖNETİM VE YÖNLENDİRME REHBERİ	118
4.1.1	Giriş.....	118
4.1.1.1	Rehberin Amacı	118
4.1.1.2	Rehberin genel ilkeleri-hedefleri-stratejileri.....	119
4.1.1.3	Rehberin Yasal Araçları.....	119
4.1.1.4	Aktörler: Rehber yararlanıcıları-uygulayıcıları-denetleyicilerinin belirlenmesi	122
4.2	REHBER UYGULAMA ADIMLARI: KENTSEL ARKEOLOJİK ALANLARIN KORUNMASINA YÖNELİK EYLEM PROGRAMI.....	134
4.2.1	Birinci adım: Planlama ve Kazı Çalışmaları Öncesi Yapılması Gerekenler	134
4.2.2	İkinci Adım: Kazı ve Planlama Çalışmaları Aşaması.....	136
4.2.3	Üçüncü Adım: Arkeolojik ve Planlama Gelişmelerinin Yürütülmesi- Kontrolü	138
4.2.4	Dördüncü Adım: Çalışmanın tamamlanması- duyurulması- sonuçlarının yaygınlaştırılması	140
	KAYNAKÇA	145

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 3.1 Arkeolojik Öneriler ve Planlama Uygulamaları Yürütme Şeması	41
Tablo 3.2 Arkeolojik Gelişmelerin Kontrolü, ...	45
Tablo 3.3 Bath ve North East Somerset Arkeolojik Uygulama Aşamaları	50
Tablo 3.4 Küreselleşme Sürecinde Uluslar Arası Alanda Kentsel Arkeolojik Mirası Koruma Politikaları.....	53
Tablo 3.5 Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Kentsel Arkeolojik Mirası Koruma Politikaları	54
Tablo 3.1 Avrupa’da Kentsel Arkeolojik Alanların Sorunlarına Üretilen Çözüm Örnekleri	55
Tablo 4.1 İstanbul Tescilli Yapılar Dağılımı	68
Tablo 4.2 İstanbul Sit Alanları Dağılım	68
Tablo 4.3 Tarihi Kent Merkezinde Kentsel Yenileme-Dönüşüm Projeleri	70
Tablo 4.4 İstanbul Kentsel Ulaşım Projeleri	73
Tablo 4.5 Yenikapı Kentsel Arkeolojik Alanında Yaşanan Sorunlar	110
Tablo 5.1 Danışma Kurulu Üyeleri.....	130
Tablo 5.2 Yenikapı Kentsel Arkeolojik Alan Yönetim ve Yönlendirme Rehberi-Aktörleri	133
Tablo 5.3 Yenikapı Kentsel Arkeolojik Alan Eylem Programı	143

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil 1.1 Tez Çalışması Akış Şeması.....	8
Şekil 3.1 Londra Kent Merkezi, Anahtar Şeması	37
Şekil 3.2 Londra Kent Merkezi, Arkeolojik Potansiyel Alanlar	38
Şekil 3.3 Medieval Boss Lane, Millennium Bridge, MOLAS, ...	39
Şekil 3.4 Londra Arkeolojik Alanı, Yerinde Korunma Örneği.....	39
Şekil 3.5 Bath Arkeolojik Değerlerin Bulunduğu Karakter Bölgeleri	44
Şekil 4.1 Hipodrom – Küçük Ayasofya Camisi – Ayasofya	67
Şekil 4.2 Arkeolojik Park Alanı ve Çevresi	67
Şekil 4.3 Süleymaniye Camii ve Çevresi	67
Şekil 4.4 Sultanahmet Külliyesi.....	67
Şekil 4.5 Theodosius Limanı, 1493, Schedel	86
Şekil 4.6 Theodosius Limanı 1550’lili yıllar, Munster	86
Şekil 4.7: Theodosius Limanı, 1590, Braun & Hogenberg.....	86
Şekil 4.8: Theodosius Limanı, 1650, Jasper	86
Şekil 4.9: Theodosius Limanı 1735’li yıllar, Myller.....	87
Şekil 4.10: Yenikapı Liman Bölgesi 1683’lü yıllar, Mallet.....	87
Şekil 4.11: Yenikapı Yüzada Bölümü.....	94
Şekil 4.12: Yenikapı Kazı Alanı, Theodosius Limanı	95
Şekil 4.13: Yenikapı Kazı Alanından çıkarılan taşınabilir eserler	95
Şekil 4.14 Yenikapı Kazı Alanı	96
Şekil 4.15:Yenikapı İstasyonunun perspektif görünüşü ve İstasyon Girişi	97
Şekil 4.16, Yenikapı Transfer Merkezi, Bilet holü ve İç Görünüş	97
Şekil 5.1 Birinci Adım: Planlama ve Kazı Çalışmaları Öncesi Akış Şeması	135
Şekil 5.2 İkinci Adım: Kazı ve Planlama Çalışmaları Aşaması Akış Şeması	138
Şekil 5.3 Üçüncü Adım: Arkeolojik ve Planlama Gelişmelerinin Yürütülmesi- Kontrolü Akış Şeması	140
Şekil 5.4 Dördüncü Adım: Çalışmanın tamamlanması- duyurulması-sonuçlarının yaygınlaştırılması	142

HARİTA LİSTESİ

Sayfa No

Harita 3.1 İngiltere İçindeki Konumu	36
Harita 4.1 Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı (1990)	61
Harita 4.2 Çevre Düzeni Planı	64
Harita 4.3 2004 yılı 1\5000 Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı	65
Harita 4.4 İstanbul Dünya Kültür Mirası Haritası.....	66
Harita 4.5 İstanbul Tarihi Yarımada Sit Alanı Dağılımı.....	68
Harita 4.6 Tarihi Yarımada Kentsel Yenileme Alanları	71
Harita 4.7 Tarihi Yarımada Arkeolojik Buluntu Alanları.....	79
Harita 4.8 Tescilli ve Öneri, Anıt Eserlerin Kronolojik Dağılımı.....	80
Harita 4.9 Tarihi Yarımada Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri.....	80
Harita 4.10 Tarihi Yarımada Kültür Yer altı ve Yer üstü(Kalıntı) Envanteri.....	81
Harita 4.11 Yenikapı Tarihi Yarımada İçerisindeki Konumu.....	83
Harita 4.12 Yenikapı'nın Konumu.....	83
Harita 4.13 Tarihi Yarımada Planı Theodosius Limanı	85
Harita 4.14 Yenikapı Bölgesi iç Liman Sur İzi, 2002.....	88
Harita 4.15 Deniz Yolu Ulaşımı	89
Harita 4.16 Karayolu Ulaşımı	89
Harita 4.17 Raylı Sistem Ulaşımı	90
Harita 4.18 Yenikapı, Arazi Kullanım	90
Harita 4.19 Yenikapı Mülkiyet Durumu	91
Harita 4.20 Yenikapı Proje Sınırları.....	92
Harita 4.21 Marmaray İstasyonları, ...	93
Harita 4.22 Taksim-Yenikapı Güzergah	98
Harita 4.23 Yenikapı Kentsel Yenileme Proje Alanı	103
Harita 4.24 Bölgedeki önemli alanlar	103
Harita 4.25 Güncel Kullanım	104

KISALTMALAR LİSTESİ

BM	:Birleşmiş Milletler
Çekül	:Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
ÇEVGÖN	:Çevre Gönüllüleri Derneği
ÇDP	:Çevre Düzeni Planı
DLH	:Demiryolları Limanlar ve Hava Meydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü
DSİ	:Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
EH	:Engilsh Heritage
GEEAYK	:Gayrimenkul Eski eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
HABITAT	:Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Merkezi
İBB	:İstanbul Büyük Şehir Belediyesi
ICAM	:International confederation of architectural museums
ICCROM	:International Center for the Study of Preservation and Restoration of Coltural Property (Uluslararası Kültürel Varlıkları Araştırma ve Koruma Merkezi)
ICOMOS	:International Council of Monuments and Sites (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)
ICOM	:The International Council of Museums
İSKİ	:İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi
IUCN	:International Union for Conservation of Nature (Uluslararası Dünya Doğayı Koruma Birliği)
KTVKK	:Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
KTVKYK	:Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu
MAP	:Mediterranean Action Plan (Akdeniz Eylem Planı)
MİA	:Merkezi İş Alanı
OWHC	:Organization of World Heritage Cities (Dünya Miras Kentleri Organizasyonu)
TAÇ Vakfı	:Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCDD	:Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
TMMOB	:Türk Mimar ve Mühendis Odaları Birliği
UNDP	:United Nations Development Programme

UNEP	(Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) :United Nations Environment Programme (Birleşmiş Milletler Çevre Programı)
UNESCO	:United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
PPG-16	:Planning Policy Guidance-16 (16 No’lu Planlama Politikaları Belgeleri)
WHC	:World Heritage Centre

1 GİRİŞ

Tarih boyunca kentsel arkeolojik alanlar gerekli özeni, önemi görmemiş ve hep unutilan, kaybolan ve kaderine terk edilen alanlar olmuşlardır. Arkeolojik alanlar; insanlık tarihinin bilinmeyenini ortaya çıkaran, geleceğe referans olacak kültür mirası alanlarıdır. Bu alanlar, son dönemde gerçekleşen proje temelli kentsel çalışmalar bağlamında ön plana çıkmış ancak, çok geç kalınan bu süreçte birçok değer yok olmuştur. Kentsel projeler ile ortaya çıkan bu alanların korunması ve yaşatılması bağlamında da sorunlar yaşanmaktadır. Çünkü proje temeli bu yaklaşım ile gerçekleşen çalışmalar; müdahale koşulları, görev tanımları ve yetki paylaşımları gibi konular da yetersiz kalmaktadır. Oysa tarih boyunca kentler; kültür ve medeniyetlerin doğduğu, geliştiği ve yayıldığı yerler olmuştur. İlk ortaya çıktıkları tarihten itibaren büyük değişimler geçirmişler ve kültürler de bu bağlamda izlerini bırakmıştır. Kentlerin değişimi ile insanoğlunun değişimi içice girmiş, birbirini besleyen süreçler olmuş ve kentler tarih boyunca kültür ve uygarlıkların doğduğu, geliştiği yerleşim parçaları olmuştur.

Kentler de meydana gelen bu değişim ve dönüşümler, 1970’li yıllardan sonra dünya genelinde yaşanan eş güdümlü bir dönemin başlangıcıdır. Dünyada ekonomik dengeler doğrultusunda yaşanan bu dönüşümler, literatüre küreselleşme olarak girmiş ve süreç bu kavram ile açıklanmaya çalışılmıştır. Küreselleşme; günümüz dünyasında yeni ortaya çıkan veya şimdilerde daha da belirgin hale gelen çeşitli faktörlerin etkisi sonucunda, insani var oluşun sosyal, kültürel ve iktisadi yönleri bakımından coğrafi sınırların önemini yitirmeye başlaması ile birlikte toplumların gitgide bunun bilincine varmaları sürecini ifade eden bir kavramdır. Küreselleşme ile birlikte kentlerde oluşan yoğunluk nedeniyle, yüksek gelir düzeyine sahip gruplar, kent merkezinden uzaklaşmaya, banliyölere doğru kaymaya başlamıştır. Başlarda yerleşim açısından gerçekleşen bu hareketlilik beraberinde sermayedarları da etkilemiş ve kentler ekonomik açıdan bir çıkmazın içine girmiştir. Özellikle tarihi kent merkezlerinde yaşanan hareketlilik, bu alanları çöküntü alanlarına

dönüştürmüştür. Bu dönüşüm ve değişim, kent planlama ve koruma yaklaşımları bağlamında farklı açılımları beraberinde getirmiştir.

Kentler, var oluşlarından günümüze kadar yaşanmışlıkları bünyelerinde taşımış ve geçmişe köprü olan birçok değeri beraberinde getiren mekanlar olduğundan, bu değerler; kimi zaman yazılı belgeler, kimi zaman da tarihi taşınır-taşınmazlar olarak tarihte yerini almıştır. Kentleri ve gelişim süreçlerini anlayabilmek ve bunu günümüze aktarabilmek sözü edilen verilerle, belgelerle gerçekleştirebilmektedir. ICOMOS' ta bu konuda şöyle bir ifade kullanmıştır: "Toplumların kökenlerinin ve gelişiminin bilinmesi ve anlaşılması insanoğlunun kültürünü ve köklerini geleceğe taşıyabilmesi açısından hayati öneme sahiptir."(ICOMOS, 1990)

20. yüzyılın ikinci yarısına kadar tek yapı ölçeğine dayanan koruma anlayışında özellikle 1964 yılında kabul edilen Venedik Tüzüğü ile birlikte alansal-bölgesel koruma yaklaşımı benimsenmiştir. Bu çalışmalar UNESCO'nun yanı sıra ICOMOS, ICCROM ve Avrupa Konseyi'nin yoğun çabaları sonucu 1980'li yıllardan sonra hız kazanmıştır. Küreselleşmenin etkilerinin her alanda görülmeye başlandığı bu dönemlerde, kültür mirasını koruma bağlamında ortak miras, dünya mirası gibi yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan büyük yıkımlar ile kentlerin yeniden inşası gündeme oturmuş ve gerçekleşen çalışmalar ile ortaya yoğun arkeolojik dokular çıkarılmıştır. Bu gelişmeler ile arkeolojik alanlar hızla önem kazanmış ve yerelden küresel ölçeğe bu alanda çalışmalar başlatılmıştır.

Türkiye'de, koruma alanında yaşanan tüm bu gelişmeleri yakından takip etmeye çalışmış ve bu bağlamda yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu yasal düzenlemelere ve örgütlenme çabalarına bakıldığında; Türkiye'nin küreselleşme ile değişen ve gelişen dünya düzeni içerisinde koruma yaklaşımlarına uyum sağlamaya çalıştığı görülmekte ancak, uygulama aşamasında sorunlar yaşanmaktadır. Çünkü yasalar bağlamında gelişmeler yaşanmış olsa da, koruma bir bilinçlenme olgusudur. Bu yasaların ve sözleşmelerin gereklerinin yerine getirilebilmesi için disiplinler arası koordineli bir çalışma ve korumanın yaşam tarzı haline gelmesini sağlayacak bilinç geliştirilmelidir.

Tüm bu yaşanan süreçler ışığında, kültürel ve kentsel arkeolojik mirasın korunmasında başarılı örnekler bulunduğu gibi gelişime sürecinde olan ülkeler de bulunmaktadır. Dünyada bu bağlamda gelişim göstermiş ülkelere biri de

İngiltere’dir. İngiltere kültür mirası alanlarının korunmasına yönelik gerekli yasal düzenlemeleri gerçekleştirmiş ve uygulamaya geçmiş ülkelerden biridir. Ayrıca son yıllarda koruma yaklaşımları bağlamında ortaya atılan Koruma Alanlarının Yönetimi bağlamında başarılı uygulama örnekleri de bulunmaktadır. İngiltere’de uygulamaya geçen başarılı uygulama örneklerinin temeli, aktörler arası ilişkilerin sağlanmasına ve çalışma alanlarında yapılanların, bilimsel değerler ışığında gerçekleştirilmesine dayanmaktadır.

Türkiye de arkeolojik alanların korunması konusunda gelişmekte olan ülke örnekleri içerisinde yer almaktadır. Oysa ülkemiz arkeolojik miras söz konusu olduğunda son derece zengin kaynaklara sahiptir. Sahip olunan bu değerlerin korunmasına adına sorunlar yaşandığı ve bu alanların korunmasına yönelik ilkelerin, politikaların, stratejilerin ve standartların bulunmadığı görülmektedir.

Son yıllarda küresel koruma politikaları bağlamında yaşanan bir başka gelişme de; tarihi kent merkezlerinde gerçekleştirilen büyük yatırım projeleridir. Kentsel arkeolojik alanların ortaya çıkarılmasında büyük bir fırsat olan bu projeler, bilimsel doğrular ışığında gerçekleştirilmediği takdirde arkeolojik mirasın tahrip olması adına da büyük bir tehdit oluşturmaktadır.

İstanbul Tarihi Yarımada’da bu bağlamda gerçekleşen kentsel projeleri; yenileme, dönüşüm ve ulaşım başlıkları altında incelemek mümkündür. Kentsel Yenileme projelerinin uygulama aşamalarında gerçekleşen inşai faaliyetler neticesinde kentsel arkeolojik alanlara rastlanmaktadır. Büyük ulaşım yatırımları ise; Marmaray Projesi’nin ana istasyonu, transfer merkezi ve İstanbul Metrosunun bir istasyonu şeklindedir. Bu ulaşım projeleri ile Yenikapı Bölgesi’nin, Avrupa Yakasında yer alan kentin büyük bir transfer noktası olması planlanmaktadır. Bu projeler ile ortaya çıkan arkeolojik değerlerin korunması, kullanılması ve kentsel yaşama dahil edilmesi konuları İstanbul’un gelişimi ve dünya kenti olması yolunda son derece önemlidir.

1.1 Sorunsalın Tanımlanması

Kentsel arkeolojik alanlarının korunması ve yaşatılması zorunluluğundan yola çıkarak, gerçekleşen süreçlere bakıldığında birçok soru ve sorunla karşı karşıya kalındığı görülmektedir. Kentlerde yer alan arkeolojik alanlar, insanlık tarihinin aydınlanması ve geçmiş ile gelecek arasında bira bağ oluşturulması adına korunması zorunlu ve ihtiyaç olan alanlardır. Günümüzde kentlerde yer alan bu arkeolojik

alanlar, kentsel gelişim stratejileri bağlamında proje temelli yaklaşımların ortasında kalmakta ve bu çerçevede gerçekleşen çalışmalar ile kaybolma ve tahrip olma durumları ile karşı karşıyadır. Günümüzde kentlerin yaşadığı değişim ve dönüşüm süreçlerinde yaşanan bu proje temelli yaklaşımlar ile planlama ve koruma adına hızlı bir süreç yaşandığı görülmektedir. Yaşana bu hızlı süreçte ise kimi zaman bazı değerler yok olmakta, bazı değerlerin kullanım ve koruma koşullarında ilerleme kaydedilmektedir. Bu bağlamda bu tez çalışması kapsamında; kentsel arkeolojik alanların; değişen dünya düzenleri içerisinde yaşadığı bu süreçlerin incelenmesi ve irdelenmesi çalışmanın temellerini oluşturmaktadır. Kentsel arkeolojik alanların korunması ve kentsel yaşama dahil edilmesinin önemini ortaya çıkaran, yenilikçi yaklaşımlarda değişim ve dönüşüm sürecinde izlenen gelişmelerdir. İkinci dünya savaşından sonra ön plana çıkan bu alanların koruma ve kullanma dengesinin sağlanması adına, küresel koruma politikalarının yoğunlaştığı son otuz yıl içerisinde yenilikçi yöntem arayışlarının arttığı görülmektedir. Ancak bu yöntem ve arayışlar, bu alanlarının koruma-kullanma dengesinin sağlanması adına yetersiz kalmakta ve bu alanları büyük tehditler karşısında savunmasız bırakmaktadır.

Özellikle Türkiye gibi koruma ve planlama alanlarında gelişmekte olan ülkelerde, kentsel arkeolojik alanların korunması ve yaşatılmasında; küresel, ülkesel ve yerel politikalar, açısından uyumsuzluklar bulunmaktadır. Ayrıca bu alanların korunması ve kente dahil edilmesinde kaynak yetersizliği de söz konusudur. Tüm bu sözü geçen sebep-sonuç ilişkisi bağlamında kentsel arkeolojik alanların, yaşatılması ve korunması üzerine, uygulama aşamasında sorunlar yaşanmakta, eylem planları ve uygulama modelleri geliştirmede yetersiz kalındığı görülmektedir.

Çalışmanın sorunsalı da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Bu sorunsalı tanımlamak, anlamak ve irdelemek için aşağıdaki soruların cevapları tez kapsamında cevaplanmaya çalışılmıştır:

1. Küresel koruma politikaları bağlamında kültür mirası ve arkeolojik mirasın korunması ve yaşatılmasında yaşanan gelişmeler nelerdir?
2. Türkiye’de koruma yaklaşımları açısından uygulama aşamasında yaşanan sorunlar nelerdir?
3. Küreselleşme bağlamında kentsel arkeolojinin gelişimi nasıl olmuştur?
4. Kentsel arkeolojik alanların korunmasında karşılaşılan sorunlar nelerdir?

5. Kültür mirası alanlarından kentsel arkeolojik mirasın korunmasında, küresel ulusal mevcut finansman kaynakları nelerdir?
6. Kentsel arkeolojik alanların korunmasında yenilikçi yöntemler bulunmakta mıdır? Varsa bu yöntemler nelerdir?
7. Kentsel arkeolojik alanlarının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında Türkiye’de yaşanan sorunlar nelerdir?

Bu tezin hipotezi:

“Arkeolojik sit/miras alanlarına yönelik Küreselleşme ile ortaya çıkan Küresel Koruma Politikaları ile bu alanların korunmasında, ülkesel ve yerel koruma politikaları arasında entegrasyon sorunu yaşanmakta mıdır? Yaşanıyorsa sorunu çözmek için nasıl bir model geliştirebilir?”

Tez çalışmasının bu soru çerçevesinde amacı, kapsamı belirlenmiş ve sorunsalın çözümüne yönelik yöntem geliştirmiştir.

1.2 Çalışmanın Amacı

Çalışma, gelişen ve değişen dünya düzeni içerisinde 20. yüzyılın sonları ve 21. yüzyılın başlarında yaşanan, kimi zaman ekonomik kimi zaman siyasal, kimi zamanda sosyal değişimlere sebep olan küreselleşme süreci içerisinde kültür miraslarının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması sürecinin algılanma ve irdeleme çabasını gütmektedir.

Çalışmanın amacı; kentsel arkeolojik alanların korunması ve kentsel yaşama dahil edilmesi için ilkelerin, politikaların ve uygulama araçlarının belirlenerek, bu alanların yerinde korunmasını sağlayacak bir model önermektir. Ayrıca bu tez çalışması, belirlenen ilke ve politikaların, kentsel arkeolojik alanların yönetilmesinde ve yönlendirilmesinde belirleyici olması temeline oturtulmuştur.

Bu temel kapsamında belirlenecek ilke ve politikaların yerelden merkeze, merkezden yerele koordineli bir sistem oluşturulması için “Yenikapı Arkeolojik Alan Yönetim ve Yönlendirme Rehberi”nin oluşturulması hedeflenmektedir.

1.3 Çalışmanın Kapsamı ve İçeriği

Belirlenen amaç doğrultusunda tez çalışması aşağıdaki kapsamda hazırlanmıştır:

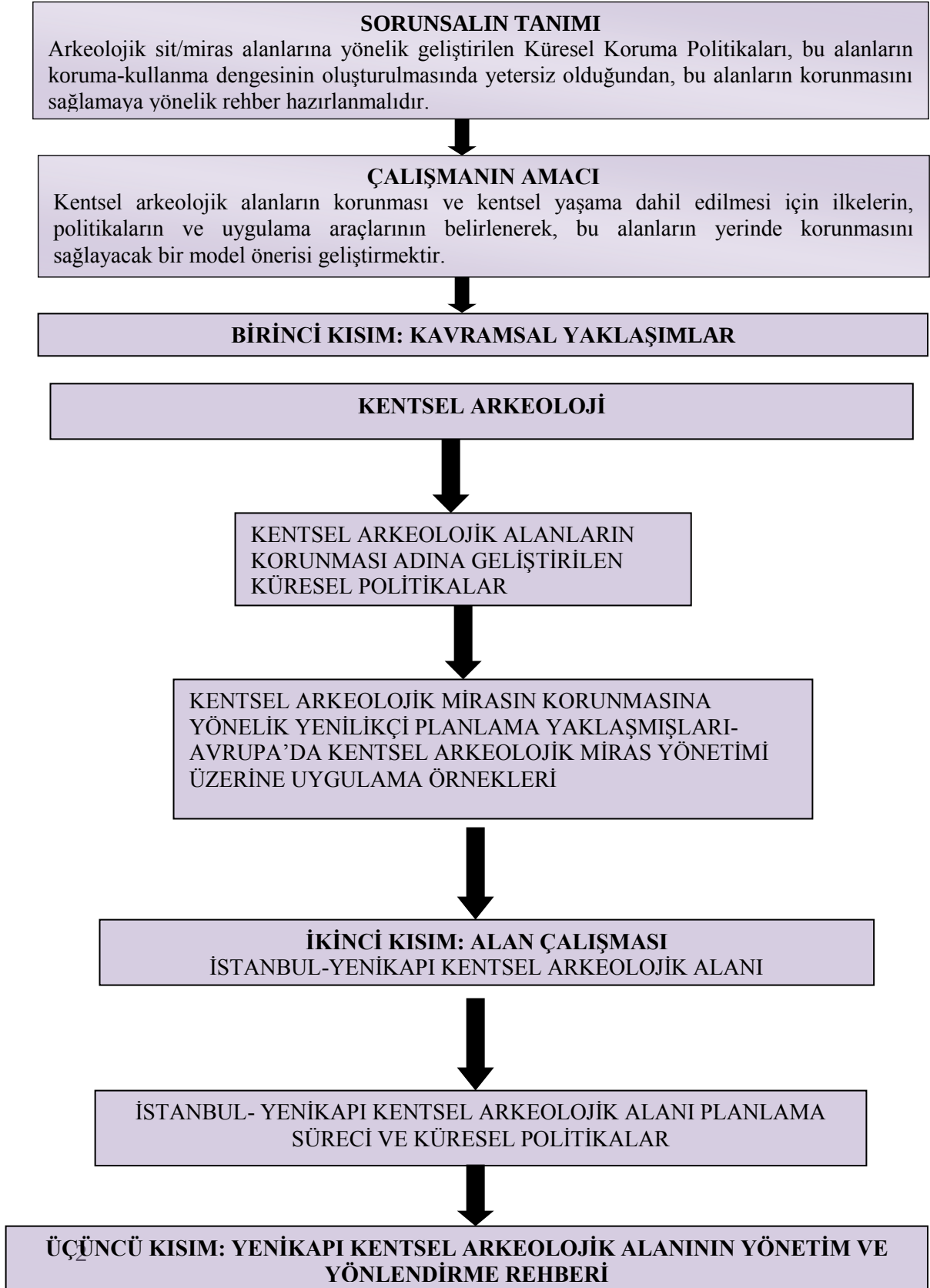
Çalışmanın birinci bölümünde tezin temelini açıklamaya çalışan bir giriş yapılmış, girişin ardından sorunsal tanımlanmıştır. Sorunsalın tanımının yapılmasıyla çalışmanın amacı belirlenmiştir. Bu amaç çerçevesinde çalışmanın kapsamı ve yöntemi açıklanmıştır.

İkinci bölümü kapsamında; kentsel arkeoloji kavramı üzerine açılım yapılacak ve kavramın gelişim sürecine değinilmiştir. Bu bağlamda kentsel arkeolojinin disiplinler arası ilişkileri üzerine durulacak ve arkeolojik miras üzerine ifade edilen yaklaşımlar açıklanmıştır. Ardından kentsel arkeoloji adına küreselleşme sürecinde uluslar arası ve Türkiye’de gerçekleşen örgütlenmelere, politikalara ve araçlara yer verilmiştir. Sürece dair çizilen bu kavramsal çerçeve bağlamında kentsel arkeolojik alanlarında yaşanan sorunlara ve bu sorunların sebeplerine değinilmiştir. İkinci bölümün kalan kısmında ise; kentsel arkeolojik alanlarının korunması ve kentle bütünleşmesine yönelik yenilikçi yaklaşımlar açıklanmaya çalışılmış ve bu kapsamda Avrupa’da gerçekleştirilen çabalara yer verilmiştir. Avrupa ‘da uygulanan örneklerden ise Avrupa İyi Uygulama Kodu: Arkeoloji ve Kent Projesi (*European code of good practice: "ARCHAEOLOGY AND THE URBAN PROJECT"*) ve İngiltere Kentsel Arkeolojik Alanların Yönetimi kapsamında yapılan yasal düzenlemeler ve uygulama araçları açıklanmaya çalışılmıştır. Avrupa İyi Uygulama Kodu: Arkeoloji ve Kent Projesi kapsamında kentsel arkeolojik alanlarda çalışması muhtemel aktörlerin genel görev tanımları irdelenmiştir. İngiltere örneğinde ise; 16 No’lu Planlama Politika Belgeleri: Arkeoloji ve Planlama isimli üst ölçek yasal düzenlemeleri irdelenecek ve bu yasal düzenleme çerçevesinde uygulamaya geçen iki adet arkeolojik miras yönetim rehberi açıklanmıştır. Bu rehberlerden biri Londra Arkeoloji Rehberleri, Planlama Tavsiye Notu 3 metropollerde yer alan kentsel arkeolojik alanlarında gerçekleştirilen çalışmalarda yapılanları anlama adına incelenmiştir. Bir diğer örnek ise Bath ve Kuzey Britanya Kraliyet Konutluğu Arkeolojik Miras bütünleyici Planlama Rehberi’dir. Bu rehber ise, Avrupa Konseyi tarafından, Dünya Mirası alanlarının korunması ve yönetimi kapsamında yürütülen ilk proje olması sebebiyle ön plana çıkmış ve bu kapsamda arkeolojik miras alanlarının yönetimini temellendiren uygulama araçlarındandır. Sözü geçen bu nitelikleri sebebiyle tez kapsamında açıklanmaya çalışılmıştır.

İncelenen bu kavramsal ve uygulama yaklaşımları çerçevesinde üçüncü bölüm kapsamında, İstanbul tarihi kent merkezi ve kentsel arkeolojik alan olarak Yenikapı üzerine planlama süreci, politikaları açıklanmıştır. Bu bağlamda, İstanbul kentinin küresel ve ulusal anlamda taşıdığı öneme kısaca değinilmiş ve ardından İstanbul’u diğer dünya kentlerinden ayıran özellikleri ortaya konmuştur. Kentin uluslar arası ve ulusal düzeyde kimliğini oluşmasını sağlayan önemli potansiyellerine değinilmiştir. Bu bağlamda İstanbul için hazırlanan çevre düzeni planı, Tarihi Yarımada özelinde tüm mevcut planlar koruma politikaları bağlamında incelenmiş, İstanbul’da gerçekleşen kentsel projelere dair kısa bir bilgilendirme yapılmıştır. Tüm bu yapılan bilgilendirmelerden sonra mevcut durum içerisinde ne gibi aksaklıklar, sorunlar yaşandığı ortaya konulmuştur. Ardından da Tarihi Yarımada içerisinde yer alan Kültür Mirası alanları ve özellikle yer altı ve yer üstünde olmak üzere arkeolojik alanları belirtilmiş ve günümüze kadar gerçekleşen arkeolojik çalışmalara değinilmiştir. Daha sonra ise; bu alanların sorunları ortaya konmuş ve küresel ve yerel ölçekte yapılan çalışmalar anlatılmış ve bu çalışmaların neleri, nasıl korumaya çalıştığı sorgulanmıştır. İstanbul üzerine gerçekleştirilen bu sorgulamalar sonrasında kentsel arkeolojik alan olarak Yenikapı üzerine genel bilgiler ifade edilecek ve Yenikapı kentsel arkeolojik alanında gerçekleştirilen ve gerçekleştirilecek kentsel projelere değinilmiştir. Bu çizilen çerçeve ile projelerin, arkeolojik alanlarda yarattığı baskılar ön plana çıkarılmış ve yaşanan sorunlar belirtilmiştir.

Tüm bu bilgilendirmeler sonucunda yaşanan sorunlara çözüm üretmek amacıyla son bölümde Yenikapı Kentsel Arkeolojik Alanlarının Yönetim ve Yönlendirme Rehberi hazırlanmıştır. Bu rehber ise, giriş ve uygulama adımları olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Giriş kapsamında; rehberin gerekliliği üzerine durulmuş, amacı, ilkeleri, stratejileri, yasal araçları ve yararlanıcıları-aktörleri belirlenmiştir. Ayrıca rehber kapsamında oluşturması gereken çalışma ekipleri belirtilmiş ve aktörlerin bu ekipler içerisindeki görev tanımları açıklanmıştır. İkinci kısım kapsamında da çizilen bu yol üzerinde uygulama adımlarında gerçekleştirilecek çalışmalar anlatılmıştır.

Tüm bu kapsam çerçevesinde tezin akış şeması aşağıdaki gibidir:

Şekil 1.1 Tez Çalışması Akış Şeması

1.4 Çalışmanın Yöntemi

Kavramsal altyapının oluşturulması amacıyla kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Ayrıca kentsel arkeoloji alanında uzmanlaşmış akademisyenlerle kavramsal yaklaşım ve çalışma alanı bağlamında görüşmeler yapılmış ve konuya dair görüşleri alınmıştır. Ayrıca dünyada bu alanda gerçekleştirilen uygulama örnekleri incelenmiş, çalışmanın amacına ulaşmak adına uygulama adımları incelenmiştir. İyi uygulama örneklerinin uluslar arası örgütlenmeler tarafından değerlendirme raporları incelenmiştir. Tüm bu literatür taramalarının yanında UNESCO, ICCROM, ICOMOS gibi kurumların ürettiği ve ülkemizin taraf olduğu uluslar arası sözleşmeler, Türkiye'deki kentsel arkeolojik alanlar ile ilgili yasalar incelenmiştir.

Kavramsal yaklaşımlar bağlamında yapılan bu araştırmaların yanında İstanbul ve Tarihi Yarımada'nın kentsel gelişimini irdeleyebilmek ve kentsel arkeolojik potansiyelini ortaya koymak adına analizler, planlar, raporlar incelenmiş ve irdelenmiştir.

Tez konusu kapsamında yapılan literatür taramasının ardından çalışma alanını incelemek ve irdelemek amacıyla Yenikapı kazı alanı ziyaret edilmiş ve bu alanda çalışma yapan uzmanlarla ve proje sorumluları ile görüşmeler yapılmıştır ve yerinde veri elde edilmiştir.

2 KENTSEL ARKEOLOJİK ALANLARIN KORUNMASI VE KENTLE BÜTÜNLEŞMESİNE YÖNELİK YENİLİKÇİ YAKLAŞIMLAR

2.1 KENTSEL ARKEOLOJİ KAVRAMI

Uzun bir tarihsel süreç boyunca yerleşim görmüş olup, günümüzde de bu özelliğini devam ettiren kentler, yeraltında ve yerüstünde bu tarihsel sürecin izlerini barındırmaktadır. Farklı dönemlere ait fiziksel kalıntı ve izlerin bulunduğu bu tür yerleşimlere *çok katmanlı* kent denmektedir. Bu kentlerde farklı kültürlerle ait katmanların birlikteliği, kentin geçirdiği evrelerin tanımlanmasını ve günümüzdeki dönüşümün çözümlenmesini sağlamakta, günümüze ulaşamayan toplumların ve yaşam biçimlerinin anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır.

Çok katmanlı kentler, içerdikleri farklı katmanlar ve bu katmanların arasındaki çok boyutlu ve dinamik ilişkilerin sonucunda oluşmuş karmaşık bir yapıya sahiptirler. Bir dönem kent yapısını oluşturan bu öğelerin kendinden önceki ve sonraki dönemlerdeki kent yapısının bileşenleriyle kurduğu ilişki “üretilen mimari katmanların birbirlerine değdiği ama bilgilendirmediği” (BOYER 1994: 19) yalnızca fiziksel bir ilişki olabileceği düşünülmektedir.

Çok katmanlı kentlerde, bir yandan gelişim ve yaşam devam ederken, bir yandan da tarihsel katmanlaşmanın korunabilmesi oldukça karışık ve önemli bir konudur. Bu kentlerin korunabilmeleri için kullanılan mevcut araç ve yöntemler birçok durumda çok boyutlu sorunları karşısında yetersiz kalmakta ve zaman içinde içerdikleri katmanların önemli bir kısmının yok olması ve çok katmanlı niteliklerinin yitirilmesiyle sonuçlanmaktadır.

Günümüzde çok katmanlı olarak adlandırılan bu modern kentler, zengin bir tarihi geçmişin üzerine yayılmışlardır. 1960’lardaki hızlı kentsel gelişme, kent içinde yer alan arkeolojik alanların tahrip edilmesine yol açmıştır. Modernleşme çabası içerisinde olan pek çok kentteki yeni imar faaliyetleri ve bunlara bağlı olarak gerçekleştirilen alt yapı uygulamaları sırasında arkeolojik buluntularla karşılaşmış ve bu alanların nasıl yönlendirileceği konusunda sorular sorulmaya başlanmıştır. Mevcut koruma kavram ve yöntemlerinin, bu sorular karşısında yetersiz kalması sonucunda ‘kent arkeolojisi-kentsel arkeoloji’ bilimsel bir çalışma alanı olarak ortaya

çıkımları ve gelişmiştir. Kent arkeolojisi, çok katmanlı kentlerin geleceğini tasarlayabilmek için geçmişlerini tam olarak anlamak gerektiği görüşünden hareketle, geçmişten gelen verileri araştırarak, belgeleyerek ve değerlendirerek, tarihsel sürekliliğin devamı olarak kentin geleceğinin şekillenmesine katkıda bulunmaya çalışır.

Kentsel Arkeoloji terimi, tüm modernleşme çabalarının yanında daha çok, II. Dünya Savaşı sonrasında yıkıma uğramış Avrupa kentlerinin yeniden inşa süreciyle beraber kullanılmaya başlamıştır. Kentsel alanlarda yürütülen arkeolojik çalışmaları tanımlamak için kullanılan terim, zamanla kentlerin çok katmanlı kültürel yapısını anlamaya ve kentin tarihsel gelişimini ortaya koymaya çalışan bir disiplin olmuştur.

Kent arkeolojisi-kentsel arkeoloji, kentin geçmişi ile bugünü çeşitli yöntemlerle araştırıp belgelemek, günlük yaşam içinde koştururan kentliye, bu bilgileri iletmek, kentin bilinen ya da bilinmeyen coğrafyasını, jeolojisini, tarihini, sanatını, mimarisini, sanayisini, kültürünü, geleneklerini ve bunların üzerindeki değişim ve gelişimlerle varlığı devam eden sanat ve zanaatları aktarmaktır. (GÖKÇAY, 2007)

Bu disiplin çok katmanlı kentlerin gelişmeye devam edebilmesi ve gelecekteki ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için öncelikle geçmişlerinin tam olarak anlaşılması gerektiği görüşüne dayanmaktadır. Kentlerin geçmişten gelen verilerin araştırılarak belgelenmesi, yazılı ve grafik dokümanlarla desteklenerek değerlendirilmesi ve kentin geleceğinin tasarlanmasında referans alınacak stratejiler üretilmesi yoluyla, tarihsel sürekliliğin devam etmesi için çalışılmaktadır. Amacı sadece kent tarihini aydınlatmak ve kentsel strüktürü oluşturmak değil, aynı zamanda kentin sosyal ve kültürel gelişimine katkıda bulunmaktır. Kentlerde kimlikli bir morfoloji oluşabilmesi için tarihi gelişiminin okunması, geçmişle geleceğinin arasında köprü kurulması, tarihsel imgelerin vurgulanması ve bütün kültürel katman ve yapıların ayırt edilmeksizin korunması gerekmektedir.

Kent katmanları içindeki arkeolojik kalıntılar, kentsel korumanın hedeflerinden biri olan tarihi ve kültürel sürekliliğin sağlanması için birer araçtır. Kentsel arkeolojik alanlar, kamusal mekanlarda kent kimliğine katkı sağlayacak potansiyel referans öğeleridir. Bu alanların kente ve kentliye kazandırılması bu bağlamda son derece önemlidir.

Hemen tüm gelişmiş ülkelerde ve Türkiye’de arkeolojik alanlar yasalarla korunurlar ve toprak altında bulunan eserler devlet malıdır. Kentsel arkeoloji öncelikle bir devlet sorumluluğudur. Oysa bugün Türkiye’de dâhil olmak üzere birçok ülkenin koruma yasalarında tanımlı olarak yer almamaktadır. Fransa gibi ülkelerde koruma yasalarındaki boşluğu kent planlama yasaları doldurmaktadır.

Kent Arkeolojisinin amaçlarından en önemlisi; korumaktır. Bu işlevi ise tek başına yerine getirmesi olanaksızdır. Kent korumacılığı için resmi ve sivil kurumlarla çalışma zorunluluğu vardır. Bu bağlamda kentsel arkeolojik alanların korunması için, çalışma alanı sınırlarının belirlenmesi, ilgili kurumların ve disiplinlerin ortaklaşa çalışması ve bunun için gerekli koşulların, yasalar ve örgütlenme modelleriyle hazırlanması gerekmektedir.

Bilimde ve teknolojiye yaşanan hızlı gelişmeler farklı disiplinlerin ve uzmanlık alanlarının doğmasına neden olmuştur. Farklı disiplinlerin doğması beraberinde işbirliğini getirmiştir. Ancak ideal olan disiplinler arası işbirliğinin günümüze kadar gerçekleştirilemediği gözlenmektedir. Disiplinler arası ilişkilerin önem kazandığı bir bilim dalı da Kentsel Arkeolojidir. Kentsel arkeoloji, arkeoloji biliminin alt uzmanlık dalı olarak karşılaşılan bir disiplin olarak çıkmasına rağmen sadece arkeoloji disiplinin sorumluluğu altında çalışılabilecek bir bilim dalı değildir. Çünkü kent içinde bulunan bu alanlar kentleri ve gelişimlerini etkileyen birer kent parçalarıdır. Arkeoloji disiplinin kontrolünde yapılan çalışmalar sadece kazı çalışmalarından öteye gitmeyecek ve arkasında tanımsız alanlar bırakacaktır.

Nitekim son yıllara kadar yapılan çalışmalar bu yaklaşımdan öteye gitmemiş, parçacıl, kentin bütününden kopuk süreçler yaşanmıştır. Bu sebeple de çalışmalar başarılı sonuçlanmamış bu durum bir sorunsal olarak gündeme gelmiştir. Bu bağlamda bu sorunsalın en önemli nedenlerinden biri de, disiplinler arası işbirliğini sağlayacak uygun ortamların yaratılamamasıdır. Kentsel arkeolojik alanların korunması, disiplinler arası ortak bir zemin üzerinde benimsenecek ilkeler çerçevesinde yapılmalıdır. Çünkü kentsel arkeoloji disiplini, bütüncül bir yaklaşım içerisinde ele alındığı takdirde başarılı olacaktır.

Bu yaklaşımın yanında, kent içindeki arkeolojik varlıkların ön plana çıkması ile de daha sistematik bir yaklaşıma ihtiyaç duyulduğu gözlenmiştir. Çünkü kentlerde ortaya çıkan arkeolojik alanlar özel müdahale alanlarıdır. Böylesi bir durum, yeni ve

özel planlama kararları alınmasını zorunlu kılar, kimi hallerde de olumsuz bir tutum olmakla birlikte mevcut planlama girişimleri bu duruma entegre edilmeye çalışılmaktadır. Bu açıdan planlama ve koruma çalışmalarında yeni standartların, ortak bir dilin oluşması üzerine söylemler geliştirilmiştir. Bu söylemler ile birlikte kentlerde, stratejik planlama yaklaşımının geliştirilmesi ön plana çıkmıştır. Bu yaklaşım, kentsel gelişim haritalarının üretilmesini ve özel müdahale alanları içinde gelişim stratejilerinin geliştirilebileceği bir veri tabanının oluşturulmasına zemin oluşturmuştur. Gerek planlama eğitimi gerekse mesleki uygulamalar sırasında, kentin incelenmesi, tarihi verilerin kronolojik bir sıralamadan, siyasi tarihin süreçsel söyleminden öteye gitmemektedir. Oysaki kentsel arkeoloji adına strateji geliştirebilmek için bu bilgilerin haritalara işlenmesi özel bir önem taşımaktadır. Bir kentin kuruluş ve gelişme evrelerinin şematik bile olsa haritalaştırılması, olası arkeolojik kalıntıların yerlerini işaret etmeleri açısından, arkeoloji-planlama ve tasarım süreçlerinde önemli bir aşama oluşturacaktır.

Süreç içerisinde ortaya çıkan söylemler ile kent içindeki arkeolojik alanların sadece korunması değil, kent yaşamına entegre olması adına da disiplinler arası işbirliğinin zorunlu olduğu görülmektedir. Arkeolojik buluntulara rastlanan bir yerde kazı ve değerlendirme işlemleri arkeoloji disiplini ilgilendiren bir süreçtir. Ancak, kentteki herhangi bir müdahaleden önce arkeologlar, mimarlar, plancılar ve yerel yöneticilerin koordinasyonunda hazırlanacak olası yerleşim süreçlerini gösteren buluntu haritalarının elde edilmesi zorunludur. Bu haritalar kentteki gelişme, dönüşme uygulamaları sırasında ortaya çıkabilecek sorunlara karşı tedbir alınmasını sağlayacaktır.

Disiplinler arası işbirliğini zorunlu kılan bir başka neden de tarihi kent merkezlerinde gerçekleştirilen yeraltı yatırımlarıdır. Tarihi kent merkezlerinde yapılacak altyapı yatırımları sırasında karşılaşılan arkeolojik alanlarının yönetilmesi ve yönlendirilmesi noktasında sorunlar yaşanmaktadır. Bu altyapı uygulamalarının kentsel arkeolojik alanlara zarar vermeden nasıl yönlendirileceği de cevaplanmamış sorular zincirinin bir halkasını oluşturmaktadır. Bu soruların cevaplanabilmesi için, planlama aşamasında, ilgili mühendislik dalları ve konunun uzmanları ile işbirliği yapılması ve yaşayan kentin gereksinimine de yanıt verecek çözümler üretilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda kent yöneticilerinin yerel yönetimler olduğu gerçeğinden hareketle, uygulamacı kuruluşların bünyelerinde arkeologlar,

sosyologlar, hukukçular, restorasyon uzmanı mimarlar ve kent plancıları istihdam etmeleri, plancıların da ekipte bulunan bu uzmanlık dallarından görüş ve destek almaları beklenmelidir. Kentsel arkeolojik alanlar üzerine alınan kararlarda söz konusu disiplinlerin yanında; jeologlar, coğrafyacılar, antropologlar, arkeozoologlar, inşaat mühendisleri, çevre mühendisleri, kimyagerler, fotoğrafçılar, epigraflar, nümismatlar, konservatörler, harita mühendisleri, bilgisayar Mühendisleri daha birçok bilim dalını da sayabiliriz.

Kazıların gerçekleştirilmesinde ve kent içindeki bu alanların varlığının sürdürülebilirliğinin sağlanmasında ciddi kaynaklar gereklidir. Koruma eylemi özelinde kentsel arkeolojik alanlarda yapılan çalışmalar pahalı eylemlerdir. Bu sebeple; eylemleri finansman olarak destekleyenlerinde, bu alanlar ile ilgili diğer disiplinler ile işbirliği içerisinde olması gerekmektedir.

2.1.1 Uluslar Arası Alanda Kentsel Arkeoloji ve Arkeolojik Miras-Politikalar-Örgütlenmeler-Araçlar

19. yüzyılda Avrupa kentlerinde çeşitli imar çalışmaları sürdürülmüş, 1840'lardan sonra Londra'da çeşitli arkeolojik buluntular ele geçmiş, 1870'lerden sonra da benzer koşullar altında Norveç'in merkezi Oslo'da yapılan çalışmalar sırasında Ortaçağ yerleşimlerine ilişkin izler ortaya çıkmıştır. Sarfatij ve Melli, kent arkeolojisinin kavram olarak henüz gelişmediği bu tarihlerde, Oslo ve Londra gibi kentlerde eski insan yerleşimlerinin izlerinin mühendisler tarafından belgelenmesinin, modern kentsel arkeolojinin başlangıcı olarak kabul edilebileceğini belirtmektedir. Sonraki dönemlerde eski kentlerin keşfedilmesi amacıyla arkeologlar tarafından uzun vadeli bilimsel çalışmalar yapılmaya başlanmış ve 1930'lu yıllarda arkeolojinin önemi gömülü anıtlardan gömülü yerleşimlere doğru değişmiştir. Arkeolojideki bu yeni yerleşim vurgusu kentsel arkeolojinin ayrı bir disiplin olarak gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. (MELLİ ve SARFATİJ, 1999)

1939-45 yılları arasında İkinci Dünya Savaşı sırasında birçok Avrupa kentinin yoğun hava bombardımanlarıyla büyük ölçüde tahrip olması, bu kentlerdeki tarihi mirasın yıkılmasına ve altında bulunan daha eski dönemlere ait kalıntıların ortaya çıkmasına yol açmış ve Avrupa kentlerinin kökeni sorgulanmaya başlanmıştır. Savaşın hemen sonrasındaki dönemde, savaşta yıkılan birçok kent merkezinin yenilenmesi sırasında, günümüzdeki anlamda olmamakla birlikte, ilk sistematik kentsel arkeolojik

alışmalar başlamıştır. Araştırmalar Almanya, Polonya ve Sovyetler Birliği'nin batısı gibi savaşın yıkımından en çok etkilenen bölgelerde yoğunlaştırılmış ve modern kentsel arkeolojinin ilk önemli sonuçları bu ülkelerden gelmiştir. Bu dönemde kentsel alanda konumlanan arkeolojik kalıntıları korumanın daha karmaşık ve zor olduğu, araştırma, kazı ve yöntem bakımından geleneksel arkeolojiden ayrıldığı anlaşılmıştır. Savaş sonrasında kentlerin yenilenmesi sürecinde arkeologların kentsel alanlarda çalışmaları sonucunda farklı çözümler, metotlar ve süreçler gerektiren yeni bir çalışma alanı ortaya çıkmış, kentsel alanlarda sürdürülen bu tür çalışmalara '*kurtarma arkeolojisi*' adı verilmiştir. Bu alışmalar planlı ve sistemli olmayan, belirli bir alanda sınırlı zaman ve olanaklar ölçütünde gerçekleşen ve imar etkinliğinin getireceği tahrip öncesi mümkün olan en çok veriyi toplamayı amaçlayan araştırmalardır. Zamanla bu çalışmaların yetersiz olduğu, daha sistemli duruma getirilerek planlama süreciyle beraber ele alınması, kentsel ve toplumsal kimliğe yansıtılması gerektiği anlaşılmıştır.

Savaş sonrası dönemde kentlerde yürütülen imar ve bayındırlık çalışmalarında kullanılan gelişmiş modern yapım sistemleri, eskisinden daha derin kazı yapılmasına, dolayısıyla da daha derin temel ve bodrum katları yapılmasına olanak sağlamakta, bu durum yeraltındaki kentsel arkeolojik kaynaklar üzerinde büyük bir tehdit oluşturmuştur. Kentsel gelişme ve yeniden yapılanma baskılarının tarihsel dokuları yıpratmasına tepki olarak, 1960'lardan sonra koruma kavramının kentsel alanlardaki önemi ve etkinliği artmış, bu süreçte ortaya çıkararak gelişen '*bütünleşik koruma*' kavramı kentleri doğal, yapılı, sosyal, ekonomik, kültürel ve tarihsel bütünlükleri içinde ele almayı gerekli kılmaya başlamıştır. Kurtarma arkeolojisi kavramının tanım ve kapsamının genişlemesiyle, kent içindeki arkeolojik alanlar ve buradaki arkeolojik çalışmaları kapsayan '*kentsel arkeoloji*' kavramı ortaya çıkmıştır. Bu yeni kavram, kent içindeki arkeolojik kazı ve araştırmaları gelişigüzel niteliğinden uzaklaştırarak, daha sistemli duruma getirmeyi ve arkeologların planlama sürecine daha etkin katılımını sağlamayı amaçlamaktadır (ALTINÖZ, 2005).

1960'larda hızlanan ve azalmasına rağmen bitmeyen bu yıkıcı süreç, bütün Avrupa'yı etkilemiştir. Arkeolojik kaynaklar için '*tarih erozyonu*' olarak da tanımlanabilen bu dönem, savaşın yıkımından etkilenmeyen İskandinav lkeleri, Büyük Britanya, Benelux lkeleri ve Fransa gibi ülkelerde daha fazla hissedilmiştir. Ancak dünya da koruma adına yaşanan gelişmeler ile uluslar arası örgütlenme

abalarına yol açmış ve bu örgütlenmeler ile birlikte çeşitli araçlar üretilmiştir. Kentsel arkeoloji disiplini içinde koruma ile paralel bir süreç yaşandığı ve bu süreç içerisinde benzer örgütlenme ve araçların bulunduğu grlmştir.

1970’li yıllarda Avrupa’da kent içinde yoğun yeni yapım faaliyetleriyle açığa çıkan arkeolojik kültür katlarının, kurtarma arkeolojisi yöntemleriyle hızla belgelenmesi ve değerlendirilmesi, kentsel arkeoloji kavramının gelişmesine yol açmıştır. Böylece kentsel alanlardaki arkeolojik kazı ve araştırmalar daha sistemli bir duruma gelmiş, kamuoyunda farkındalık sağlanmaya ve arkeoloji planlama sürecinin önemli bir girdisi durumuna gelmeye başlamıştır. Başlangıçta kentsel arkeoloji kavramının kapsamı kent içindeki arkeolojik çalışmalarla sınırlıyken, çalışmalar arttıkça kentin tarihsel süreci ve kültürel gelişimi de kapsamı içinde yer almaya ve bütüncül bir bakış açısı kazanılmaya başlamıştır.

1980’li yıllarda yükselen yaşam standartlarının ve artan nüfusun oluşturduğu baskı sonucunda gerçekleştirilen büyük ölçekli imar yatırımlarının etkisiyle, arkeolojik mirası tehdit eden yeni etkenler ortaya ıkımış ve bunlar kentsel arkeolojinin gelişimini etkilemiştir. Bu yıllarda kentsel arkeoloji alanında Fransa’da yapılan çalışmalar ön plana ıkımıştır. Bu gelişmelerin paralelinde kentsel arkeoloji kavramının anlamı ‘kentteki arkeoloji’den daha geniş anlamda *kentin arkeolojisine* dönüşmeye başlamıştır. Bu süreçte uluslar arası yaklaşımlarda “urban archaeology” olarak geçen kentsel arkeoloji terimi aynı kalırken kavramın içeriği ve anlamı değişmeye başlamıştır. Bu değişim ile urban archaeology, kentin tarihsel sürekliliği içinde yer alan tüm dönemleri ve bunların birbirleriyle ilişkilerini kapsayan bir yaklaşım altında gelişimini srdrmştir.

Sonraki yıllarda bu kavram İtalya, İspanya ve Almanya’ya, oradan da diğer Avrupa ülkelerine ve dünyaya yayılmıştır. Yasal, yönetsel ve kurumsal ereve her ülkede farklı şekillenmiş, fakat kentsel arkeoloji çalışmaları hep planlamayla birlikte ele alınmıştır.

Sonuç olarak İkinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa kentlerinin tarihi merkezlerinde yaşanan yıkımların ve ardından modern kentsel gelişmelerin kentlerin binlerce yıllık birikimini yok eden sonuçlarının etkisiyle, Avrupa kentlerinin kökenleri ve sürekliliği sorgulanmaya, kentsel ve toplumsal kimlik sorunlarına çözüm yolları aranmaya başlanmış, kent arkeolojisi kavramının kuramsal temelleri de bu dönemde

atılmıştır. Bu kavram 1980’li yıllardan günümüze kadar olan süreçte çeşitli ulusal ve uluslararası platformlarda (Avrupa Konseyi, UNESCO, ICOMOS vb) tartışılmıştır. Kuruluşlar hazırladıkları sözleşme, anlaşma, tüzük vb. belgeler ile kentlerin tarihsel sürekliliğinin ve çok katmanlılığının korunmasına yönelik kuram, yöntem ve tekniklerin geliştirildiği uluslararası yasal bir çerçeve geliştirmiş ve uluslar arası örgütlenmelere yönelmişlerdir. Bu örgütlenmeler ile ortaya çıkan araçlarda vurgulanan konular kültür mirasının korunması problemi ile benzerlikler göstermektedir. Bununla birlikte çalışmalarda genellikle veritabanı hazırlanmasının ve disiplinler arası katılımın önemine değinilmekte, kent arkeolojisi arkeologların, plancılarının, mimarların ve gerekli durumlarda farklı alanlardan uzmanların katılımını gerektiren bir çalışma alanı olarak tanımlanmış, etkili koruma ve gelişme planları hazırlanması için ilke ve stratejiler geliştirilmiştir.

Modern yapım metotlarının daha derin temel kazıları yapılmasına olanak tanınması, arkeolojik kalıntıların olumsuz etkilenmesini ve kurtarma kazılarına duyulan gereksinimi arttırmıştır. Ayrıca ikinci dünya savaşından sonra yaşanan gelişmelerde bu alanda uluslar arası bir örgütlenmeyi şart hale getirmiştir. Bu sebeplerden ötürü bu alanda yaşanan uluslar arası örgütlenmeler şöyledir:

- Avrupa Konseyi, Arkeolojik Mirasın Korunmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi (1969)
- Avrupa Konseyi, Arkeoloji ve Planlama Kolokyumu (1984)
- ICOMOS, Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Uluslar arası Sözleşmesi
- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Arkeolojik Mirasın Kentsel ve Kırsal Planlama Çalışmaları Çerçevesinde Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin R (89) 5 Sayılı Tavsiye Kararı (1989)
- ICOMOS Uzman Komitesi (ICAHM), Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü, (1990)
- Avrupa Arkeoloji Planı (COE, 1992-2002)
- Avrupa Konseyi, Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (Revize edilmiş, 1992),
- Avrupa Konseyi, Avrupa İyi Uygulama Kodu: "Arkeoloji ve Kent Projesi" (2000),

- Avrupa Birliği, Ulaşılabilirlik Projeleri: Toprak Altındaki Kentsel Arkeolojik Kalıntıların Sürdürülebilir Korunması ve Geliştirilmesi (The APPEAR Project' 2003-2005)

Avrupa Konseyi, Arkeolojik Mirasın Korunmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi (1969)
Londra'da 'Avrupa Konseyi' tarafından, arkeolojik kazıların yönetiminde ortak bir tutum saptanması amacıyla, 'European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage' (Arkeolojik Mirasın Korunmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi) hazırlanmıştır. Arkeolojik alanlar adına uluslararası platformlarda gerçekleşen en detaylı ilk çalışma olarak ifade edilebilir. Bu sözleşme arkeolojik mirasın korunması, yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması adına önemli söylemleri geliştirirken, uygulama araçları bağlamında yaşanan sorunların giderilmesi adına çalışmalar gerçekleştirmektedir. Küresel koruma politikaları ve arkeolojik mirasın korunması bağlamında önemli bir belge olan bu sözleşme ile küresel kriterler geliştirilmiş ve bu çerçevede bu alanların korunması sağlanmış ve sağlanmaktadır. Ayrıca aynı belge 1990 yılında yaşanan gelişmelere ayak uydurmak adına yeniden ele alınmış ve gözden geçirilmiş olarak kabul edilmiştir. Bu belgede Avrupa tarihinin en eski kaynağı olan ve tehdit altında bulunan Avrupa Arkeolojik Mirasının korunması için ulusal bir envanterin hazırlanması, kazıların nitelikli kişiler tarafından yapılarak bilimselliğinin garanti altına alınması, kazılardan elde edilen bilginin yayılması, izinsiz kazıların engellenmesi vb. konularda üye ülkelerin sorumlulukları tanımlanmıştır (MADRAN, ÖZGÖNÜL, 1999).

Sözleşme ile arkeolojik mirasın korunmasının öneminin ortaya konması ile süreç içerisinde gerçekleşen diğer çalışmalar ise;

- Arkeoloji ve Planlama arasında işbirliği ile eş zamanlı bilimsel araştırmaların gerekliliği,
- Gelişme planlarında arkeolojik keşiflerin öngörülmesi,
- Arkeolojik tekniklerinin geliştirilmesi,
- Arkeolojik veritabanı oluşturulması,
- Aktörler arasındaki diyalogun ve disiplinler arası çalışmaların geliştirilmesi,
- Arkeolojik dolguların zarar görmesi durumunda gelişme planlarının revize edilebilmesi,
- Arkeolojik çalışmaların herhangi bir gelişme projesinin parçası olarak finanse edilmesi,

- Planlama ve koruma ile ilgili düzenlemeler arasındaki uyumsuzlukların giderilmesi,
- Halkın eğitilerek farkındalığının arttırılması ve bu varlıkların halka sunumuna özel bir önem verilmesi,
- Katılımcı ülkeler arasındaki işbirliği ve bilgi alışverişinin geliştirilmesi, bu çerçevede gerçekleşmiştir.

Tüm bu çalışmalar çerçevesinde arkeolojik mirasın yaşatılması ve koruma-kullanma dengesi içinde kentsel yaşama dahil edilmesinin önemi vurgulanmış ve geleceğe aktarılmasının hayati önem taşıdığının altı çizilmiştir.

2.1.2 Türkiye’de Kentsel Arkeoloji ve Arkeolojik Miras-Politikalar-Örgütlenmeler-Araçlar

Günümüzde, Türkiye’ de kentlerin çoğunda tarih boyunca yaşayanların izleri, kültür varlıkları bulunmaktadır. Bu izler, varlıklar kimi zaman yeraltında kimi zamanda yerüstünde bulunmaktadır. Genelde tarihi detayları bünyesinde barındıran varlıklar, katmanlar şeklinde düşeyde ve yatayda konumlanmaktadır. Bu izler geçmişin mekansal yaşantısını sunmanın yanı sıra, eski toplumların siyasi ve sosyo-ekonomik yapısına ışık tutmakta bilim, sanat ve spora yönelik bilgiler sağlamakta, bu sayede kentlerin ve toplumların günümüze dönüşümü çözümlenebilmektedir.

Türkiye’de de uluslar arasında yaşanan sürece benzer bir süreç yaşanmıştır. Tarih boyunca yaşanan gelişmelerle bu alanlar çoğu zaman tahrip olmuştur. Hızla gelişen kentleşme dinamikleri sebebiyle, koruma bilincinden uzak gerçekleşen yapılaşma baskısı kendini göstermiş, ölçüsüz-plansız bir kentsel büyüme ve gelişme, giderek tarihsel birikimi yok etmiş ve kentlerin yapısını, kimliğini değiştirmiştir. Çevreye uyum kaygısı taşımayan rant amaçlı gelişmeler, tarih boyunca oluşan yerüstündeki kimliği ve kentsel silueti yıpratmış, yeraltında zengin bir bellek sunan ve kültür tarihine ait önemli veriler içeren antik dönemlerle ilgili arkeolojik alanlara da zarar vermiştir. Başka bir deyişle, yapı türü ve inşaat tekniklerinin hızla değişmesiyle, arkeolojik dolguları tahrip etmeden inşa edilen geleneksel binaların yerini çok katlı, derin temelli ve yeraltı otoparklı yapılar almakta, böylece yeraltı ve yerüstünde bulunan tarihsel veriler zarar görmektedir (TUNA, 2003). Yapı aralarında kalan boşluklarda konumlanan yollar ve meydanlarda gerçekleşen altyapı çalışmaları ise, buralardaki dolgulara zarar vermektedir. Sonuç olarak kentlerin kurulduğu tarihten

günümüze geçirdiği evrelerin anlaşılmasına yarayan tarihsel veriler azalmakta veya yok olmaktadır.

Ülkemizde uzun yıllar koruma ve kentsel gelişme birbirinden bağımsız süreçler olarak ele alınmıştır. Koruma kavram ve uygulamaları yeterince anlaşılamadığı için kentlerde çağdaş yaşam gereksinimleri ile tarihi bellek dinamikleri karşı karşıya gelmiş, tarihi yapılar kentin gelişmesinin önünde bir engel olarak görülmüş ve tarihsel veriler kentsel gelişme planlarında yer almamıştır. Bunun yanı sıra, koruma ile ilgili yasal düzenlemeler de gerektiği gibi geliştirilmemiştir. Bu da uygulamada sorunlar yaşanmasına sebep olmuştur. Özellikle kentler içerisinde yer alan arkeolojik katmanların korunmasına yönelik yasal ve yönetsel düzenlemelerin gecikmesi, çok katmanlı kentleri içerdikleri tarihsel zenginliği ve belleği kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır. Uluslar arası platformlarda ortaya çıkarak gelişen ve ülkemizde son yıllarda anlaşılmaya çalışılan kent arkeolojisi, bu sorunların çözümüne yönelik olarak koruma ve kentsel gelişme arasında bir denge yakalamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda tarihsel katmanlaşmanın yer aldığı modern kentlerde bulunan arkeolojik alanlar, yavaş yavaş kent planlama pratiği ve yasal sistem içindeki yerini almaya başlamıştır.

Örgütlenmeler- Araçlar-Aktörler:

Türkiye’de kentsel arkeolojik alanlar ile ilgili örgütlenmeler, aktörler ve bunlara bağlı oluşan araçlar bağlamında değişken bir süreç yaşanmıştır. Cumhuriyet öncesi dönemde padişah yetkisi ile bu alanlara dair araçlar tarihsel süreçte yerini alırken, cumhuriyet ile merkezi yönetimin denetiminde ile çeşitli kurum ve kurullara yetkiler verilmiştir.

Cumhuriyet öncesi dönemlerde, arkeolojik varlıklar ile ilgili ilk yasal düzenleme, 1869’da yürürlüğe giren *Asar’ı Attika Nizamnamesi*’dir. Bu yasa ile yabancı araştırmacıların yapacağı arkeolojik kazılar izne bağlanmış ve kazılardan elde edilen buluntuların yurt dışına çıkarılmasını yasaklanmıştır. Yasa, 1874, 1884 ve 1906 yıllarında değişen koşullar ve gereksinimler doğrultusunda geliştirilmiştir. Bu yasayı takiben arkeolojik alanlar ile ilgili kararların yer aldığı, 1912 yılında *Muhafaza-i Abidat Kanunu* yürürlüğe girmiştir.

Cumhuriyet Döneminde geçerli olan yasal ilk düzenlemeler, Osmanlı İmparatorluğundan gelen *Asar’ı Attika Nizamnamesi* (1906), *Muhafaza-i Abidat*

Kanunu (1912), Esvar ve Kala-i Atikadan Belediyelere, Vilayete Terk Olunacak Yerler Hakkında Kanunu (1930)'dur.

1950'li yıllarda ikinci dünya savaşının sonuçları doğrultusunda ortaya çıkan kentsel arkeoloji kavramı bağlamında uluslar arası ölçekte, çeşitli örgütlenmeler yaşanmış ve bu örgütlenmelerin Türkiye'ye yansması biraz zaman almıştır. Türkiye bu konu kapsamında çalışma yapmakta gecikmiş ve bu alanların tahribatı da önemli boyutlarda artmıştır. Uluslar arası ölçekte geliştirilen koruma politikalarına uyum sağlamak için 1951 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı *Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu* oluşturulmuştur.

Bu süreçte mevcut yasal düzenlemeler, günün gereksinimlere cevap veremez duruma gelmiş, yeni koruma alanlarının tanımlanması ve korunması bağlamında yetersiz kalmıştır. Ayrıca uluslar arası platformlarda koruma ve koruma alanları üzerine yeni tanımlar geliştirilmiştir. Tüm bu sebeplerden dolayı yasalar bağlamında yeniden bir süreç başlamıştır. Bu süreç içerisinde 1973 yılında mevcutta bulunan koruma ile ilgili yasal düzenlemeler yürürlükten kaldırılmış ve çağdaş gelişmeleri yansıtan *1710 sayılı Eski Eserler Kanunu* yürürlüğe konmuştur. Bu yasa ile koruma alanı tanımı içerisinde yer alan alanlar genişletilmiş, arkeolojik, tarihi ve doğal sit kavramları ilk kez yasal düzenlemelerde yer almıştır. Bu kapsamda Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu, 1973-82 yılları arasında 100'ü kentsel alanda konumlanan 417 sit alanı belirlemiştir (AHUNBAY, 2007). Tarihi çevrenin doku bütünlüğüyle korunmasına olanak veren bu yasa koruma tarihimizde bir dönüm noktası olmuş, kentlerin tarihsel süreç içerisinde edindiği birikimlerinin korunmasına katkıda bulunmuştur. Fakat bu gelişmeler kamuoyunda olumlu karşılanmamış, sit alanı ilan edilen alanlar ile ilgili kararlar siyasi baskılara maruz kalarak, değiştirilmeye çalışılmıştır.

1983 yılında 1710 sayılı kanun kaldırılarak, *2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu* yürürlüğe konmuştur. Bu yasa ile koruma ile ilgili kararları alacak yönetim modeli belirlenmeye çalışılmıştır. Daha önceden geçerli olan 'eski eser' tanımı yerine, UNESCO tarafından benimsenen 'tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgisi bulunan, yerüstünde, yeraltında ve su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar' olarak tanımlanan kültür varlığı terimi kullanılmaya başlamıştır. (2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma

Kanunu,1983) Bu yasa ile tarihi dönemlere ait eserlerin korunmasında yeni düzenlemeler oluşmuştur.

2863 no'lu yasa da arkeolojik alanlara dair yasal düzenlemeler bulunmadığı ve bilimsel dayanakların oluşturulması amacıyla, 1987 tarih ve 19660 sayılı *Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik* yayınlanmıştır. Bu yönetmelik ile yer üstündeki arkeolojik alanlar ile potansiyel alanların da bilimsel yöntemlerle saptanmasına ve müdahale şartlarının belirlenmesine yönelik düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak, bu düzenleme ile de uzun yıllar yüzeydeki kalıntıları korumakla sınırlı kalmış, yeraltında olduğu bilinen veya tahmin edilen alanlar dikkate alınmamıştır.

2863 nolu yasa ile koruma disiplini içerisinde yeni bir aktör oluşturulmuştur. Bu aktör, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'dur. Bu kurul Kentsel arkeoloji kavramının gelişimine katkıda bulunmuş ve arkeolojik alanlara dair uygulama sorunlarını çözmeye yönelik yasa boşluklarını doldurmaya çalışmıştır.

Bu bağlamda Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurul'u tarafından arkeolojik alanlar ile ilgili yasal boşluğu gidermek ve bu alanların sorunlarına müdahale şartlarını belirlemek amacıyla ilke kararları alınmıştır. Bu ilke kararları,

- 6 sayılı Arkeolojik Sit Alanlarında Korumaya Yönelik Geçerli Koşullara ilişkin ilke kararı (1988)
- 338 Sayılı İlke Kararı (1993)
- 594 sayılı Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı (1998)
- 572 sayılı I.ve II. Derecede Arkeolojik Sit Alanlarındaki ören yerlerinde Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması ve Sergilenmesine Yönelik Mekanların Oluşturulmasına Dair İlke Kararı (1998)
- 658 sayılı İlke Kararı Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları (1999)
- 702 Sayılı Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı (2005)

şeklindedir.

Bu ilke kararları ile mevcut yasal sistem içerisinde tanımları yapılmayan arkeolojik sit alanları için tanımları yapılmış, çeşitleri ve koruma-kullanma koşulları oluşturulmuş ve yasal boşluklar doldurulmaya çalışılmıştır. Arkeolojik sit alanları olarak yasalar bağlamında karşımıza kentsel arkeolojik sitler ve arkeolojik sitler

çıkılmaktadır. Arkeolojik sitlerin bulundukları mekanın gelişime dinamikleri ile birlikte değerlendirilmeleri gerektiği ve koruma-kullanma dengelerinin ancak bu yolla oluşturulabileceği gerçeğinin bu sınıflandırmanın sebebi olduğu belirtilebilir.

Ülkemizde arkeolojik alanlar ile ilgili çalışmaları yürüten bir başka kurum-aktör ise *müzelerdir*. Müzeler Cumhuriyetin ilk yıllarından bu yana, tarihi kent merkezlerinde çeşitli arkeolojik çalışmalar yapılmaktadır. Örneğin, İzmir Agora'daki arkeolojik kazılar ilk kez 1932-1941 yılları arasında gerçekleştirilmiş, günümüze kadar olan süreçte bu çalışmalar çeşitli dönemlerde devam etmiştir. Fakat kent içindeki inşaat faaliyetleri sırasında açığa çıkan arkeolojik katmanları belgeleme ve değerlendirme çalışmaları 1990'lı yıllarda başlamış, bunlar ülkemizde kentsel arkeoloji kavramının gelişimine katkıda bulunmuştur. Kentsel arkeoloji kavramının Türkiye'de ilk kullanımı, Avrupa Konseyi'nin isteği üzerine kentsel arkeoloji başlıklı bir sempozyumdur. Bu sempozyumun düzenlenmesi için, Kültür Bakanlığı bünyesinde bir komite kurulmuştur. Bu sempozyum ile birlikte birçok söylem ve problem ortaya konmuş, fakat sorunların çözümüne yönelik bir öneri geliştirilememiştir. Sempozyum sonrasında, Avrupa Konseyi'ne bir rapor sunulmuş ve komisyon dağıtılmıştır (BOYLU,1994).

Dünya da kentsel arkeoloji kavramının literatüre girmesiyle beraber yaşanan örgütlenmelere ve sonucunda ortaya çıkan araçlar Türkiye'de de kabul görmüş ve mevcut yasal düzenlemede yerini almıştır. *4434 no'lu Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (Gözden Geçirilmiş)'nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (1999)* ile 1992 yılında Valletta'da kabul edilen Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (Gözden Geçirilmiş)'nin ülkemizde kabul edildiğini ve bir taraf olduğunu göstermiştir. Bu sözleşme kapsamında kabul gören tüm ilkeler ve tanımlar aynı şekilde yasallaştırılmıştır.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve müzelerin yaptığı çalışmalar, mevcut yasal düzenlemeler neticesinde, 2004 yılında yetersiz kalan 2863 no'lu yasa iptal edilmiş yerine, *5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun* çıkarılmıştır. Bu kanun, ülkemizdeki koruma mevzuatının güçlendirilmesini ve uluslararası normlara uygun hale getirilmesini amaçlamış, korumanın yerel yönetimlerin bünyesinde kurumsallaşması, koruma çalışmaları için yeni finansal olanakların yaratılmasını sağlayacak düzenlemeler getirmiştir. Ayrıca koruma çalışmalarında

disiplinler arası katılımın zorunlu hale gelmesini, böylece arkeolojik kaynakların bütüncül bir yaklaşım çerçevesinde korunarak kentsel gelişmenin sağlanmasına katkıda bulunmasında önemli bir aşama olmuştur.

Yukarıda belirtilen süreç içerisinde karşılaşılan kentsel arkeoloji ve arkeolojik miras alanları üzerinde yapılan çalışmalarda yetkisi bulunan aktörler genel olarak;

- İllerde veya bölgelerde konuşlanmış olan, Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesindeki, Kültür ve Tabiat varlıklarını Koruma Kurulları,
- Müzeler, Restorasyon ve konservasyon Müdürlüğü
- Çevre Bakanlığı'na bağlı İl Çevre Müdürlükleri,
- İçişleri Bakanlığı, güvenlik güçleri,
- İl ve İlçe Belediyeleri,
- Üniversiteler,
- Sivil toplum örgütleri,
- Mesleki örgütleri,
- Basın(yazılı veya görsel),
- Kamuoyu

şeklindedir.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, kent arkeolojisinin olmazsa olmaz kurumudur. Çünkü unvanından da anlaşılacağı gibi, korumayı yapan ve kararları veren kurumdur. Kırsal alanlarda yapılan kazılarda, kararlar genelde üniversite mensubu kazı başkanları ve Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcilerin yetkileri dahilinde alınır. Kentler ve çevresinde ki kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili kararlar ilgili kurulunca verilir. Bu bağlamda bu kurumların arkeolojik buluntunun bulunduğu yerlere göre görev ve yetkileri değişmektedir.

Uluslararası raporlar ve toplantılarda, Türkiye'deki arkeolojik ve kentsel arkeolojik mirasın şehir plancıları ve arkeologlar arasındaki işbirliği yetersizliği ve kentsel gelişmenin yoğun baskısı gibi nedenlerin etkisiyle korunamadığı görülmektedir(Tuna, 1999: 217-228 – ICOMOS (International Council on Monuments and Sites), 2001). Kısaca, koruma kültürünün ve anlayışının tam anlamıyla yer edinemediği günümüz Türkiye'sinde, "kentsel arkeoloji" bir disiplinler arası çalışma kültürü olarak özümselememiştir.

2.1.3 Kentsel Arkeolojik Alanlarda Yaşanılan Sorunlar

Kentsel arkeolojik verilerin, arkeolojik mirasın korunması ve değerlendirilmesi eylemi, kültürel katmanların algılanması ve kent kimliğinin oluşturulması adına son derece önemlidir. Ancak bu alanların korunması bağlamında birçok sorunla karşılaşmakta, bu sorunlar alanların tarih edilmesine, yok olmasına sebep olmaktadır. Bu sorunlar aşağıdaki gibidir:

- Tescil çalışmalarının bilimsel yöntemlerle yapılmaması potansiyel arkeolojik alanların dikkate alınmamasına, politik baskılarla sit derecelerinin düşürülerek sit sınırlarının daraltılmaya çalışılmasına, dolayısıyla birçok arkeolojik sit alanının yapılaşmaya açılarak hasara uğratılmasına sebep olmuştur.
- Kontrol edilemeyen kentsel gelişmeler süreç içerisinde karşılaşılan ilk sorunlardandır. Kentler de çağa yetişme kaygılarıyla yaşanan gelişmeler ile yer altında ki ve yer üstünde ki kentsel arkeolojik alanlar tahrip olmuşlardır.
- Kentsel arkeoloji pahalı bir eylemdir. Kentsel koruma eylemi içerisinde yer alan kentsel arkeoloji de finansal anlamda yeterli kaynaklara sahip olmadığı için korunamamakta ve tahrip olmaktadır.
- Kentsel arkeolojik alanlar ile kent dışında bulunan arkeolojik alanlar çoğu zaman aynı yöntemlerle korunmaya çalışılmıştır. Bu durumun sonucu olarak ta kent merkezlerinde tanımsız çöküntü alanları oluşmuş ve tarihi merkezler ile birlikte arkeolojik katmanlarda zarar görmüşlerdir.
- Çoğunlukla kent merkezinde bulunan bu alanlar tarih boyunca bir biri üzerine gelişmeye devam etmeleri ile oluşan kültür katmanları süreç içerisinde tek başına taşıdığı anlamı kaybetmiştir. Ancak günümüzde her katmanı kendi içinde değerlendirme kapsamında gelişen anlayış nedeniyle bu dokular da yıpranmışlardır. Bu bağlamda kültür katmanlarının kendi dönemine dair taşıdığı izlerin yanı sıra bir bütün parçaları olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Aksi takdir de kültür katmanları bu anlayış ile tahrip olmaya devam edecektir.
- Üst dokuda yer alan tarihi dokuların koruma ve geliştirme çabaları ile yer altında bulunan arkeolojik dokunun koruma ve geliştirme çabalarının kesişmesi durumudur. Hangisinin daha önemli ya da koruma adına hangisinin daha değerli olduğu konusunda tartışmalı söylemler bulunmaktadır. Asıl mesele, hangisinin daha önemli olma durumundan çok her iki dokunun birlikte nasıl korunması gerektiği olmalıdır. Bu durum gözden kaçırılmaya devam ettiği sürece hem üst

hem de alt doku zarar görmeye devam edecek ve kimliksiz, çöküntü alanlarının oluşması engellenemez bir durum olacaktır.

- Kazı çalışmaları sırasında, alanın çevresinin güvenlik nedeni ile kapatılması; gerekli belgeleme ve araştırma çalışmalarının ardından yüzeyin kapatılması yolu ile kentli projeden soyutlanmaktadır. Arkeolojik kazının; kentliler tarafından, gündelik hayatlarını aksatan ve rahatsızlık veren herhangi bir kentsel proje şantiyesi olarak algılanmasına neden olmaktadır. Bu durumda da kentsel koruma çalışmalarının olmazsa olmaz aktörlerinden halkın tarihi-kültürel mirası koruma bilinci geliştirilmemiş olmaktadır. Kentsel koruma çalışmalarının başarılı süreç yaşaması adına, gereken halk desteği alınamaz hale gelecektir.
- Arkeolojik miras alanlarından sit alanlarında sınırlar belirsizdir ve sürekli değişkenlik göstermektedir. Yasal otoriterlerce bu sınırlar değiştirilmektedir. Bu durumda miras alanların sınırlarının belirlenmesinde subjektif bir yaklaşımın benimsendiği görülmektedir. Bu durumda alanların tahribatına ve kişisel bir yargı ile istismarına yol açacaktır.
- Arkeolojik sit alanlarının bazılarında çevre denetimi tam değildir, girişler kontrol altına alınmamıştır. Bu durum da kaçak kazıları ve eski eser hırsızlıklarına yol açmaktadır.
- Tarihi kent merkezlerindeki arkeolojik alanlar finansal ve yönetsel sorunlarla karşı karşıyadır. Bu alanlar kazı çalışmalarından sonra tanımsız, çöküntü alanlarına dönüşmüş ve suç oranlarının arttığı, kentin yoksul kesiminin yaşadığı sorun alanları haline gelmiştir.
- Kentsel arkeolojik alanlar, kültürel öğeler olarak algılanmak yerine, kentsel gelişmeyi kısıtlayan engeller olarak görülmüş ve bu bakış açısı nedeniyle tarihi kent merkezleri, kültürel birikimi yansıtmaktan uzak; modern gereksinimlere yanıt veremeyen ve kentsel olanaklardan yararlanamayan sorun alanları halini almıştır.
- Kentsel arkeolojik varlıklara ilişkin detaylı bir envanter bulunmamaktadır. Bu eksiklik sit kararlarının rastlantısal olarak belirlenmesine, dolayısıyla da gerçek arkeolojik birikimin kamu veya özel sektör eliyle yapılan planlama ve projelendirme çalışmaları öncesi değerlendirilememesine sebep olmaktadır. Bu yüzden arkeolojik varlıklarla çeşitli yatırımların uygulama safhalarında karşılaşmakta, çoğu zaman projelerde değişiklik yapılmadan yatırıma devam

edilmektedir. Bunun sonucunda arkeolojik varlıklar tahrip edilerek bütünlüğü bozulmakta, dolayısıyla da planlama politikaları başarısız olmaktadır.

- Arkeolojik alanlara ve ören yerlerine giriş düzenlemeleri, tur güzergahı düzenlemeleri, dinlenme ve servis noktaları düzenlemeleri genellikle çok yetersiz, ilkel ve bilimsellikten uzaktır. Turizme açılan birçok ören yerinde bu yetersizlikler gözlenmektedir. Bu nedenle, öncelikle tip projelerle (wc, giriş yeri, dinlenme noktası, hediyelik eşya satış üniteleri vb), daha sonra da yöreye özgü mimari tasarımlarla uygulamaya girecek tasarımlar elde edilmelidir. Bu tasarımlar için yarışmalar yolu ile proje elde edilmesi de önemli sonuçlar verebilecektir.
- Kaçak kazıların önlenmesi, yurt dışına kaçırılan eski eserlerin geri getirilmesi, kazıların denetimi ve bulunan eserlerin sergilenmesi her biri başlı başına zorlu ve uğraş gerektiren konulardır. Var olan müzelerin geliştirilmesi, antik kentlerin açık hava müzeleri olarak sergilenmesine yönelik çalışmalar Kültür Bakanlığı ile Turizm Bakanlığının ortaklaşa çalışmalarını gerektiren konulardır.
- Günümüzde tarihi kent merkezlerinde gelişme baskısının fazla olduğu alanlarda, kentsel arkeolojik alanların korunmasında yaşanan bir başka problem de, bu alanların 3. derece arkeolojik sit ve kentsel sit tanımlarıyla korunması ve müze denetiminde yapılan sondaj kazısı sonuçlarına göre yeni düzenlemelere izin verilebilmesidir. Oysa kentsel arkeolojik kaynakların niteliğinin ve sürekliliğinin rastlantısal olarak açılmış sondaj kazılarına ve bu kazılara göre düzenlenmiş raporlara dayanılarak değerlendirilmesi yanlıştır. Bu uygulamaların sonucunda arkeolojik alanlar bütünlüğünü kaybetmekte, bir başka deyişle, çeşitli biçimlerde kentin mekansal anlamda bilgi verme niteliği önemli ölçüde çarpıtılmaktadır.

Özetlemek gerekirse, ülkemizde kentsel alanda konumlanan arkeolojik varlıkların korunmasına yönelik kapsamlı bir mevzuat bulunmadığı, planlamadan uygulama denetleme safhalarına kadar farklı ölçek ve nitelikte pek çok sorun bulunduğu, bu sorunların çeşitlenerek arttığı, aynı hızla çözümler üretilemediği görülmektedir.

2.2 AVRUPA'DA KENTSEL ARKEOLOJİK MİRAS YÖNETİMİ ÜZERİNE UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Kentsel arkeoloji; tarihsel süreç içerisinde, pek çok zaman farklı yaklaşımlarla çözümlenmeye çalışılan kentsel müdahale alanlarını kendisine konu edinen bir disiplindir. Bu bağlamda dünya da bu disiplin içerisinde karşılaşılan sorunları çözmek amacıyla farklı farklı yaklaşımlar, yöntemler irdelenmekte, uygulanmaktadır. Bu çözüm arayışları çoğu zaman sadece koruma ve kullanma koşullarını belirleme aşamasına kadar varmış, ancak uygulama araçları bağlamında yetersiz kalmıştır. Ancak bu arayışlar bağlamında kentsel arkeolojik alanların koruma-kullanma dengesiyle birlikte kentsel yaşamla bütünleşmesini amaçlayan araçları üreten, yöntem geliştiren yaklaşımlarda bulunmaktadır.

Kentsel arkeoloji kavramı ilk defa, ikinci dünya savaşı sonrasında Avrupa'da ortaya çıkan bir kavram olduğu için, günümüzde başarılı uygulama örneklerine Avrupa'da rastlanmaktadır. Avrupa ülkeleri, ulusal ölçekte kendi yöntemlerini geliştirirken, uluslar arası ölçekte de kabul gören, *Arkeolojik Mirasın Korunması Sözleşmesi*'ni de (1999) referans almışlardır.

Kentsel arkeolojik alanların yönlendirilmesi, koruma-kullanma dengesinin sağlanması ve kentsel yaşama dahil edilmesi adına “Avrupa Arkeolojik Mirasının Korunması Sözleşmesi” ile bu sözleşmenin tarafı olan ülkelere, arkeolojik miras yönetimi tanımlanmaya çalışılmış ve kentsel arkeoloji, arkeolojik değerler farklı bir boyuta ilerlemiştir.

Arkeolojik miras yönetimi;

- Bilgisayar destekli veritabanı ve kodlama sistemleri ile döküm çalışmalarının yürütülmesi,
- Arkeolojik haritaların ve değerlendirme tekniklerinin geliştirilmesi,
- Kamu ve özel sektör tarafından desteklenmesi,
- Koruma-kullanma dengesi içinde düşünülmesi,
- Belgelenme-koruma-yayın işlerinin bir bütün olarak algılanması,
- Kamu bilincini artırılması ve eğitimle bütünleştirilmesi

gereken bir süreç olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda Kentsel Arkeolojinin disiplinler arası ortaklaşa çözümler üretilen bir süreç olarak ele alınması, kentsel arkeolojik mirasın yönetim sürecinin de aynı yaklaşım ile değerlendirilmesi gerektiği görülmektedir. Bu kapsamda, Avrupa Birliği içerisinde arkeolojik mirasın yönetimi

konusunda yasal-yönetmelik ve teknik altyapısını erken dönemlerde tamamlayan ve süreci sözü edilen yaklaşımlarla yürüten anlayışlarda bulunmaktadır.

2.2.1 Avrupa İyi Uygulama Kodu: Arkeoloji ve Kent Projesi

Avrupa Konseyi ‘de kentsel arkeolojik alanlar ile ilgili uygulamayı kolaylaştırmak amacıyla 2000 yılında, Avrupa İyi Uygulama Kodu: "Arkeoloji ve Kent Projesi"’ni hazırlamıştır. Bu proje ile kentsel arkeoloji disiplinin ihtiyaç duyduğu yönetim ve yönlendirme anlayışı geliştirilmeye çalışılmış ve arkeolojik mirasın korunmasının yönetim ve yönlendirme sürecine çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Avrupa Konseyi Kültürel Miras Komitesi’nin bir grup uzmanı tarafından hazırlanmıştır.

Kentlerin gelecekte refaha ulaşabilmek için, geçmişte yaptıkları gibi değişmeyi ve gelişmeyi sürdürmesi gerekliliğinden yola çıkarak hazırlanan bu çalışmada, dengenin geçmişi koruma arzusu ve gelecek için yenileme ihtiyacı arasında kalması önceliğinin benimsenmesi öngörülmüştür. Bu bağlamda kentsel projelerde rolleri olan aktörler belirlenmiştir. Kentlerde gerçekleşen inşaat projelerinde aktör çeşitliliği ortaya konmuştur. Bu aktörler ise,

- Kamu Yetkilileri
- Plancılar,
- Mimarlar
- Mütahhitler,
- Arkeologlar

şeklindedir.

Bu proje ile başarılı ve kaliteli sonuçlar alabilmek için süreç ortakları arasında yakın ve sürekli gönüllü işbirliğinin sağlanmasını önermektedir. Projenin amacı, “*sadece kentin yapısı ve evrimi üzerinde çalışmak değil ayrıca sosyal ve kültürel gelişimini ölçmektir*” (Avrupa Konseyi, Avrupa İyi Uygulama Kodu: "Arkeoloji ve Kent Projesi", 2000).

İyi uygulama kodu ile kentsel arkeolojinin ön plana çıkarılması için, kentsel gelişim stratejilerinde vazgeçilmez bir dinamik olarak değerlendirilmesi ve buluntuların kentsel yaşama entegre edilmesinde planlama ve mimarinin yenilikçi yaklaşımlarının kullanılması gerekliliği vurgulanmaktadır.

İyi uygulama kodu; plancılar, arkeologlar ve müteahhitler arasındaki işbirliğini kolaylaştırarak Avrupa kentsel arkeolojik mirasını koruma ve geliştirme amacını taşımaktadır. (Avrupa Konseyi, Avrupa İyi Uygulama Kodu: "Arkeoloji ve Kent Projesi", 2000). Kod kapsamında aktörler arası ilişkilerin güçlendirilmesi için her birinin rolleri belirtilmiştir.

Plancıların ve Kamu Yetkililerinin Görevleri

- Kentsel arkeolojik değerleri ön plana çıkarmalıdır.
- Arkeolojik kalıntıların yerinde korunmasına yönelik stratejiler geliştirmelidir.
- Arkeolojik mirası, kent kimliğine ve kentsel gelişim sürecine bütünleştiren yaklaşımlar benimsemelidir.
- Kentsel planlama çalışmalarında arkeolojik verileri göz önünde bulundurarak planlama çalışmaları yapan ve bu konu için kaynak yaratmaya çalışan stratejiler üretmelidir.
- Planlama çalışmalarında mümkünse arkeolojik verileri önceden edinmeli ve çalışmalarını o alanları tahrip etmeyecek şekilde yönlendirmelidir.
- Plancılar, kamuya ve müteahhitlere Kentsel arkeolojik mirasın neden önemli olduğu ve paranın neden onu korumak ve araştırmak için harcanması gerektiğini belirten eğitici, bilgilendirici müzakere süreçleri yaratmalı ve katılımcılar arası işbirliğini arttırmalıdır.

Mimarlar ve Müteahhitlerin Görevleri:

- Kentler de yapacakları projelerde, hazırlık aşamalarında, arkeolojik değerlere dair bilgi ve envanterleri edinmeli ve çalışmalarını arkeolojik kalıntılara zarar vermeden yürütmelidir.
- Arkeolojik kalıntıların yerinde korunmasını ve kazı için tanımlanmış araştırma temelleri olmadıkça ve bu gibi kazılar tamamen finanse edilmedikçe kazı yapmaya tercih edilebilirliğinin göz önünde bulundurmalıdır.
- Arkeolojik buluntuları kentsel projenin tasarım, inşaat ve koruma stratejileri ile bütünleştiren bir yaklaşım geliştirmelidir.
- Kentsel arkeolojik çalışmalar için gerekli bütçeyi ve uygun zamanı yaratan bir kurgu geliştirmelidir.

- Çıkarılan arkeolojik buluntuların yerinde sergilenmesi ve yeni çalışmalarla uyum içerisinde projeye değer kazandırarak bütünleştirilmesine yönelik bir yaklaşım geliştirmelidir.
- Kazı maliyetlerini sürecin parçası olarak düşünen, buluntuların kayıt ve raporlarının uygun kurumlara ulaştığına dikkat eden, herhangi bir uyuşmazlık yaşandığında ulusal ve bölgesel kurumlarla çözüm arayışlarına giden ve arkeolojik değerleri ön plana çıkaran bir süreci benimseyen bir süreç geliştirmelidir.
- Arkeolojik girdinin düzgün olarak bütünleştirilmesi için arkeologla işbirliği içerisinde çalışmalı ve projenin her aşamasını paylaşmalıdır.

Arkeologların Görevleri:

- İmarın ortaya çıkışının mümkün olan en erken safhasında müteahhide ve diğer ilgili yetkililere gerekli bilginin sağlamalı, arkeolojik kalıntılar ve birikintilerin düzeyi ve önemini belirlemek için gereken değerlendirmeler yaparak müdahale önerileri sunmalıdır.
- Arkeolojik kalıntıların yerinde korunmasını ve kazı için tanımlanmış araştırma temelleri olmadıkça ve bu gibi kazılar tamamen finanse edilmedikçe kazı yapmaya tercih edilebilirliğinin göz önünde bulundurmalıdır.
- Arkeolojik kalıntıların toplam temel fikre ve mimari tasarıma katkıda bulunarak yapıya değer kattığı düşüncesi ile süreci yönlendirmelidir.
- Arkeolojik çalışmaların zaman programlaması ve maliyet analizi yazılı anlaşmalar ile belirlemeli, bu çalışmaların bütünün bir parçası olduğu anlayışını benimsemeli ve takımın bir parçası şeklinde çalışmalarını yürütmelidir.
- Arkeolojik buluntuların imar çalışmaları ile bütünleşmesini sağlamalıdır.
- Plancılar-kamu yetkilileri, müteahhit ile ortaklaşa yürütülen bir çalışma çerçevesinde arkeolojik buluntuların sergi ve tanıtım işlerini yürütmelidir.
- Buluntuların kayıt ve raporlarının uygun kurumlara ulaştığına dikkat eden, herhangi bir uyuşmazlık yaşandığında ulusal ve bölgesel kurumlarla çözüm arayışlarına giden bir süreç geliştirmelidir.
- Kazı esnasında önceden beklenmedik kesiflerin getirdiklerini uygun olan şekilde, yetkili plancılar ve müteahhit ile zamanında ve tam olarak konuşmalı, herhangi bir basın bildirisinin beraber veya proje takımı ile anlaşarak yapıldığından emin olmalıdırlar.

- Arkeolojik çalışmanın sonuçlarının kabul edilebilir bir zaman dilimi içerisinde uygun bir şekilde yayınlandığından emin olmalıdırlar.

Avrupa Konseyi'nin hazırlamış olduğu model ile sürecin ortaklarının ilişkiler modeli tanımlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca disiplinler arası işbirliğini arttırıcı politikalar üretilmiş, arkeolojik değerler ön plana çıkarılmıştır. Arkeolojik buluntuların yerinde (in-situ) korunması anlayışına öncelik verilmiştir. Kentsel arkeolojik alanların yönetim ve yönlendirme sürecinin sadece proje aşamasını kapsamadığını proje sonrasında da tanıtım ve bilgilendirme çalışmalarının devamlılığını önemi üzerine durulmuştur. Tüm bu süreçlerin yanında, uygulama sırasında çıkabilecek herhangi bir sorunu çözmek için proje uygulayıcıları, süreç aktörleri ve üst ölçekteki yetkilileri de sürece dahil eden bir anlayış hakimdir.

2.2.2 İngiltere, Kentsel Arkeolojik Alanların Yönetimi

İkinci dünya savaşı sonrasında dünyada koruma yaklaşımları bağlamında yeni bir süreç başlamış ve bu sürecin öncülerinden biri de İngiltere olmuştur. İngiltere planlama ve koruma yasaları bağlamında gelişimini tamamlamış ülkelerden biridir. Planlama yasaları ile koruma yasaları bütüncül bir yaklaşımla oluşturulmuş ve bu yönde araçlar üretilmiştir. İkinci dünya savaşı sonrasında dünyada yaşanan ekonomik dönüşümler, küreselleşme kavramının ortaya çıkmasıyla da koruma alanlarının kentsel yaşama dahil edilmesi için yeni araçlar geliştirilmiştir. Bu araçlar ile kentlerin, dünya mirası alanlarının sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde geliştirilmesi hedeflenmektedir.

İngiltere, koruma alanlarından arkeolojik alanlar bağlamında da çalışma yapan öncü ülkelerdendir. Son derece karmaşık ve uzun bir kentleşme geçmişine sahiptir. Kentlerin geçmişleri M.Ö. 43'lü yıllara kadar dayanmaktadır. Ayrıca İngiltere'de Romanlar, Saksonlar, Ortaçağa ait farklı kültürlerde yaşamışlardır. Bu durum neticesinde unutulmuş, gömülü arkeolojik kalıntılar, anıtlar, binalar ve kentsel topografyalar miras alanı olarak kalmışlardır. Bu bağlam da kültür mirasının yönetimi, 1970'li yıllarda başlamıştır. 1980'lere kadar arkeolojik alanlar için ayrılan ülke bütçesinin büyük bir kısmı, tarihi kent ve kasabaların yeniden geliştirilmesi kapsamında kullanılmıştır. 1990'lı yıllarda arkeolojik alanların korunması adına yeni bir döneme geçen İngiltere'nin anlayışı daha sonraki yıllarda farklı ülkeler tarafından da benimsenmiştir. İngiliz ekolünü takip eden ülkelerde de yapılan çalışmalara

doğrultusunda, kentsel arkeolojik mirasın yönetim ve yönlendirme süreci; tarihi kent merkezlerinde oluşan yeni yatırım taleplerinin yönlendirmesi adına çok etkin bir yöntem olarak tanımlanabilir.

Tez kapsamında, kentsel arkeolojik alanlar ile ilgili yasal düzenleme ve uygulama örnekleri incelenecektir. Yasal düzenlemelerden, İngiltere 16 No'lu Planlama Politika Belgesi: Arkeoloji ve Planlama (PPG-16) incelenecek ve üst ölçek yasal araçların genel çerçevesi açıklanmaya çalışılacaktır. Ardından İngiltere'de PPG-16 kapsamında belirtilen kentsel arkeolojik alanların uygulama rehberlerinden, metropol ve kırsal alan uygulamalarının yöntemlerini ve süreçlerini anlamak amacıyla iki örnek irdelenecektir. Bu rehberler, Londra Arkeoloji Rehberleri, Planlama Tavsiye Notu, English Heritage (Archaeology Guidance, Planning Advice Note) ve Bath Arkeolojik Miras Yönetimi Rehberi'dir

16 No'lu Planlama Politikaları Belgeleri: Arkeoloji ve Planlama, English Heritage (Planning Policy Guidance-PPG-16)

1990'lı yıllarda hazırlanan 15 No'lu Planlama Politikaları Belgesi: Planlama ve Tarihi Çevreler ve 16 Nolu Planlama Politikaları Belgeleri: Arkeoloji ve Planlama (Planning Policy Guidance-PPG15-16) ile arkeoloji, tarihsel çevre ve planlama arasındaki ilişkilerine yasal bir tanımlama yapılmış ve kültür mirası için ayrılan kaynakların bir kısmı Kentsel Arkeolojik Miras alanlarına aktarılmıştır. (Planning Policy Guidance 15: Planning and the Historic Environment, 1994, Planning Policy Guidance 16: Archaeology and Planning, 1990). Bu belgeler ile İngiliz Kültür Mirasını koruma anlayışında değişimler gözlenmiştir.

1992'de hazırlanan bu PPG-16, tarihi kentler ve kasabalar için, yerel yönetimlerinde sürece katıldığı, kentsel arkeolojik stratejiler üretilmesini teşvik etmektedir. PPG-16'nın amacı, kentsel bilginin, mekanın ve kentlerdeki arkeolojik kalıntıların öneminin anlaşılmasını sağlamak, plancılar ve geliştiriciler için, süreçte yaşanan belirsizliği ortadan kaldırmaktır. Program iki aşamadan oluşmaktadır. *Yoğunlaşmış ilk aşamada* kronolojik derinliğe, nitelikli kalıntıya sahip ve kentsel gelişme sürecinin baskısında olan otuz beş tarihi kent merkezi belirlenmiştir. Her tarihi kent merkezi için arkeolojik miras yöntemini yönlendiren rehberler üretilmesini öngörmüştür. Ayrıca bu yönerge kapsamında, her kent için *English Heritage'in*

kent, bölge veya yerel yönetim ölçeklerinde destek verdiği bağımsız projeler bulunmaktadır.

İkinci aşama olan *kapsamlı aşamada* ise, ülke bazında bütün kalıntı şehirlerini içine alan bir dizi ülkesel projelerin hazırlanması olarak tanımlanmıştır. Bu projelerde, merkezi yönetim tarafından bölge ve yerel yönetimler arası ilişkilerin geliştirilmesi ön plana çıkarılmış ve bu sebeple ülkesel arkeolojik birimler kurulmuştur. Kapsamlı aşama kapsamında yürütülecek projeler üç etaptan oluşmaktadır. Bu etaplar; *bilgi bankası oluşturma, değerlendirme* ve *strateji üretme* şeklindedir. *Bilgi bankası*, arkeolojik kayıtlardan ve diğer kaynaklardan elde edilen (topografik çizimler, müze koleksiyonları vb.) bilgileri içermektedir. Ayrıca bu bilgi bankalarında arkeolojik verilerin kayıtları coğrafik bilgi sisteminde kayıt edilmekte ve arkeolojik kaynakların haritaları da hazırlanmaktadır. Bu haritalar tarihsel ve arkeolojik analizler için bir anahtar niteliğindedir. *Değerlendirme* etabında ise, bilgi bankası hazır olan her kentin, tarihsel ve arkeolojik niteliğini-bilgilerini bir rapor ile destekler ve analiz planı niteliğinde ki bu rapor kenti topografik durumuna göre alt bölgelere ayırmaktadır.

Küçük arkeolojik araştırmalara konu olan özellikle küçük yerleşmelerde, kentlerin her kesiminde, arkeolojik potansiyelleri analiz etmek adına rapor, faydalı bir çıktı olarak kentsel arkeolojik çalışmalarda yerini almıştır. Son etap olan *strateji üretme* etabında da, kentsel arkeolojik alanların yönetim sürecini yönlendiren ve bu alanların değerini arttıran stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Maliyet ve tanımlanan koşullar yatırımcı tarafından kabul edilirse, şehir plancısı (kamu temsilcisi), yatırımcı mimar ve arkeoloji bürosu arasında bir protokol imzalanmaktadır. Bu protokolde, şans eseri bulunabilecek buluntular ve beklenmeyen durumlar, ek yaptırımlar için açık kapı bırakılmıştır. Yatırımcı, ancak yapılacak çalışmalar sırasında arkeolojik değerlerin korunması konusunda karşılaşılabilecek her türlü duruma karşı finansal garanti verdiği zaman yapı iznini alabilmektedir (PPG16, Article 25). Ayrıca PPG-16 ile zamanlanmış ya da zamanlanmamış planlama uygulamalarını geliştirmede, eski eserleri korumanın cazibe haline gelmesi ve bunun gerçekleştirilmesini önemli bir potansiyel olduğuna dikkat çekilmiştir. Bu kapsamda, planlama gelişim kontrol sürecinin başından itibaren geliştiriciler ve yerel otoriteler, arkeolojik etkenleri dikkate alan ve bu etkenleri sürece dahil edip, kentsel gelişim dinamiği olarak değerlendiren bir yaklaşım geliştirme gerekliliğinin de altı çizilmiştir.

PPG-16 ile arkeolojik kaynakların hepsinin aynı öneme sahip bulunmadığı ve modern toplumların çeşitli gereksinimleri sebebiyle korunmalarının her zaman mümkün olmadığı belirtilmekte, gelişme planlarının arkeolojik alanların korunması, değerlendirilmesi ve saklanması için politikalar içererek koruma ve gelişme arasında denge kurması vurgusu da yapılmaktadır. Bu belge, mevcut yasal sistemi ve tavsiye kararlarını bir araya getirerek genişletmekte, planlama otoriteleri, mülk sahipleri, girişimciler, arkeologlar ve halk gibi farklı aktörler arasındaki işbirliğini geliştirmektedir. Belge ile modern gelişmelerin arkeolojik alanlar üzerindeki olumsuz etkisini azaltan bir yaklaşım tanımlamakta, kentsel ve kırsal alanda nasıl korunması ve kaydedilmesi gerektiğini düzenlemektedir. Önemli arkeolojik kalıntıların yerinde (in-situ) korunmasının her zaman tercih edildiği, mümkün olmayan durumlarda ise, arkeolojik verilerin belgelenecek kaldırılması amacıyla kazılabileceği belirtilen belgeye göre; bütün arkeolojik alanların aynı değerde olmadığı ifade edilmektedir. Ayrıca İngiltere kentsel arkeolojik alanların koruma-kullanma dengesini sağlamak ve kentsel gelişime entegre etmek için, hem ulusal hem de yerel ölçekte politikalar geliştirilmesi PPG-16'nın amaçları arasındadır. Bu alanları tespit edilmesini sağlayacak politikalar geliştirmenin yanında, kentsel yaşama dahil edecek mekanizmaları da geliştirmeye çalışmış, yatırımcıyla yerel yönetimlerin ortaklıklarını öneren bir yönetim modeli oluşturulmuştur. Bu modeli ulusal ölçekten gelen yasa ve politikalarda geliştirilmiştir.

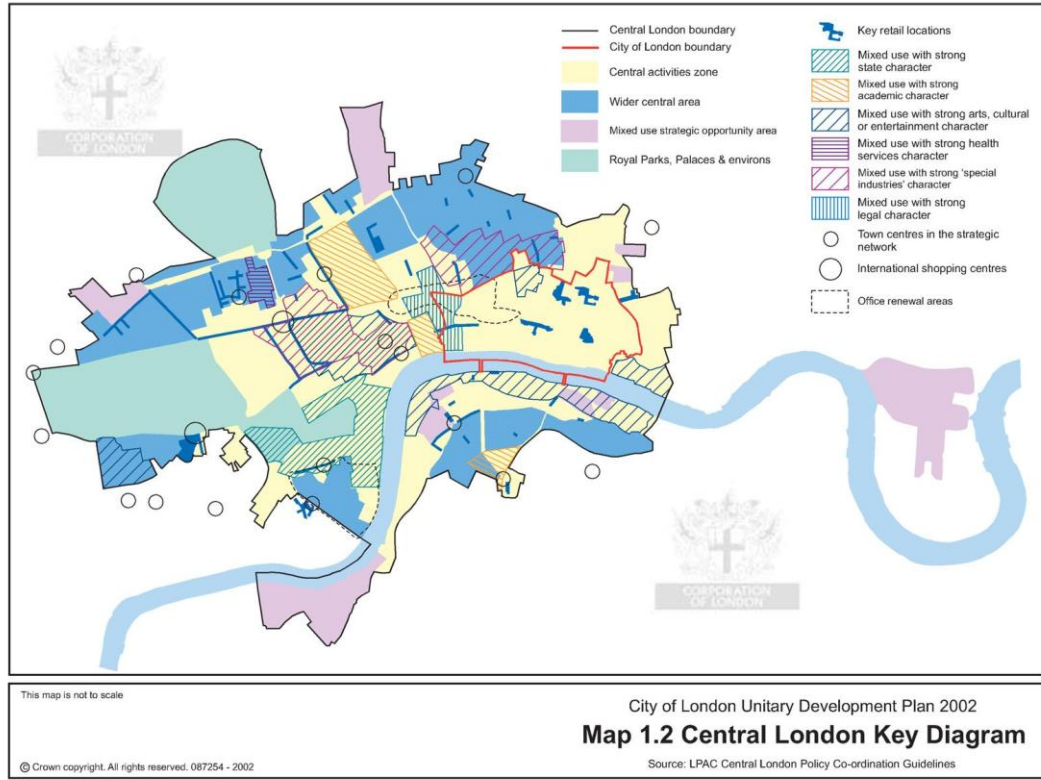
Kısaca İngiltere'deki yasal ve yönetsel yapı, sürecin tamamının kontrol altında tutulmasına, hiçbir tarafın mağdur edilmemesine ve kentsel arkeolojik değerlerin korunarak ön plana çıkarılmasına öncelik vermekte ve bu kapsamda karakter bölgeleri için rehberler hazırlanmasını önermektedir. Bu bağlamda Londra ve Baht bölgeleri için hazırlanan rehberler sistemin anlaşılması adına çalışma kapsamında incelenmiştir.

2.2.2.1 Londra Arkeoloji Rehberleri, Planlama Tavsiye Notu, English Heritage
(Archaeology Guidance in London, Planning Advice Note 3)

Londra İngiltere'nin başkenti olmakla beraber, önemli bir tarihi kimliğe sahiptir. Londra dünyanın en önemli iş ve finans merkezlerinden biridir. Londra yaklaşık 2 bin yıl önce Romalılar tarafından kurulmuştur. M.Ö. 43 yılında Roma İmparatorluğu'nun Britanya'yı işgali sonrasında Londonium ismi ile kurulmuştur. İsmin kökeni ile ilgili kesin bilgiler olmamakla beraber, anlamının "akan nehir" olabileceği düşünülmektedir. Londra dünyanın en eski kentlerinden birisidir.

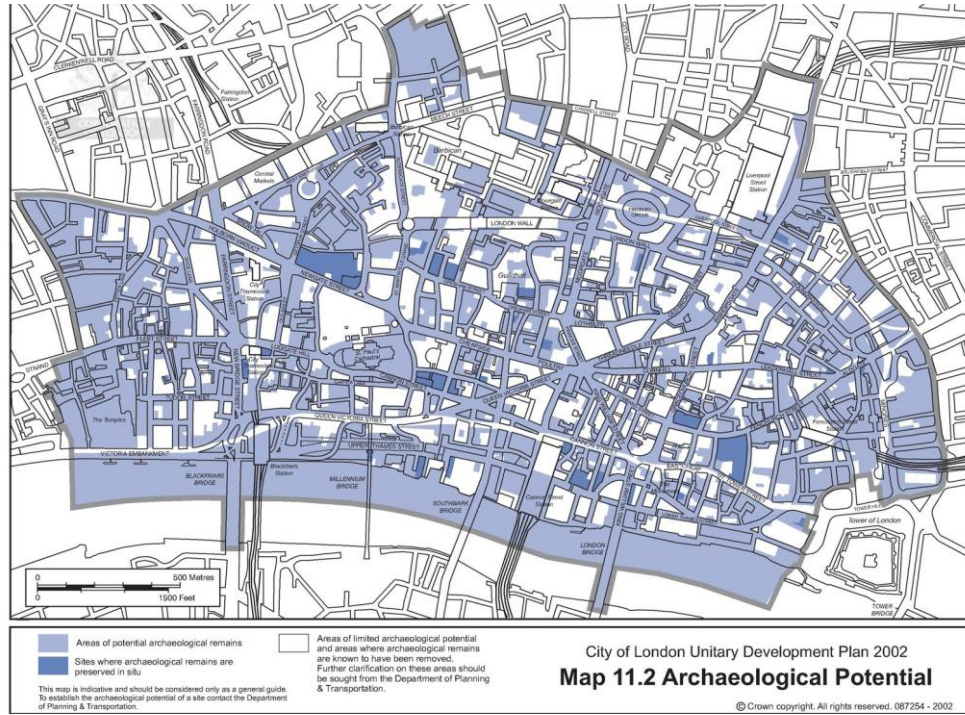

Harita 2.1 İngiltere İçindeki Konumu
Kaynak: Vikipedi, Özgür Ansiklopedi

Şekil 2.1 Londra Kent Merkezi, Anahtar Şeması
Kaynak: Londra Kentsel Gelişim Planı, 2002

İngiltere’de 16 Nolu Planlama Politikaları Belgeleri: Arkeoloji ve Planlama (*Planning Policy Guidance-PPG-16*) ulusal politikaların uygulanabilirliğini arttırmak ve her arkeolojik alanın dinamiklerinin birbirinden farklı olduğu ve farklı değerlendirilmesi gerekliliğinden yola çıkarak, PPG-16 kapsamında belirlenen bölgelerin arkeolojik rehberlerinin üretilmesi öngörülmüştür. Arkeolojik Rehberler, arkeolojik alanlar ile ilgili üst ölçekten gelen kararların, alanda uygulanabilirliğini arttıran, bu alanların kentsel gelişme sürecine dahil edilmesini sağlayan ve gelişim dinamiği olarak değerlendiren yol gösterim araçlarıdır. Bu bağlamda Londra gibi arkeolojik potansiyeli yüksek (Bkz. Şekil 4.2) metropoller de dünya kenti olma yolunda yarışan kentler arasında yer almak için bu yol gösterim araçlarının üretilmesi gerekmektedir.

Şekil 2.2 Londra Kent Merkezi, Arkeolojik Potansiyel Alanlar

Kaynak: Londra Kentsel Gelişim Planı, 2002

İngiltere’de uygulanan bu yöntem; bölgelere, kentlere ve tarihi çevrelere göre özelleşmiş kararlar geliştirmektedir. Ancak arkeolojik rehberlerin süreç olarak genel işleyişleri aynıdır. Arkeolojik Rehberlerin genel işleyiş süreci ise daha çok PPG-16’dan gelen üst ölçek karar çerçevesinde şekillenmektedir.

Rehberler iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısmın aşamaları;

- *Arkeolojik Değerlendirmeler,*
- Değerlendirme (Evaluation)
- Geçmiş Kazılar ve Güncellenmiş Proje Tasarım Raporu (Post Excavation and Updated Project Design Reports)
- Arkeolojik Buluntuların Yayınlanması (Archaeological Publication)
- Arkeolojik Kalıntıların Yerinde Korunması (Preservation of Archaeological Remains in-situ)

şeklidir. İkinci kısmı kapsamında ise, *Alan Araştırmalarının Standart ve Methodları* (Standards and Practice in Archaeological Fieldwork) belirlenmektedir. Ayrıca bu iki kısmın işleyiş sürecini izah eden arkeolojik rehber akış çizelgeleri de hazırlanmaktadır.

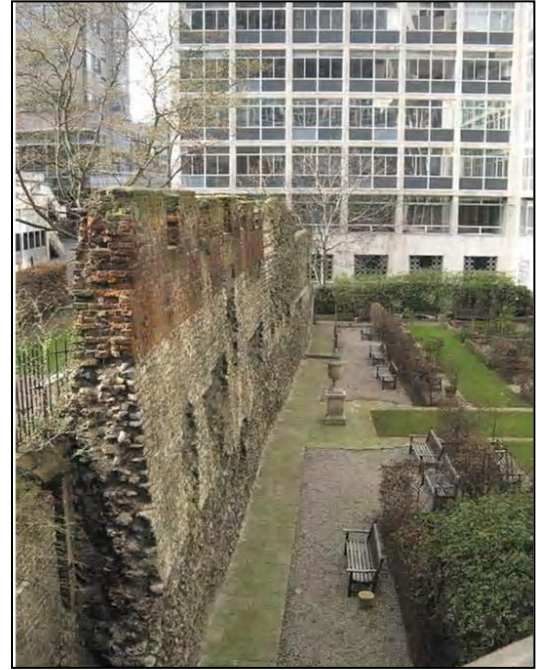
Birinci kısmın aşamalarından *Arkeolojik Değerlendirmeler (Archaeological assessment)* kapsamında, Masa başı Değerlendirme Raporu (Desk-based assessment) hazırlanması öngörülmektedir. Bu rapor ile arkeologlar, yapılacak çalışmanın ne kadar süreceğini, yayın işleriyle beraber olası maliyetleri ve elde edilen veriler doğrultusunda, inşaat alanında getirilecek kısıtlamaları ön gören bir rapor hazırlamaktadır.

Değerlendirme (Evaluation) aşamasında ise, masa başı raporlarının yetersiz kaldığı durumlarda alandaki arkeolojik araştırmalara yönelik deneme kazıları, yüzeysel alan değerlendirmesi veya sondaj çalışmaları yapılması uygun görülmüştür. Bu çalışmalar mekansal olarak hazırlanmış kentsel arkeolojik veritabanları ile desteklenir. İyi hazırlanmış bir değerlendirme raporu sonucunda ortaya çıkan öngörülerde yanılma payının son derece düşük olduğu yapılan uygulama örnekleri ile görülmüştür.

Kazı sonrası ve Güncellenmiş Proje Tasarım Raporu (Post Excavation and Updated Project Design Reports) kapsamında ise, kazı sonrasında hazırlanacak olan raporun formatı ve buluntuların yayınlanma ve arşivleme işlerinin nasıl yapılacağı konusu üzerine bir rapor hazırlanmalıdır.

Şekil 2.3 Medieval Boss Lane,
Millennium Bridge, MOLAS,

Şekil 2.4 Londra Arkeolojik Alanı,
Yerinde Korunma Örneği

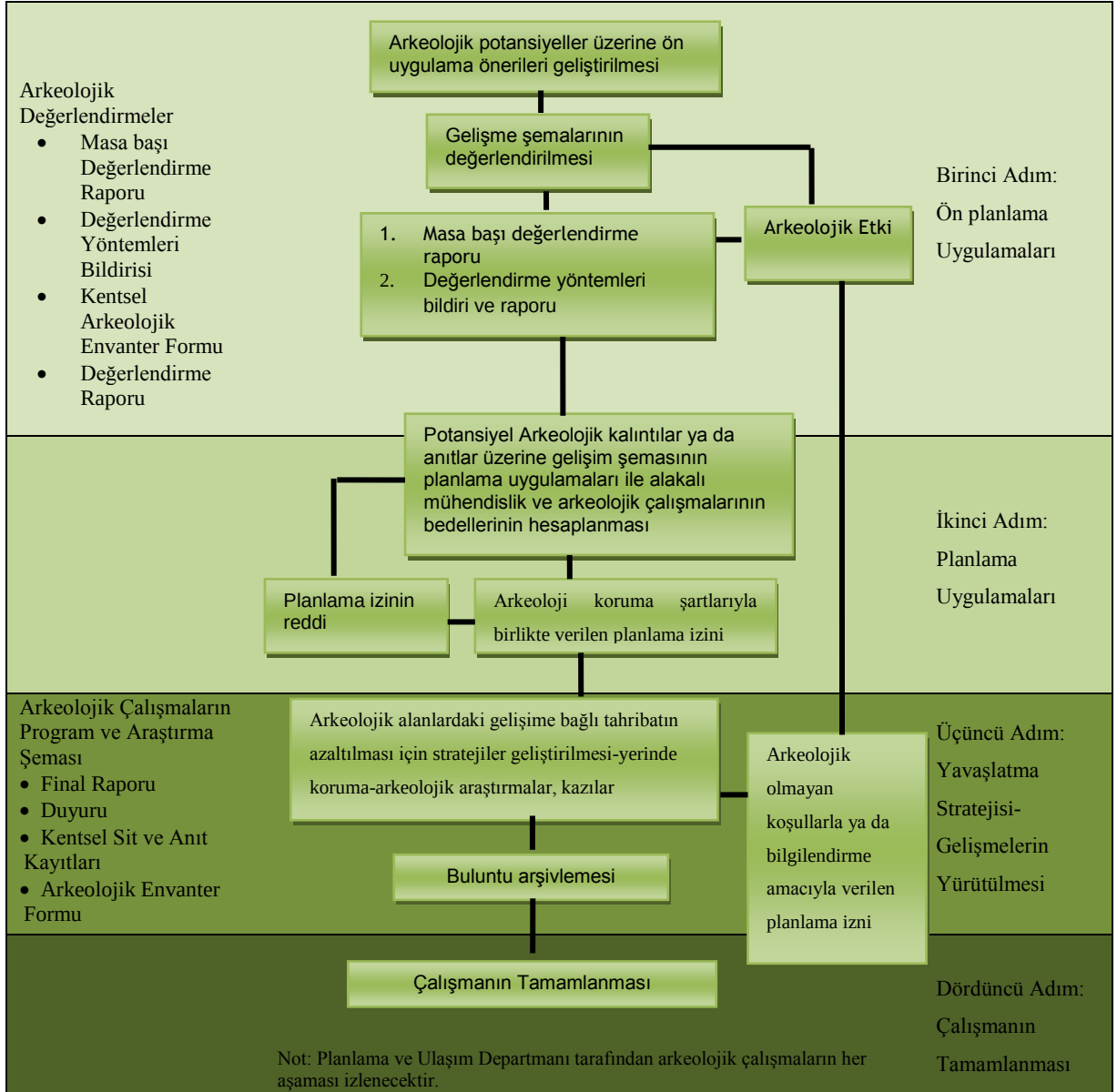
Kaynak: Archaeology Guidance, Planning Advice Note 3

Arkeolojik Buluntuların Yayınlanması (Archaeological Publication) aşamasında ise, Arkeolojik eser ve arkeolojik çalışma sonuçlarının yayınlanması için dönemsel ve yerel bültenlerin yayınlanması ve bu yayınların formatlarının belirlenmesi şartı konmuştur.

Arkeolojik Kalıntıların Yerinde Korunması (Preservation of Archaeological Remains in-situ) kapsamında ise, geçmişte yapılmış çalışmalar çerçevesinde hazırlanmış kayıtlar, kalıntıların bulunduğu alanları ve korunmuş arkeolojik kalıntıların kayıtlarını içeren rehberlerin incelenmesi gerekmektedir.

Rehberin ikinci kısmında ise, Alan Araştırmalarının Standartları ve Methodları (Standards and Practice in Archaeological Fieldwork) belirlenmektedir. Bu kapsamda, arkeolojik çalışmalara getirilen uygulanabilir standart ve yöntemleri içeren raporlar, arşivler ve yayınlar hazırlanması beklenmektedir. Bu yöntemlerin ve standartların belirlenmesi ile arkeolojik kazı çalışmaları planlama ve proje sürecine zarar görmeden kentsel gelişimin bir dinamiği olarak katılmış olacaktır. Bu aşamaların işleyiş süreci ise aşağıdaki gibidir:

Tablo 2.1 Arkeolojik Öneriler ve Planlama Uygulamaları Yürütme Şeması
Kaynak: Archaeology Guidance, Planning Advice Note 3

Arkeolojik Rehberlerin işleyişi kapsamında yürütülecek süreç dört adımdan oluşmaktadır. Bu adımlar ise, rehberin genelini oluşturmaktadır. İşleyiş sürecinin ilk adımında ön planlama uygulamaları belirlenmektedir. Ön planlama aşamasında, değerlendirme raporlarının yanında kentsel arkeolojik veri tabanlarının oluşturulması ve standartların belirlenmesi geliştirilmektedir. İkinci adım da ise, Planlama uygulamalarının yapılış sürecinin işleyiş standartları belirlenmekte ve yatırımcının gerekli planlama izinlerini alması, potansiyel arkeolojik kalıntıların, anıtların planlama sürecine katılımını sağlayacak gelişim şemalarının belirlenmesi ve maliyet hesaplarının yapılması hedeflenmektedir. Üçüncü adımda da; arkeolojik kalıntıların yerinde korunmasını sağlayacak ve arkeolojik kazı çalışmalarının mevcut dokuya

zarar vermeden gerçekleştirecek stratejilerin geliştirilmesi beklenmektedir. Bu adım kapsamında daha sonra ise, arkeolojik kalıntıların-buluntuların kentsel arkeolojik veri tabanına kayıt edilmesi gerekliliğine de dikkat çekilmiştir. Son adımda çalışma sonuçlandırılmakta ve buluntuların yaygınlaştırılması gerçekleştirilmektedir.

İngiltere'nin uyguladığı bu rehber üretme yöntemin özünde, yatırımcı ve mimar, arkeolog, plancı ve yetkililer arası iletişimin sağlanması ve arkeolojik alanların kentsel gelişime katkısı olan bir dinamik olarak, değerlendirme düşüncesinin yerleştirilmesi ve böylece bu alanların yaşatılarak korunması ilkesi yatmaktadır.

Tarihi kent merkezinde yapılacak bir yatırımın gelişim süreci; ilgili planlama ofisine gelindiğinde inşaat yapılmak istenen alanın yeri, yatırımın amacı, yöntemi ve öneri geliştirme sürecinin belirlenmesi gibi adımlardan oluştuğu belirtilmekte ve tüm aktörlerin katılım gösterdiği bir süreç çerçevesinde geliştirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Alanın topolojisi, jeolojisi, arkeolojik ve tarihi geçmişi ve arkeolojik potansiyel değerlendirmesine yönelik kararlar, standart bir yöntem ile yapılmakta ve karara varılmaktadır. Yapılacak yatırım kaçınılmaz görünüyorsa (önemli altyapı projeleri, metro, vb.) yatırımcının finanse edeceği detaylı kurtarma kazısının yapılması ile yatırımın devam edebileceğine karar verilmektedir. Tüm bu süreçler yaşandıktan sonra kent için daha önce hazırlanmış arkeoloji rehberlerin uygulama aşamaları çerçevesinde süreç yönetilmekte ve yönlendirilmektedir.

İngiltere metropolü Londra için hazırlanmış bu rehber, kentsel gelişim dinamikleri ve arkeolojik değerler adına bütüncül bir yaklaşımı benimsemektedir. Arkeolojik çalışmaların kentsel dokuya ve kentsel gelişim dinamiklerinin de arkeolojik alanlara zarar vermeden, çalışmaların yürütülmesinin sağlanması adına rehber dikkat çekmektedir. Ayrıca kentsel arkeolojik alanlarda yapılacak çalışmalar ile ilgilenen tüm aktörleri de sürece dahil edilerek sistem sağlıklı hale getirilmiştir.

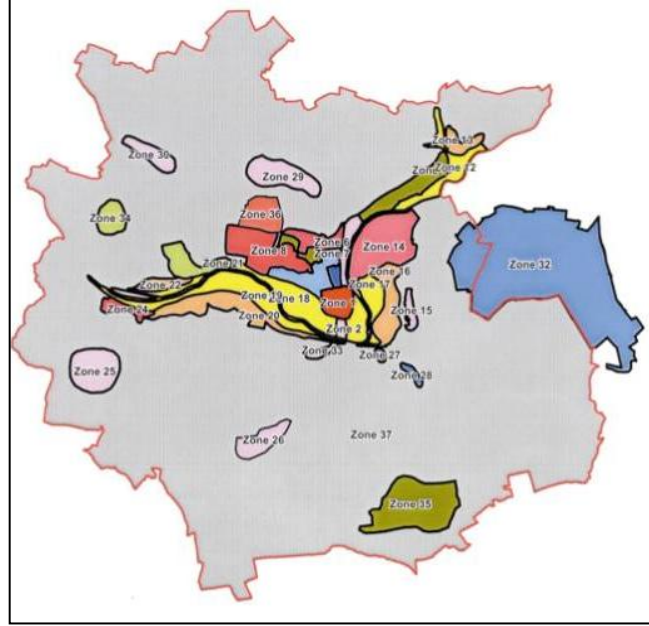
2.2.2.2 Bath ve Kuzey Doğu Britanya Konutluğu Bütüncül Planlama Rehberinde
Arkeoloji (Archaeology in Bath and North East Somerset Supplementary
Planning Guidance¹)

1987 yılında Dünya Mirası listesine alınan Bath Şehri mimari, şehir planlama, peyzaj, arkeoloji alanları ve tarihiyle yeri doldurulamaz evrensel değer olarak tanımlanmaktadır. UNESCO'nun Dünya Mirası Alanları için yaptığı son düzenlemeler ve adaylık sürecinin geliştirilmesi sonucu Bath Şehri Dünya Miras Alanı aktif yönetimiyle son yıllarda gündeme gelmektedir. Bath Şehri Yönetim Planı'nın amacı, Bath Dünya Mirası Alanı'nın kültürel miras varlıklarını korumak için bir çatı hazırlanması olarak belirlenmiştir. Bu geniş amaç; mimari, arkeolojik, peyzaj ve doğal varlıkların ve onların kentsel, kırsal alanlarının koruma ve geliştirmesi, alanın kavranmasının artırılması, eğitimsel kaynak olarak kullanılması ve yorumlanması ve yerel toplumun kültürel, sosyal ve ekonomik yaşamıyla desteklenmesi konularını içermektedir. Bu bağlamda Bath kenti Yönetim Planı kapsamında arkeolojik alanların yönetimi ve yönlendirilmesi için bir yöntem geliştirilmiştir. Bath ve Kuzey Batı Somerset Bütüncül Planlama Rehberi, arkeolojik alanların yönlendirilmesi ve yönetilmesi ile ilgili yol haritasını ve yapılacak çalışmaların içeriklerini belirlemiştir. Bu rehber ile kentte bulunan arkeolojik alanlarda yapılacak çalışmaların planlama sürecinin bir parçası olarak yürütülmesi gerektiği ifadesi kullanılmıştır. Rehber kapsamında, kentte yer alan bu alanlar, kentsel arkeolojik veritabanı destekli bölgeleme ve bu bölgeler üzerine geliştirilen stratejiler ile yönlendirilmektedir. 1997 yılında tamamlanan kentsel arkeolojik ve tescil kararları veritabanı doğrultusunda, tarihi kent merkezi ve yakın çevresini içeren otuz altı tane alt bölge tanımlanmıştır. Bu alt bölgelerde uygulanacak stratejiler dört ana başlıkta toplanmıştır:

- ✓ Arkeolojik Değer Belirleme ve Değerlendirme Çalışmaları yürütülecek Karakter Bölgeleri
- ✓ Arkeolojik Gözlem (Monitoring) yürütülecek Karakter Bölgeleri
- ✓ Arkeolojik değerlerin yerinde (in-situ) olarak korunacağı Karakter Bölgeleri

¹ Bu bölüm ile ilgili veriler, Archaeology in Bath and North East Somerset Supplementary Planning Guidance'tan elde edilmiştir.

- ✓ Arkeolojik değerlerin belgelenerek kaldırılabilceği Karakter Bölgeleri (Bath Supplementary Planning Document, 2004)

Şekil 2.5 Bath Arkeolojik Değerlerin Bulunduğu Karakter Bölgeleri
Kaynak Archaeology in Bath and North East Somerset Supplementary Planning
Guidance, 2004

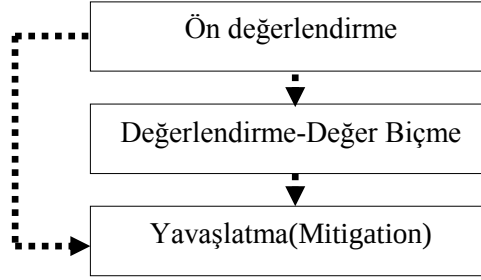
Bu yöntemde plancılara arabulucu rolüne ek olarak, planların hazırlanması sürecinde alt bölgeleri ve öncelikli eylem alanlarını tanımlayarak yatırımları yönlendirme konusunda önemli bir rol verilmiştir. Tanımlanan süreçte diğer bir önemli rolde mimarlara ve kentsel tasarımcılara düşmektedir. Kentsel Arkeolojik Değerleri, tasarım sürecine kültür ögesi olarak entegre etmek ve kentsel algıyı artırıcı, arkeolojik değerleri koruyan yapılar, meydanlar ve ihtiyaca uygun mekanlar yaratmak bu rolün sorumlulukları arasındadır. Bu kapsamda hazırlanan Archaeology in Bath and North East Somerset Supplementary Planning Guidance, kentsel arkeolojik alanların yönetimi ve çalışmaların yürütülmesi adına uygulama adımlarının detaylı bir şekilde tanımlandığı görülmektedir.

Rehber kapsamında, kentsel arkeolojik alanların ve anıtların kayıtlarının yapılması ön görülmektedir. Bu kayıtlar, alanın haritalarına işlenmeli ve tarihi planlarla karşılaştırılmalıdır. Üretilen bu haritalar, planlama politikaları, gelişim kontrolü ve diğer danışman kuruluşları için arkeolojik ve tarihi çevrelere yönelik tavsiyeler de kullanılacaktır. Ayrıca tescillenmiş antik anıt eserler de planlama sürecine dahil edilir. Bu aşamalardan sonra rehber kapsamında gelişim kontrolü gerçekleştirilir. Bu kapsamda ilgili metotlar ve prosedürler belirlenir. Bu metotlar ve prosedürler, PPG-

16 ve Yerel Yönetim Arkeoloji Enstitüsü Görevlileri Derneği yöntem ve tavsiyelerine uyumlu bir şekilde geliştirilmektedir. Bu kapsamda yapılan çalışmalardan ilki arkeolojik gelişmelerin denetlenmesidir. Arkeolojik gelişmelerin kontrolünün üç temel basamağı vardır: Bunlar ön değerlendirme, değerlendirme ve yavaşlatma şeklindedir.

Tablo 2.2 Arkeolojik Gelişmelerin Kontrolü,

Kaynak: Archaeology in Bath and North East Somerset Supplementary Planning Guidance

Ön değerlendirme basamağı üç aşamada gerçekleştirilir. Bunlar bir araya gelme, değerini belirleme, yavaşlatma şeklindedir. Bir araya gelme ile çevredeki sit alanı kayıtları ve diğer tarihi çevre kayıtları kullanılarak, sit alanının arkeolojik potansiyelinin tespiti için başlangıç toplantısı gerçekleştirilir. Bir araya gelme ile tarihi çevrenin arkeoloji çalışanlarınca yapılacak çalışmalara değer olup olmadığı hakkında bir başlangıç bilgisi verebilir. Erken bir fikir verme boşa zaman ve para harcanmasına engel olabilir. Değer biçme aşamasında ise, detaylandırılmış sit alanına dair masa başı değer biçme ve/veya alan değerlendirmesi gerçekleştirilir. Ayrıca arkeolojik kalıntılar üzerinde spesifik bilgiler belirlenmeye çalışılır, sit alanları ve anıtların planlama süreçleri hakkında bilgilendirme yapılır. Yavaşlatma basamağında da, arkeolojik alanlardaki gelişime bağlı tahribatın azaltılması için stratejiler geliştirilir.

Değerlendirme-Değer Biçme basamağı kapsamında yapılacak çalışmalar, bir araya gelme aşaması sonrasında alanının yüksek arkeolojik potansiyeli olması ya da arkeolojik bir alanın varlığının tespiti sonunda gerçekleştirilmektedir. Değer biçme sonuçları; yerel planlama otoritelerince planlama uygulamalarını kaydetmek ya da kayıtlı uygulamaları belirlemek için kullanılmaktadır. Arkeolojik değer biçme komisyonunda müteahhit ya da danışmanları bulunur. Profesyonel arkeolojik örgütler, değer biçme kapsamında yapılan çalışmaları, uygulama aşamasında kullanılır. Değer biçme çalışmalarını gerçekleştirme amacıyla çeşitli çalışma metotları belirlenmiştir. Bu metotların akışı aşağıdaki gibidir:

- Masa başı değer biçme-değerlendirmesi
- Teknik değerlendirmeler, Jeofiziksel inceleme
- Toprak yığını incelemesi²
- Alan gezintisi, Deneme çukuru veya test çukuru açma
- Bina (yapı) değerlendirilmesi
- Değerlendirme komisyonu
- Değerlendirme sonuçları ve sonrası: opsiyonlar

Bu metotlardan masa başı değerlendirme-değer biçme özellikle geniş ve /veya karmaşık gelişim önerileri için tavsiye vermekte ve çevresel etki değer biçmesinin bir kısmını da oluşturmaktadır. Masa başı çalışması kapsamında; sit-kazı alanı ziyareti, diğer tarihi miras bilgi bankaları üzerinde detaylı kritik analizler, kaynaklar üzerinde araştırmalar, geçmiş ve günümüz alan kullanımı, detaylı havadan fotoğrafların analizi, topografik analizler, jeolojik analizler, eski haritaların analizi ve tarihi kaynakların özetlenmesi gerçekleştirilir. Masa başı çalışması sonrasında gerçekleşen tüm çalışmalar, alanın arkeolojik değerini ortaya koyma adına gerçekleştirilir ve bu değerleri belirlemek amacıyla bir komisyon kurulur. Bu komisyon arkeolojik değerlendirmelerin nasıl gerçekleştirileceğine dair yol haritasını hazırlar. Rehber kapsamında bu komisyon, arkeolojik değerlendirmeye nasıl karar verildiğine dair standart bir rehberlik notu hazırlamakla yükümlüdür. Tüm aşamaların sonucunda ise, değerlendirme sonuçları ortaya konur ve değerlendirme sonrası yapılması gerekenler belirlenir. Tüm bu süreçleri anlatan bir rapor hazırlanır. Bu rapor sonrasında sit-kazı alanında ki inşaat faaliyetlerinin nasıl yönlendirileceğine ve arkeolojik değerlerin nasıl korunması gerektiğine dair karar verilir. Arkeolojik değerlerin korunmasına yönelik 3 opsiyon önerilmektedir. Bu opsiyonlar;

- Yerde koruma: Reddedilmesi (opsiyon 1)
- Yerde koruma: Tasarım çözümleri(opsiyon 2)
- Kaydederek koruma(opsiyon 3)

Eğer alanda önemli bir arkeolojik değere rastlanılmadıysa rehberin işlevi bu aşamada sona erer. Rehberin son aşaması olan yavaşlatma aşamasına geçilmez, inşaa faaliyetler devam eder. Ancak yapılan ön değerlendirme ve değer biçme çalışmaları

² Toprak yığını incelemesi: Earthwork= Eskiden savunma amaçlı kullanılan bir nevi barikat toprak yığını

çerçevesinde önemli arkeolojik bulgulara rastlanılmış ise inşaat alanında çalışmalar yavaşlatılır. Bu yavaşlatma aşamasında ise inşaa faaliyetlerin devamı için göz önünde bulundurulacak faktörler belirlenecek, yavaşlatma nedenleri ve ilgili arkeolojik değerlerin nasıl korunması gerektiğine dair bulgular ortaya konacak ve yönlendirmeler yapılacaktır. Genel olarak planlama sürecinde kullanılan birçok materyalle birlikte, aşağıda sıralanan faktörler, uygulanabilir yavaşlatma seçenekleri olarak görülmektedir:

- Temellerin derinliği
- Temellerin dizaynı (yığınlar, sallar, şeritler v.s)
- Yolların kullanılma hakkı ve diğer yan karışıklıklar
- Servis çukurları
- Korunan arkeolojik kalıntıların derinliği
- Arkeolojinin karmaşıklığı
- Yer koşulları (toprak tipi, yeryüzü su seviyesi, kirlenme derecesi)
- Arkeolojik kalıntıların göreceli önemi (ulusal veya yerel özellikler)

Dikkate alınacak bu yavaşlatma seçeneklerinden sonra yavaşlatmanın soruları ortaya konur. Bu sorular ise şöyledir:

- Arkeolojik kalıntıları bilinen bir etki bırakmadan gelişme sağlanabilir mi?
- Sit alanındaki servisler, hassas bölgeler zarar görmeden dönüştürülebilir mi? (drenaj (boşaltma), su, yollar)
- Yapıların temelleri ya da konumları hassas bölgelerin zedelenmesi minimuma indirilerek iyileştirilebilir mi?
- Gelişme sırasında arkeolojik sit alanının % kaç zedelenecektir, zarar görecektir?
- Arkeolojinin ulusal ya da potansiyel ulusal önemi belirlenmiş midir ?
- Finansal kaynaklar, bütün kazı boyunca yeterli midir?

Bu faktörlerin ve soruların göz önünde bulundurulmasından sonra müteahhitler, plancılar, arkeoloji çalışanları verilen yavaşlatma seçeneklerinin biri ya da kombinasyonunu kullanarak arkeolojik alanlar için öneri ve tavsiye geliştirirler.

Yerinde korumanın reddedilmesi tavsiyesi ile planlama uygulamalarının kabul etmeyeceği durumlarda, alanın tümünü korumak amacı ile önerilmektedir. Ancak, bu tavsiye ile, yükleniciler tarafından arkeolojik kalkınma programı hazırlanması şartı konmuştur. Bu hazırlanan program, müteahhit tarafından araştırılıp, incelenir ve

bulunan kalıntılarının korunması için uygun seçenekler geliştirilir. Bu geliştirilen seçenekleri de ilgili kuruluşlara bildirir.

Bir diğer tavsiye ise, *yerinde uygun tasarım çözümleri geliştirilerek koruma* şeklindedir. Son zamanlarda sayıları gittikçe aratan arkeologlar ve mühendisler gelişim içerisinde, arkeolojik kalıntıların, gerçekleşen proje ile bütünleşerek korunmasını önermektedirler. Bu bağlamda bu tavsiye ile yerinde korumanın faydaları ortaya konmaktadır. Bu tavsiye ile kentsel gelişim arkeoloji ile minimum bağlantı içinde devam edebilecek ve önemli arkeolojik kalıntılar bozulmamış bir şekilde korunacaktır. Archaeology in Bath and North East Somerset Supplementary Planning Guidance'ta yerinde koruma için şu çalışmaların yapılması gerekmektedir:

- Gelişim tasarımlarını geliştirmek
- Mühendislik çözümleri üretmek
- Kirli su çıkartma (drenaj) ve diğer servislerin zarar vermesini engelleyecek çözümler geliştirilmek
- Proje ve sit alanı yönetimi geliştirmek

Arkeolojik değerlerin korunması için rehber kapsamında önerilen bir diğer tavsiye, *Kaydederek Koruma Tavsiyesi* ile arkeolojik kalıntıların zarar görmesinin engellenemediği durumlarda, başvurulması gereken bir yöntem olduğu belirtilmektedir. Arkeolojik değerlerin korunmadığı durumlarda alan içinde bulunan kalıntı ve buluntuların kapsamlı bir kaydının yapılması şart koşulmuştur.

Rehber kapsamında belirlenen tavsiyeler, çalışmalar sırasında arkeolojik buluntulara minimum zarar verilmesi ilkesini benimsemelidir. Girişimci arkeologu tarafından, hazırlanan spesifik sonuçları ve arkeoloji çalışanları tarafından hazırlanmış kısa tasarım özetlerinin ikisi de, kentlerde gerçekleşen arkeolojik kazıların kapsamını belirler. Arkeolojik alanlara dair anlatılan sürece ek olarak, kentlerde gerçekleşen arkeolojik kazıların program akışı ise şöyledir:

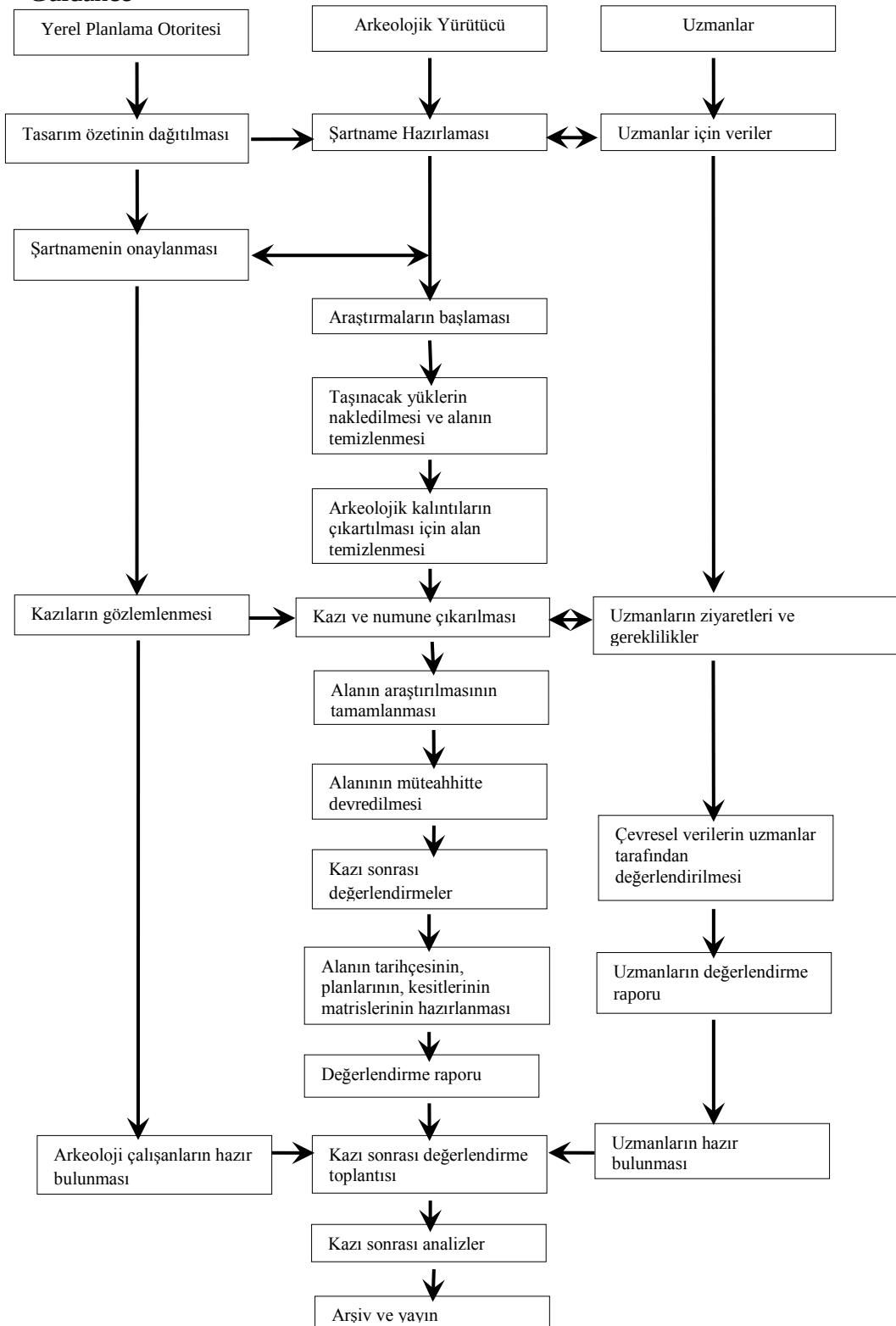
- Seyretme özeti
- Yapı-bina kayıtları
- Tarihi araştırmalar incelenmesi
- Tüm kazı çalışmaları
- Kazı sonrası çalışmalar
- Kazı raporunun hazırlanması
- Arşiv raporları

- İnşaat alanı arşivleri
- Kısmi kazılar
- Arkeolojik çalışmanın komisyonunun oluşturulması
- Tasarım özetleri
- Araştırmanın yazılı şeması
- Arkeolojik çalışmanın bütçesi

Yapılan araştırma ve incelemeler sonucu kazının yapılması halinde tüm kazı aşamalarını içeren bir program hazırlanır. Bu program yazılı bir şema şeklinde olup, kazı sonrası süreci de kapsamaktadır. Kazı sonrası yapılması gereken çalışmalar ise, inşaat alanı arşivi ve kazı sonrası raporların hazırlanmasını kapsamaktadır. Süreç ayrıca kazı sürecinde elde edilen tüm bulguların analizlerini içermektedir. Kazı raporu ise, herkesin ulaşabileceği bir makale şeklinde hazırlanır. Ayrıca hazırlanan bu kazı raporları haricinde tüm süreci anlatan ve tüm görsel materyallerinde içinde yer aldığı bir arşiv raporu hazırlanır. Bu raporda inşaat alanına dair hazırlanan arşivin bir parçasıdır. Kazı öncesinde, kazı sırasında ve sonrasında yapılan tüm çalışmaların kayıtlarının tutulduğu bu alan arşivi de uygun şartlarda müzelerde saklanır.

Tüm bu anlatılan süreç ise aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 2.3 Bath ve North East Somerset Arkeolojik Uygulama Aşamaları
Kaynak: Archaeology in Bath and North East Somerset Supplementary Planning
Guidance

Genel olarak Bath ve Kuzey Batı Somerrest Bütüncül Planlama Rehberi, kentsel arkeolojik alanların korunması ve yönlendirilmesi adına gelişen süreç içerisinde,

uluslar arası koruma çabalarının parçası olarak ortaya çıkmıştır. Yani uluslar arası ölçekten gelen kararların etkileri ile geliştirilen uygulama araçlarıdır. Uygulama aşamasında yaşanan sorunların çözümüne yönelik uygulanabilir yöntemler geliştirilmeye çalışılmıştır. Yaşanabilecek sorunları da çözmeye odaklı bir yöntem geliştirilmiştir. Ancak yapılan bu çalışmalar sadece çalışma alanını kapsamakta ve çevresi ile birlikte düşünülmemiştir. Çünkü kazı alanları çevresiyle birlikte varlığını sürdürmekte ve çevresinde de potansiyel arkeolojik değerleri barındırmaktadır. Olası bir kentsel proje sırasında karşılaşılan kentsel arkeolojik alanların üst ölçek kararlardan gelen bölgesel çalışma sistemi, parsel ölçeğinde kalmaktadır. Bu da planlama hiyerarşisine aykırı bir uygulama sonucunu doğurmaktadır. Bu gibi sorunlara rağmen dünya literatürlerine giren bir çalışma olarak kentsel koruma ve arkeolojik çalışmalarda yerini almıştır.

2.3 BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

Tarihsel süreç içerisinde yerleşim görmüş, günümüzde de bu özelliğini devam ettiren kentler, yeraltında ve yerüstünde yaşayan uygarlıkların izlerini de barındırmaktadır. Farklı dönemlere ait fiziksel kalıntı ve değerlerin bulunduğu bu tür yerleşimlere *çok katmanlı* kent denmekle birlikte, kentin geçirdiği evrelerin tanımlanmasını, günümüzdeki dönüşümün çözülmesini ve günümüze ulaşamayan toplumların yaşam biçimlerinin anlaşılması adına son derece önemlidir. Çok katmanlı kentlerde, bir yandan gelişim ve yaşam devam ederken, bir yandan da tarihsel katmanlaşmanın korunabilmesi oldukça karışık ve önemli bir konudur. Bu kentlerin korunabilmeleri için kullanılan mevcut araç ve yöntemler birçok durumda, çok boyutlu sorunlar karşısında yetersiz kalmakta ve zaman içinde, çok katmanlı alanların önemli bir kısmının yok olması ve niteliklerinin yitilmesiyle sonuçlanmaktadır.

Günümüzde çok katmanlı olarak adlandırılan bu modern kentler, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dikkat çekmeye başlamıştır. II. Dünya Savaşı ile birlikte, kültür mirası yapı ve değerlerinin yok olması beraberinde arkeolojik değerlerin ön plana çıkarmış ve bu kapsamda çalışmalar başlamıştır. Bu çerçevede ortaya yeni bir disiplin olan Kentsel Arkeoloji- Kent Arkeolojisi çıkmıştır.

Kent arkeolojisi-kentsel arkeoloji; kentin geçmişi ile bugünü çeşitli yöntemlerle araştırıp belgelemek, kentin bilinen ya da bilinmeyen coğrafyasını, jeolojisini,

tarhini, sanatını, mimarisini, sanayisini, kültürünü, geleneklerini ve bunların üzerindeki değişim ve gelişimlerle varlığı devam eden sanat ve zanaatları aktarmaktır.

Modernleşme çabası içerisinde olan pek çok kentteki yeni imar faaliyetleri ve bunlara bağlı olarak gerçekleştirilen alt yapı uygulamaları sırasında arkeolojik alanlara rastlanılmış ve bu alanların nasıl yönlendirileceği konusunda sorular sorulmaya başlanmıştır. Kentsel Arkeoloji  zerine sorulan bu sorular ile Küresel Koruma Politikaları geliştirilmeye çalışılmış ve 1980 sonrası dönemde örgütlenme çabaları artmıştır. Küresel koruma politikalarında, arkeolojik miras alanlarının korunması adına süreç içerisinde gerçekleşen bu örgütlenmeler ve  alışmalar; Uluslar arası ve Türkiye olarak iki kısımda aşağıdaki tablolarda açıklanmıştır.

Tablo 2.4 Küreselleşme Sürecinde Uluslar Arası Alanda Kentsel Arkeolojik Mirası Koruma Politikaları

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ULUSLAR ARASI ALANDA KENTSEL ARKEOLOJİK MİRASI KORUMA POLİTİKALARI	
ÖRGÜTLENMELER-ARAÇLAR-AKTÖRLER	POLİTİKALAR
Arkeolojik Kazılara Uygulanabilir Uluslararası Prensipler Hakkında Tavsiye Kararı, (UNESCO 1956)	Arkeolojik alanların korunması adına temel ilkeler belirlenmiş, arkeolojik mirasın korunmasının önemi ve her üye devletin uyması gereken kurallar belirtilmiştir.
Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi, Venedik Tüzüğü (1965)	Arkeolojik mirasla ilgili yeni bir çerçeve çizilmiş ve kazıların 1956 yılında UNESCO tarafından kabul edilen arkeolojik kazılarda uygulanması istenilen uluslararası ilkelerle tanımlanan kararlara ve bilimsel standartlara uygun olarak yapılması kararlaştırılmıştır.
Arkeolojik Mirasın Korunmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi (1969, Avrupa Konseyi)	Avrupa tarihinin en eski kaynağı olan ve tehdit altında bulunan Avrupa Arkeolojik Mirasının korunması için ulusal bir envanterin hazırlanması, kazıların nitelikli kişiler tarafından yapılarak bilimselliğinin garanti altına alınması, kazılardan elde edilen bilginin yayılması, izinsiz kazıların engellenmesi vb. konularda üye ülkelerin sorumlulukları tanımlanmıştır
Arkeoloji ve Planlama Kolokyumu (Avrupa Konseyi, 1984)	Arkeolojik alanların planlama ile bütünleşmesi amacıyla; arkeoloji ve planlama arasında işbirliği ile eş zamanlı bilimsel araştırmaların gerekliliği üzerine durulmuş ve tüm teknik altyapıların oluşturulması, planlama çalışmalarından önce gerekli arkeolojik keşiflerin yapılması, disiplinler arası koordinasyonun sağlanması ve gerekli bütçenin gelişme projesinin parçası olarak düşünülmesi şartı konmuştur. Ayrıca halkın sürece katılımının önemi vurgulanmıştır.
Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü-Washington Tüzüğü (1987, ICOMOS-Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)	Arkeolojik araştırmaların geliştirilerek, kalıntıların uygun biçimde korunması ve bu alanların çağdaş yaşama uyum sağlaması ile ilgili ilkeler, hedefler ve yöntemler tanımlanmıştır. Disiplinler arası araştırmaların ve halkın katılımının önemini altı çizilerek korumanın ekonomik ve sosyal gelişme politikalarının sürecin bir parçası olduğu vurgulanmaktadır.
Arkeolojik Mirasın Kentsel ve Kırsal Planlama Çalışmaları Çerçevesinde Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin R (89) 5 Sayılı Tavsiye Kararı (1989, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi)	Arkeolojik mirasın korunması için; ulusal arkeoloji envanterinin hazırlanması, arkeolojik gelişme projelerini yürütebilecek idari yapıların oluşturulması ve uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi, gerekli yasal ve yönetsel önlemlerin alınarak arkeolog, planıcı ve girişimciler arasındaki iletişimin artırılması, aktörlerin hak ve görevlerini belirleyen anlaşmaların hazırlanması gerekmektedir.
Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü, (ICOMOS Uzman Komitesi (ICAHM), 1990)	Arkeolojik miras yönetiminde, kamu yöneticilerinin ve yasama organlarının sorumlulukları, envanter süreçlerinde gereksinim duyulan mesleki yeterlilikler, belgeleme, kazı, araştırma, sürekli bakım, koruma, yeniden yapma, bilgi verme, sunma, halkın erişimi ve kültür mirasının kullanılmasında görev alacak uzmanların nitelikleri tanımlanmıştır
Avrupa Arkeoloji Planı (Avrupa Konseyi, 1992-2002)	Beş yıllık dönemde beş eylem geliştirmiştir. Bu eylemler ile Arkeolojik Mirasın değeri ve önemi hakkındaki kamu bilincini artırma amaçlanmaktadır. Arkeolojik standartların oluşturulması, Avrupa'da Kentsel arkeoloji durum raporunun hazırlanması, arkeolojik eserlerin sergi yerlerinin seçim kriterlerinin belirlenmesi üzerine çalışmalar gerçekleştirilmiştir.
Avrupa Konseyi, Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (Revize edilmiş, 1992)	Önceki sözleşmenin hükümleri geçerli olmak kaydıyla yeni maddeler eklenen bu sözleşme ile, planlama ve arkeoloji ilişkisinin kurulmasını sağlayacak platformların oluşturulması, aktörlerin görev tanımlarının netleştirilmesi ve arkeolojik kalıntıların mümkün olduğunca yerinde korunması(<i>in-situ</i>) adına düzenlemeler yapılmıştır.
Avrupa İyi Uygulama Kodu: "Arkeoloji ve Kent Projesi" (2000, Avrupa Konseyi)	Avrupa'nın kentsel arkeolojik mirasının korunarak değerinin artırılması amaçlanmaktadır. Bu amaç çerçevesinde kentsel tasarımda bütün aktörler arasındaki işbirliğinin önemi vurgulanmış, kentsel arkeolojinin disiplinler arası strüktürü tanımlanmış ve koruma kentsel arkeolojik çalışmaların temel hedefi olarak belirtilmiştir.
Ulaşılabilirlik Projeleri: Toprak Altındaki Kentsel Arkeolojik Kalıntıların Sürdürülebilir Korunması ve Geliştirilmesi-The APPEAR Project (Avrupa Birliği, 2003-2005)	Arkeolojik mirasın korunması ile modern kentin gelişimi ve arkeolojik alanların mümkün olduğunca çok kişi tarafından ziyaret edilmesi arasında denge kurarak alanın kent ile uyum içinde bütünleşmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Kalıntıların korunarak kentsel doku ile uyum içerisinde kente dahil edilmesine yönelik bütünleşmiş bir eylem planı önermektedir.

Tablo 2.5 Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Kentsel Arkeolojik Mirası Koruma Politikaları

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE’DE KENTSEL ARKEOLOJİK MİRASI KORUMA POLİTİKALARI	
ÖRGÜTLENMELER-ARAÇLAR-AKTÖRLER- <i>POLİTİKALAR</i>	
1970-1990 Yılları	1990 ve Sonrası
➤ 1979 yılında Uluslararası Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu düzenlenmiştir Bu sempozyumun bu tarihten itibaren her yıl düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. (Kültür Bakanlığı) ➤ Arkeolojik alanlara dair yasal düzenlemelerin ve bilimsel dayanakların oluşturulması amacıyla, <i>19660 sayılı Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik</i> yayınlanmıştır. (1987, T.C Devleti) ➤ <i>Arkeolojik sit ve kentsel arkeolojik sit alanları, Türkiye’de ilk defa 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Yasası ile tanımlanmışlardır.</i> ➤ <i>2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında oluşturulan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından, 6 sayılı Arkeolojik Sit Alanlarında Korumaya Yönelik Geçerli Koşullara ilişkin ilke kararı alınmıştır. (1988)</i>	➤ Kent içindeki inşaat faaliyetleri sırasında açığa çıkan arkeolojik katmanları belgeleme ve değerlendirme çalışmaları 1990’lı yıllarda başlamıştır. ➤ <i>2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında oluşturulan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından;</i> ○ 338 Sayılı İlke Kararı (1993,) ○ 594 sayılı Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı (1998) ○ 572 sayılı I.ve II. Derecede Arkeolojik Sit Alanlarındaki ören yerlerinde Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması ve Sergilenmesine Yönelik Mekanların Oluşturulmasına Dair İlke Kararı (1998) ○ 658 sayılı İlke Kararı Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları (1999) ○ 702 Sayılı Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı (2005) - çıkarılmıştır. • 658 ilke kararında arkeolojik sit tanımı yenilenmiş ve derecelendirilmiştir. Bu alanların derecelendirilmesi ise, ○ I. Derece arkeolojik sit, ○ II. Derece arkeolojik sit, ○ III. Derece arkeolojik sit - şeklindedir. • 2000’li yıllarda Avrupa Birliği’ne uyum süreci ile kültürel miras ve arkeolojik mirasın korunmasında yeni yasal düzenlemelerin yapılmaya başlanmıştır. • Uluslar arası sözleşmelerin baskısı ile, kentsel arkeoloji başlıklı bir sempozyum düzenlenmiştir. Bu sempozyumun düzenlenmesi için, Kültür Bakanlığı bünyesinde bir komite kurulmuştur. Bu sempozyum ile birlikte birçok söylem ve problem ortaya konmuş, fakat sorunların çözümüne yönelik bir öneri geliştirilememiştir. Sempozyum sonrasında, Avrupa Konseyi’ne bir rapor sunulmuş ve komisyon dağıtılmıştır. • 4434 no’lu Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (Gözden Geçirilmiş)’nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (1999) ile 1992 yılında Valletta’da kabul edilen Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (Gözden Geçirilmiş) yasalaştırılmıştır. ➤ 2004 yılında; 208’i kazı, 90’ı yüzey araştırması olmak üzere toplam 298 bilimsel çalışma yapılmıştır. ➤ Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik ile Arkeolojik mirasın korunmasında yetkili kurum olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı belirlenmiştir.

Gerçekleşen tüm bu örgütlenmeler ve çalışmalar kapsamında arkeolojik alanların sorunlarının çözümüne yönelik süreç içerisinde ön plana çıkan çalışma *Avrupa Arkeoloji Planı'dır* (Avrupa Konseyi, 1992-2002). Bu tez kapsamında hazırlanan ve arkeolojik alanlarda yaşanan disiplinler arası koordinasyon probleminin çözümüne yönelik gerçekleştirdiği bir model çalışma bulunmaktadır. Bu çalışma, Avrupa İyi Uygulama Kodu: Arkeoloji ve Kent Projesi olarak adlandırılmış, bu çerçevede hazırlanan belge de, aktörler arası ilişkiler ve görev tanımları oluşturulmaya çalışılmıştır. Avrupa'da II. Dünya savaşı sonrasında yoğunlaşan bu faaliyetleri gündemine alıp gelişme gösteren ve arkeolojik alanların yaşadığı sorunların çözümüne yönelik uygulama araçları geliştiren ülkelerden biri de İngiltere'dir. İngiltere'de *16 No'lu Planlama Politikaları Belgeleri: Arkeoloji ve Planlama* kapsamında belirlenen 35 arkeolojik karakter bölgesi bulunmaktadır. Bu çalışma kapsamında bu karakter bölgelerinden, Londra ve Bath kentleri arkeolojik miras yönetim rehberleri incelenmiştir. Tüm bu yenilikçi yaklaşımların karşılaştırma tablosu aşağıdaki gibidir:

Tablo 2.1 Avrupa'da Kentsel Arkeolojik Alanların Sorunlarına Üretilen Çözüm Örnekleri

UYGULAMA ÖRNEKLERİ	KENTSEL ARKEOLOJİK ALANLARIN SORUNLARINA ÜRETİLEN ÇÖZÜMLER
AVRUPA İYİ UYGULAMA KODU: ARKEOLOJİ VE KENT PROJESİ, AVRUPA KONSEYİ (<i>EUROPEAN CODE OF GOOD PRACTICE: "ARCHAEOLOGY AND THE URBAN PROJECT"</i>)	➤ Arkeolojik alanların yetki sorununa çözüm sunmuştur. ➤ Aktörlerin koordineli ve eş zamanlı çalışmasını öngörmüş ve herhangi bir sorun halinde tüm aktörlerin yerinde ve zamanında müdahale şansını arttırmıştır. ➤ Arkeolojik alanların; kentsel gelişim stratejilerinde vazgeçilmez bir dinamik olarak değerlendirilmesi adına tasarım çözümlerinin kullanılması önerilmiş ve böylece arkeolojik alanların kentsel yaşama dahil etme görüşü oluşturulmuştur. ➤ Kentsel arkeolojik alanların yönetim ve yönlendirme sürecinin sadece proje aşaması ile birlikte sonrasını da kapsadığı belirtilmiş ve sürecin

	devamlılığının önemi vurgulanmıştır.
LONDRA ARKEOLOJİ REHBERLERİ, PLANLAMA TAVSİYE NOTU 3, ENGİLSH HERİTAGE (ARCHAEOLOGY GUIDANCE, PLANNING ADVICE NOTE 3)	➤ Üst ölçek kararlar çerçevesinde; bölgelere, kentlere ve tarihi çevrelere göre özelleşmiş kararlar geliştirilmektedir. ➤ Arkeolojik alanların planlama sürecine dahil edilmesi görüşü benimsenmiştir. ➤ Süreç iki aşamadan oluşur. Bu aşamaların ilki arkeolojik alanların değerini ortaya koyarak planlama ilkelerini oluşturmak, ikinci aşamada da bu ilkeler çerçevesinde uygulama yöntemleri geliştirmektir. ➤ Yerinde korumayı (in-situ) öneren ancak yerinde korunamayacak durumlar içinde yol haritası çizen bir sistem geliştirilmiştir.
BATH VE KUZEY DOĞU BRİTANYA KONUTLUĞU BÜTÜNCÜL PLANLAMA REHBERİNDE ARKEOLOJİ (ARCHAEOLOGY IN BATH AND NORTH EAST SOMERSET SUPPLEMENTARY PLANNING GUIDANCE)	➤ Kentte bulunan arkeolojik alanlarda yapılacak çalışmalar planlama sürecinin bir parçası olarak görülmüştür. ➤ Kentsel arkeolojik veritabanı destekli bölgeleme yapılmış ve bu bölgeler üzerine stratejiler geliştirilmiştir. ➤ Plancılara arabulucu, planların hazırlanması sürecinde alt bölgeleri ve öncelikli eylem alanlarını tanımlayarak yatırımları yönlendirme gibi roller verilmiştir.

Tüm bu yenilikçi yaklaşımlar çerçevesinde üretilen araçlara bakıldığında, süreç analizleri ve gelişimleri adına arkeolojik kazılar ile planlama adımlarının eş güdüm içerisinde yürüten bir anlayışın hakim olduğu görülmektedir. Ayrıca her iki değerinde eşit öneme sahip olması ve birinin diğerinden daha öncelikli müdahaleleri içermemesi ilkesi de dikkat çekmektedir. Bu bağlamda bu rehberlerin uygulanan örnek olarak sisteme iyi adapte olduğu belirtilebilir.

3 İSTANBUL-YENİKAPI KENTSEL ARKEOLOJİK ALANI VE PLANLAMA POLİTİKALARI

Çalışmanın bu bölümünde tez kapsamında belirlenen sorunsala örnek oluşturan Yenikapı'nın yaşadığı süreç anlaşılmaya çalışılacaktır. Yenikapı son yıllarda bir dizi kentsel proje çerçevesinde yönlendirilmektedir. Bu projelerin uygulama aşamalarında ortaya çıkan arkeolojik alanlarla birlikte sürece dair tecrübeye sahip olmayan ülkemizde, büyük sorunlarla karşı karşıya kalındığı görülmektedir. Bu sorunsal çerçevesinde, alanın İstanbul içerisindeki genel konumu ve rolüne dair ortaya atılan söylemler ve geliştirilen projeler hakkında bir tartışma gerçekleştirilecektir.

Türkiye tarihsel süreç içerisinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, birçok kültürü bünyesinde barındırmıştır. Zaman içerisinde savaşlar, depremler, doğal afetler, yangınlar ile mevcut dokular zarar görmüş ve yeni kentsel dokular oluşmaya başlamıştır. Böylece zaman içerisinde çok katmanlı kentler oluşmuştur. Bu katmanlarda da kültürel izler var olmuş ve günümüze kadar taşınmışlardır. Çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yaparak tarihsel süreçte var olmuş İstanbul ise, bu bağlamda çok katmanlı bir yapıya sahip, laboratuvar niteliğinde bir kenttir. İstanbul tarihi kent merkezi; yer altı ve yer üstü kültür varlıkları açısından zengin bir dokuya sahiptir. Her ne kadar yer üstünde bulunan kültür mirası alanları korunmaya çalışılsa da, bu alanların yeteri kadar korunamadığı görülmektedir. Bu alanların yanında, yer altında bulunan arkeolojik miras alanları da son yıllarda kent gündemine girebilmiştir. Bunun en önemli sebebi ise, tarihi kent merkezinde yapılmaya başlanan kentsel yenileme ve dönüşüm projeleridir. Ayrıca son yıllarda İstanbul' un dünya kenti, küresel kent olmasının getirdiği ulaşım sorunlarını çözmek için büyük ulaşım yatırımları yapılmaktadır. Bu kapsamda da yer altına yapılması planlanan ulaşım sistemleri, arkeolojik miras alanlarını kent gündemine taşımıştır. Tarihi kent merkezinde uygulanan bu projeler kapsamında son yıllarda yeni arkeolojik değerler, kalıntılar bulunmuştur.

İstanbul’da yaşanan bu sürecin nedenlerinden biri, küreselleşme sonrasında yaşanan göç ile gelen nüfusu karşılayacak ulaşım sisteminin olmaması olarak gösterilebilir. Bu sorunu çözmek amacıyla 1990’lı yıllardan bu yana projeler geliştirilmektedir. Son yıllarda ise; bu proje arayışlarının arttığı ve uygulamaya geçildiği görülmektedir. Marmaray ve Metro Projeleri bu arayışlardandır. Projeler kapsamında Yenikapı bölgesi, transfer merkezi olarak belirlenmiştir. Yüklenen bu rol çerçevesinde; tarihi kent merkezinde bulunan bu alanda, gerekli altyapıyı oluşturulmak amacıyla temel kazıları başlamış ve bu kazılar sırasında arkeolojik buluntulara rastlanmıştır. İstanbul’un yaşadığı bu sürecin yönetilmesi ve yönlendirilmesi adına sorunlar yaşanmakta, neler yapılacağı konusunda belirsizlikler bulunmaktadır. Bu sorunsal bağlamında tez kapsamında, Yenikapı’da gerçekleştirilen bu sürecin yönlendirilmesi incelenecek, irdelenecek ve çözüm önerisi geliştirilecektir.

Alan çalışmasını kapsayan bu bölüm üç aşamada incelenecektir. Birinci aşamada çalışma alanının İstanbul içerisindeki yeri ve alanın genel özellikleri açıklanmaya çalışılacaktır. İkinci aşamasında ise, küreselleşme ile İstanbul’da yaşanan değişimlere değinilecek daha sonra ise, İstanbul ve Yenikapı özelinde değişimlerin yarattığı büyük kentsel yatırım projelerine değinilecek ve bunların yarattığı sorunlar ve potansiyellere yer verilecektir.

3.1 İSTANBUL VE TARİHİ YARIMADA’DA KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE YAŞANAN PLANLAMA SÜRECİ VE POLİTİKALAR

Dünyada yaşanan ekonomik, mekansal ve sosyal dönüşümler ile birlikte kentlerinde yapılanmasında değişiklikler meydana gelmiştir. Küreselleşmenin etkisi ile oluşan bu değişim dalgası, kentler de yeni ihtiyaçları doğurmuş ve neticesinde yeni yatırımlara yönlendirmiştir. Kentler, çağın gereklerine ayak uydurmak, gelişen teknolojik koşullara yetişmek ve çarpık kentleşme ile oluşan koşulları düzenlemek amacıyla büyük yatırımların ilgi odağı olmuştur. Kentlerin yaşadığı bu değişim ve dönüşüm, bilginin ve sermayenin küreselleşmesini ve dünya kenti, küresel kent kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu kavramın yarattığı dalga ile kentler arası yarışma ve rekabet ortamı oluşmuş ve rekabet ortamı da kentsel servislerin niteliğinde değişim yaratmıştır.

Türkiye’de aynı süreci yaşamaktadır. Bir yanda hızlı kentleşme, kırdan kente göç ve metropolitenleşme; öte yandan da giderek hızlanan ekonomik büyüme ve dünyaya açılma süreçleri yaşanmaktadır. Bu süreçler içinde ekonomik büyümeyi hızlandırmak ve oluşan gelişme rantlarından pay almak amacıyla kentler, küresel bir yarışa girmiştir. Türkiye’de bu yarışın öncü kentlerinin başında İstanbul gelmektedir. İstanbul, 4000 yıllık tarihinde dünya ticaretinin odak noktası ve Bizans, Roma ve Osmanlı İmparatorluklarının başkenti olması sebebiyle her zaman dikkatleri üzerine toplayan, cazibe merkezi bir kent olmuştur. Bu özelliği sebebiyle küresel ve ulusal sermayenin ilgi odağı olmuş ve küreselleşme dalgası sonrasında da aldığı göçlerden sonra birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır.

Göç sürecinin devamı ve artan nüfus, sosyo - kültürel ve mekansal farklılaşmayı ve çeşitliliği beraberinde getirmiştir. Küresel kent İstanbul, yeniden yapılaşma sürecinde yaşadığı bu değişimlerin etkisi ile şekillenirken, planlı bir süreçte ele alınamayan konut alanları da bu değişimlerle etkileşim içerisinde gelişmiştir. Bu süreç; konut çevrelerindeki gelişme eğilimi ve yaşam kalitesi konularında değişim yaşanmasına neden olmuştur. Ayrıca göç dalgasıyla gelen nüfusun ihtiyaçlarının karşılanması ve kentin bu duruma karşı hazırlıksız olması, birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu sorunlar ise; konut stoku, kentsel hizmetlerin yetersizliği ve kentsel kalite standartlarının düşmesi şeklindedir. Bu durum neticesinde bir dizi kentsel dönüşüm, yenileme, tasarım ve ulaşım projeleri geliştirilmiştir. Bu proje alanları ile kentin imajının yenilenmesi, kentsel hizmetlerin kalitesinin artırılması ve İstanbul’un dünya kenti olma yollunda emin adımlarla yürümesi amaçlanmaktadır. Tüm bu amaçlar çerçevesinde ilerlenirken İstanbul’un tarihi kimliği göz ardı edilmiş ve tarihi kent merkezi kentsel dönüşüm ve yenileme projelerinin odağı haline gelmiştir. Bu süreçte tarihi dokuyu korumak her ne kadar ön planda tutulmaya çalışılsa da yasal ve yönetsel açıdan sürece hazır olmayan İstanbul’da tarihi dokular zarar görmekte ve büyük kentsel projelerin, yatırımların gölgesi altında kalmaktadır.

Dünyada kültür turizmi, son yıllarda ön plana çıkmış ve böylece küresel kentler yarışmacı bir kimliğe bürünmüştür. Bu bağlamda yarışmacı kentler, sahip oldukları tarihi kimlikleri bu yönde kullanmaya yönelmişlerdir. İstanbul’unda bu kimliğini yansıtan alan Tarihi Yarımada’dır.

1970-80 döneminde MİA Eminönü’nde ve Aksaray’da Vatan ve Millet Caddeleri’nin üzerinde gelişmiştir. 1970’li yıllarda İstanbul’un geleneksel merkezinde tarihi doku

içindeki dar sokakların, lastik taşıt trafiğinin getirdiği yüklü taşımaya elverişli olmaması, otopark yetersizliği yeni kurulan firmalar için önemli bir sorun olmuştur. Buna ek olarak kolay ve ucuz arazi bulabilme imkânı da MİA' nın alansal olarak yayılmasında oldukça etkili olmuştur. Geleneksel MİA' ya erişebilirliğin giderek azalması merkezden belli uzaklıktaki alışveriş merkezlerinin kullanılmaya başlanmasına neden olmuştur. 1970'lerde İstanbul büyük bir nüfus yığılmasını etkisiyle konut ve ulaşım gibi temel altyapı gereksinmelerinde büyük boyutlara varan sorunlarla karşılaşmıştır. Bu yıllarda mekansal yapı açısından en önemli olgu Boğaz'ın iki yakasının bir köprü ile bağlanması olmuştur. Şehrin transit taşımacılık işlevini güçlendiren Boğaziçi köprüsü ve çevre yolları, hızlı büyüme sonucunda kısa sürede kent içi ulaşım ağının omurgası haline gelmiştir. 1970'lerde hız kazanan bir başka olgu da, kentin iki yakası boyunca Marmara kıyılarında ortaya çıkan ikinci konut sahipliği olmuştur. Tüm bu süreçlerin gelişiminin kontrollü olması amacıyla 1969'da bir kararname ile kurulan İstanbul Nazım Plan Bürosu, 1973, 1978, 1980 yıllarında planlar yapmış, İmar ve İskan Bakanlığı'na sunmuştur. Ancak plan Bakanlıkça 1980 yılında onaylanabilmiştir.

1970'lerden gelen sanayileşmeye bağlı göç olgusu, 1980'ler de devam etmiş ve dünyada ekonomik açıdan yeni dönüşümlerin yaşandığı bir döneme girilmiştir. Gelen göç ile İstanbul Metropoliten alanı genişlemiş, kırdan kente göç artmış ve dünya da küreselleşme göstergeleri yayılma başlamıştır. Eski İstanbul nüfusunun yaşadığı ve eski yerleşimlerin bulunduğu bölgeler, bu yeni ve dinamik yapı içinde yıkılıp yoğunlaşarak görece olarak daha yavaş büyürken, çevre alanlar, altyapı ve planları olmadan hızla gelişmiştir. Yatırım kararları, şehirlerin gelişme yönünü, hızını ve nüfusun dağılımını önemli ölçüde etkilemiştir. 1980'lerden gelen bu küreselleşme dalgası, günümüze gelene kadar etkisini göstermiş ve göstermeye devam etmektedir. Nazım Plan Bürosu 1989 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlanmıştır. 2.11.1990 Tasdik Tarihli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nın amacı; "Tarihi Yarımada'nın essiz tarihi, kültürel ve doğal değerlerinin korunması ve yasayan bir kentsel alan olarak, gelecekteki gelişmesinin, tarihi ve kültürel yönden var olan potansiyelini olumsuz yönde etkilemeyecek biçimde düzenlenerek, bu essiz yerin, İstanbul, Türkiye hatta dünya insanının yararına sunulması olarak benimsenmiştir." Plan, bu amacı genel olarak ortaya koyarken sorunun yalnızca "koruma" olmadığını, Yarımada'nın yasayan bir şehir olarak da ele alınması

“-İhtisaslaşma Kuralı; Metropoliten alan alt bölge bütününde özellikle yeni yerleşmelerin konut-iş ilişkilerinin rasyonel bir biçimde çözülerek planlanması ve eski dokuda sağlıklı olmayan bu ilişkilerin bir program çerçevesinde iyileştirilmesi.

-Merkezler Kademelenmesi Kuralı; Bu kapsamda Metropoliten alan alt bölge bütününde nüfus desantralizasyonunun sağlanabilmesi için kanat çekim merkezleri önerilerek, bunların 1. derece merkezler olarak gelişmelerinin sağlanması. Kent makroformunun lineer ve belli bir kademelenme çok merkezli gelişiminin oluşturulması.

-Yoğunluk Kademelenmesi Kuralı; İstanbul bütünü içinde yapılan analizler doğrultusunda yaşanabilir yoğunlukların merkezden dışa doğru tedricen azaltılması ve ortalama mutlaka düşürülmesi” dir. (ÇAKILCIOĞLU, 2004)

Söz konusu plana uygun olarak ve öncelikli bölgelerden başlamak üzere 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planları çalışmaları gerçekleştirilmiştir. 1/50.000 ölçekli İstanbul Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım Planı bugün için yürürlükte değildir. Plan yapma yetkisi üzerine açılan davalar sonucunda, üst ölçekli plan yapma yetkisinin, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı’na ait olduğu hükmüne bağlanmıştır.

Türkiye kentlerinde, genel olarak gerçekleşen planlama çalışmalarına bakıldığında, fiziki planlama yaklaşımı çerçevesinde gelişim göstermiştir. 1970’li yıllardan sonra, planlama bağlamında fiziki planlamanın getirdiği bir sonuç olarak, tek tipleşen kentlerin arttığı gözlenmiştir. Bu yaklaşım ile kentler özgün kimliklerini kaybetmiş ve özgün kimliklerinin simgelerinden olan koruma alanları, sitler tahrip olmuştur. Tek tipleşen bu planlama yaklaşımı ile koruma alanları üzerinde imarlaşıma baskısı artmış ve koruma alanlarının önemi göz ardı edilmiştir. 1980 sonrası dönemde ise dünyada küreselleşme ile değişen ekonomik dengeler sebebiyle, kent merkezlerindeki büyük rant alanları birçok grubun ilgi odağı haline gelmiştir. Yerel, ulusal ve uluslararası yatırımcılar için karlı birer yatırım alanına dönüşen bu kent parçaları, hızla dönüşmeye başlamıştır.

Kentlerde gerçekleşen bu süreç içerisinde planlamanın, plan aşamasında gerçekleştiremediği dönüşümler, yatırımlara çekici olan alanlarda kentsel projeler ile kısa sürelerde gerçekleşmeye başlamıştır. Bu hızlı gelişime de İstanbul’da yeni bir sorunsalın temelini oluşturmuş, tarihi kent merkezinin hızlı ve aceleci bir dönüşüm süreci yaşamasını doğurmuştur. 1980’lerden sonra yaşanan bu süreç küreselleşmenin etkisi ile hızlı bir şekilde gelişerek günümüze gelmiştir. İstanbul tarihi kent merkezi

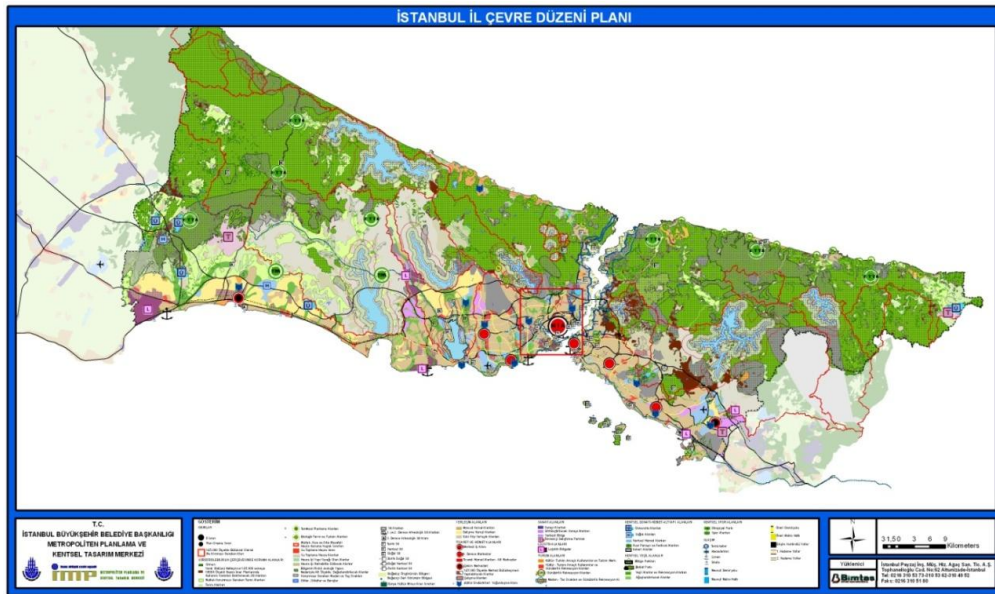
Tarihi Yarımada, büyük yatırımların ilgi odağı haline gelmiş, dünya kenti sloganları çerçevesinde rantal dönüşümün merkezi olmuş ve planlamanın amacı olan kamu yararı arka plana atılmıştır. Bu dönüşüm projeleri ise kentsel yenileme yaklaşımı ile açıklanmaya çalışılmıştır ve çalışılmaktadır. Dünyada hakim yaklaşım olan stratejik planlama anlayışı ise kentsel yenileme kapsamlı dönüşüm projelerinin sistematüğını yönlendiren ana çerçeveyi çizmiştir.

Tüm bu yaşanan süreçler içerisinde İstanbul'un anayasası olan 1\100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı hazırlanmaya başlanmıştır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi 02.10.2004 tarihinde Çevre ve Orman Bakanlığı ile 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı yapımı için bir protokol imzalamıştır. 22 Ağustos 2006 yılında onaylanarak yürürlüğe giren, 1/100.000 ölçekli İstanbul İl Çevre Düzeni Planı süreci ise son derece sancılı gerçekleşmektedir. İstanbul Büyükşehir Belediyesine bağlı İstanbul Metropolitan Planlama Merkezi tarafından hazırlanarak yürürlüğe giren plan iki farklı davada yürütmeyi durdurma kararı almış, iki yürütmeyi durdurma kararı da bozulduktan sonra Mart 2008 de iptal edilmiştir. Ancak iptal kararı gerçekleşmeden önce, Meclise iletilen itirazların yeniden değerlendirilmesi için müdürlüğüne iade edilen plan, iptal kararının ardından revize edilmek üzere İBB Şehir Planlama Müdürlüğüne gönderilmiş ve planın yenisi hazırlanmıştır. Planın itiraz görme sebepleri ise; "Planın hazırlanması ve onaylama sürecinin hukuka aykırı olduğu, planın Plan Yapımını Yüklenecek Müelliflerin Yeterliliği Hakkında Yönetmelik hükümlerinde yer alan koşulları taşımayan müellifler tarafından hazırlandığı, şehircilik ilkelerine ve planlama tekniklerine aykırı olmasıdır."şeklindedir (T.C. İstanbul 2. İdare Mahkemesi İstanbul Çevre Düzeni Planında Yürütmeyi Durdurma Kararı, 2007-2008). İtirazlar, TMMOB üyesi bütün meslek odaları tarafından yapılmıştır. İtirazlara ve davalara rağmen, *1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı* 13 Şubat 2009 tarihinde İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisinde oy çokluğu ile kabul edilmiş, ancak tarım alanlarına ilişkin görüş alınmak üzere İstanbul Valiliğine gönderildiği için resmi olarak yürürlüğe girememiştir.

Çevre Düzeni Planının kurgusuna ve yaklaşımına bakıldığı zaman, bütüncül yaklaşımdan uzak, fiziki kararlar çerçevesinde birleşen ve kentin yitirilen değerlerini göz ardı eden bir süreç izlediği görülmektedir. ÇDP, "arazi kullanım planı" olarak hazırlanmış ve bütünsellikten öte kenti mikro bölgeler üzerinden tanımlanmıştır(KAHRAMAN, 2006). ÇDP raporlarına ve dokümanlarına bakıldığı

zaman ise, mekansal strateji planı tekniğinde hazırlanmış, arazi kullanım kararlarını yani kentteki müdahale alanlarını belirtmek yerine temel hedefleri, yasal ve yönetsel altyapıyı, uygulama araçlarını ve bir bütün olarak süreci planlamayı ilke edinmiş ve bu kapsam da katılımcı bir yöntem benimsemiş olduğu ifade edilmektedir. Ancak plan incelendiği zaman, stratejik planlamanın ideal yaklaşımından uzak, sadece İstanbul'un gündeminde yer alan büyük yatırım projeleri olan kentsel yenileme ve dönüşüm projelerinin yasallaştırma çabalarının hakim olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, İstanbul'a ait üst ölçekli planın arazi kullanım kararları yerine, hedef, kapasite, süreç, kaynak, uygulama aracı ve benzeri boyutları olan bir stratejik planlama anlayışına yönelmesi kaçınılmaz bir ilke iken hazırlanan plan; İstanbul'a biçilen yeni rol doğrultusunda kentteki yeniden yapılanmaya ve dönüşüme ilişkin bir kılavuz olmaktan öteye gidememektedir.(KAHRAMAN,2006)

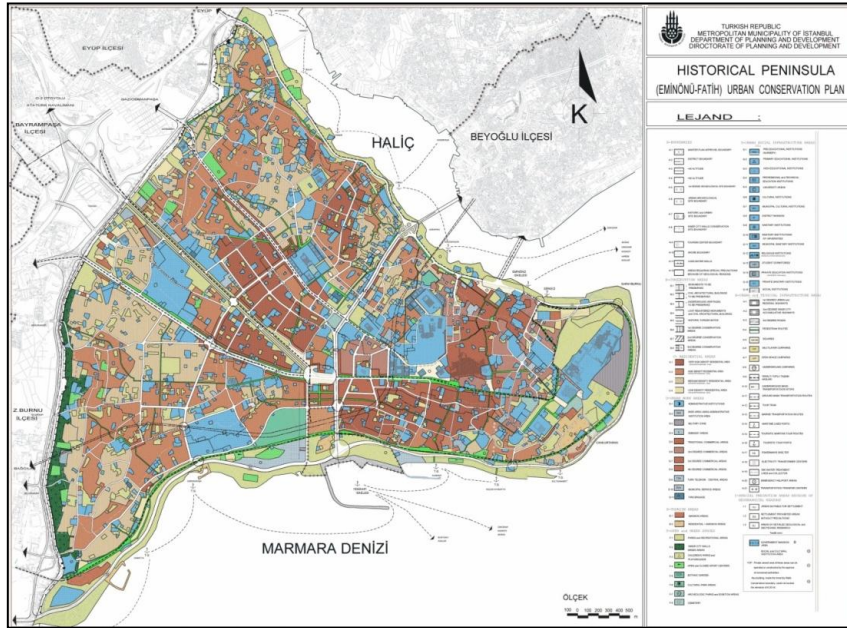
Bu kapsamda ÇDP ile alınan kararların; konut alanlarını, merkezi iş alanı (MİA) gelişmelerini, noktasal gelişme alanları kapsamında belirlenen turizm hedeflerini ve parçacıl bir yaklaşım ile kurgulanan dönüşüm projelerini desteklediği görülmektedir. Oysa üst ölçek planların mekan ile ülke, bölge politikalarını bütünleştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda İstanbul'un ihtiyacı olan Çevre Düzeni Planı, üst ölçekli mekansal stratejilerin kentsel tasarım ölçeğine kadar yol gösteren, süreci bütün olarak ele alan, katılımlı ve devamlılığı olan bir planlama organizasyonunu sağlayan bir süreç olarak kurgulanması gerekmektedir.

Harita 3.2 Çevre Düzeni Planı
Kaynak: İBB Plan ve Proje Müdürlüğü, 2010

İstanbul için öncelikle yapılması gereken, bilgi üretiminin, örgütlenme ve eşgüdüm becerilerinin hangi alanlarda bulunduğu, yoğunlaştığının ve büyüklüğünün saptanmasıdır. Gelişme potansiyeli ve dinamiklerinin yanı sıra, denetim ve etki alanı içine girmesi beklenen bölgelerde yapı ve potansiyellerin araştırılması gelişme yönlerini belirleyecektir. Mekansal ve yönetsel düzenlemeler bu gelişmenin uygun ortamını yaratmaya yönelik olmak zorundadır.

İstanbul Çevre Düzeni Planı çalışmalarının yanı sıra İstanbul'da Tarihi Yarımada özelinde de birçok planlama çalışması yürütülmektedir. Bu çalışmaların başında, Tarihi Yarımada 1\5000 Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı çalışması gelmektedir. İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12.7.1995 gün ve 6848 sayılı kararı ile Eminönü ve Fatih İlçelerini kapsayan, Tarihi Yarımada'nın (Sur içi alanı) Kentsel ve Tarihi Sit, Kentsel ve Arkeolojik Sit ve Sur-u Sultani içinin I. derece Arkeolojik Sit Alanı ilan edilmesine karar verilmiştir. İstanbul I. Nolu K.ve T.V.K. Kurulunun 2.8.1995 gün ve 6898 sayılı kararı ile Geçiş Dönemi Yapılanma Koşulları belirlenmiş 4.9.1996 gün ve 7981 sayılı kararı ile Geçiş Dönemi Yapılanma Koşulları yeniden düzenlenmiştir.

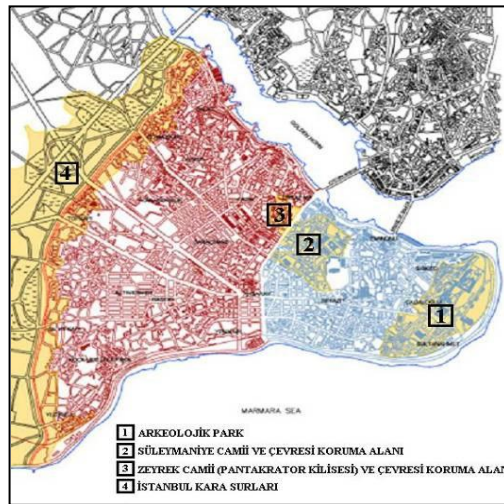
Harita 3.3 2004 yılı 1\5000 Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı

Kaynak: İBB Planlama ve İmar Müdürlüğü, 2007

Söz konusu kurul kararı gereğince İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından 1 / 5000 ölçekli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı hazırlanmıştır. İstanbul 1 Numaralı KTVKBK'ı tarafından 2005 yılında uygun bulunmuş ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından 30.04.2005 tarihinde onaylanmıştır.

Ayrıca Tarihi Yarımada'nın sınırlarını kapsayan ilçe belediyelerinin hazırlamış olduğu Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planları da 1\5000 Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nın onaylanmasını müteakip, ilgili kurul onayı alındıktan sonra Büyük Şehir Belediyesi tarafından onaylanıp 21.05.2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ancak bu planların, Tarihi Yarımada'da ciddi bir değer tahribatı yaşatacak olması başlığında toplanabilecek nedenleri barındırması sebebiyle, yürütmeyi durdurma istemi ile meslek odaları tarafından 2006 yılında dava açılmıştır. Bu dava kapsamında yapılan incelemeler ile 14.3.2008 tarihinde planlar iptal edilmiştir. Bu plan kapsamında, arkeolojik mirasın yok edildiği, sivil mimari mirasın çağdaş bilimsel koruma kriterleriyle açıklanamayacak bir restorasyon sürecine girdiği ve katılım anlayışından uzak bir süreç yaşadığı görülmektedir. İstanbul özelinde Tarihi Yarımada, hem ulusal hem de uluslar arası bir önem taşımaktadır. Çünkü sahip olduğu tarihi ve kültürel değerler de küresel ve ortak mirastır. Ayrıca Tarihi Yarımada yer altı kültür varlıkları bağlamında da derin bir arkeolojik belleğe sahiptir. Günümüzde UNESCO Dünya Mirası Listesinde 138 ülkeden 644 kültürel, 162 doğal ve 24 karma alan bulunmaktadır. Tarihi Yarımada 4 farklı bölge ile 1985 yılında UNESCO Dünya Miras Listesine girmiştir. Bu bölgeler:

- Sultanahmet Arkeolojik Park (1.Derece Arkeolojik Sit Alanı ve Kentsel Arkeolojik Sit Alanı tamamı)
- Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı
- Zeyrek Kilise Camii (Pantokrator) ve Çevresi Koruma Alanı
- İstanbul Kara Surları

Harita 3.4 İstanbul Dünya Kültür Mirası Haritası
Kaynak:UNESCO.org/en/list

Sultanahmet Arkeolojik Park Alanı; Ayasofya, Sultanahmet Camisi, Hipodrom, arkeolojik kalıntılar ve özel atmosferi ile önemli bir tarihi alandır.

Şekil 3.2 Arkeolojik Park Alanı ve Çevresi

Şekil 3.1 Hipodrom – Küçük Ayasofya Camisi – Ayasofya

Şekil 3.4 Sultanahmet Külliyesi

Şekil 3.3 Süleymaniye Camii ve Çevresi

Son dönemde tarihi alanda yapılan uygulamalar ve alınan kararlar bu düşüncüyü desteklemek yerine engelleme eğilimi göstermektedirler. 2006 Nisan ayında yaptığı inceleme sonucunda alan için kapsamlı bir rapor hazırlayan UNESCO ve ICOMOS ortak heyeti, burada dikkat çeken sakıncalara önemle dikkat çekmiş ve ilgili alanlara gerekli dikkat ve önem verilmediği takdirde, UNESCO Dünya Mirası Komitesi İstanbul'u, "Risk Altındaki Dünya Mirası" listesine alacağını belirtmiştir. Ancak bu durum karşısında son yıllarda koruma ve yaşatma dengesi sağlanmak amacıyla yeni çalışmalar yapılmaya başlanmış ve bu çalışmalarda zorunluluk sonucunda ortaya çıktığı için olması gereken hakim anlayıştan uzak bir şekilde yürütülmüş ve yürütülmektedir. UNESCO'nun bu uyarısının yanında bu süreci hızlandıran bir başka etken ise, 2010 yılında İstanbul Avrupa'nın Kültür Başkenti olmasıdır. Dünya Miras Listesi dışında Kültür Varlıklarını Koruma Kurulları'na sit alanı ilan edilmiş alanlar bulunmaktadır. Bu bağlamda İstanbul'da yer alan sit alanları ve Tek Yapı Ölçeğindeki Tescilli Yapılar şöyledir:

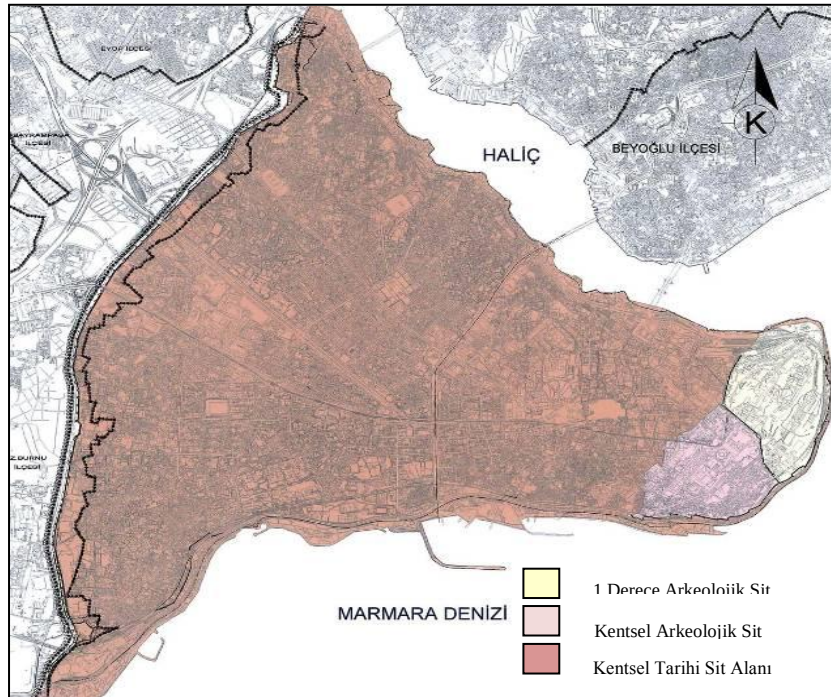
Tablo 3.2 İstanbul Sit Alanları Dağılımı
Kaynak: Kültür Bakanlığı, 2009 yılsonu verileri

Arkeolojik Sit Alanı	43
Kentsel Sit Alanı	12
Doğal Sit Alanı	85
Tarihi Sit Alanı	4
Arkeolojik ve Doğal Sit	8
Kentsel ve Tarihi Sit	2
Doğal ve Tarihi Sit	4
Doğal ve Kentsel Sit	3
Arkeolojik ve Tarihi Sit	1
Arkeolojik ve Kentsel Sit	1
Doğal-Kentsel-Tarihi Sit	1
Kentsel Arkeolojik Sit	1
TOPLAM	165

Tablo 3.1 İstanbul Tescilli Yapılar Dağılımı
Kaynak: Kültür Bakanlığı, 2009 yılsonu verileri

Sivil Mimarlık Örneği	23605
Dinsel Yapılar	1026
Kültürel Yapılar	1783
İdari Yapılar	370
Askeri Yapılar	57
Endüstriyel ve Ticari Yapılar	435
Mezarlıklar	478
Şehitlikler	9
Anıt ve Abideler	26
Doğal Varlıklar	1070
Kalıntılar	473
Korunmaya Alınan Sokaklar	6
TOPLAM	29338

Sit alanları ve Tek yapı ölçeğindeki tescilli yapıların sayısına bakıldığında zaman İstanbul gibi birçok medeniyeti bünyesinde barındırmış ve birçok kültüre ev sahipliği yapmış bir kent için son derece yetersiz bir sayıdır. Bu bağlamda yapılan çalışmalar yetersiz kalmakta ve tarihi doku günden güne zarar görmektedir. Tarihi Yarımada'da bulunan sit alanları ise şöyledir:

Harita 3.5 İstanbul Tarihi Yarımada Sit Alanı Dağılımı
Kaynak: İBB Planlama ve İmar Müdürlüğü, 2007

Küreselleşmenin etkisi ile yaşanan değişimler neticesinde İstanbul büyük yatırım projeleri ile karşı karşıya kalmıştır. Bu projeler kentin çeşitli sorunlarına çözüm üretmek amacıyla gerçekleştirilme amacı taşısa da, kentlerde, yeni sorun alanları yaratmaktadır. Kentin geneli kapsamında gerçekleştirilen bu projeler, tarihi kent merkezleri içinde ayrı önem taşımakta ve tehdit oluşturmaktadır. Bu projeler, şu başlıklar altında incelenebilir:

- Kentsel Yenileme ve Kentsel Dönüşüm Projeleri
- Kentsel Ulaşım Projeleri

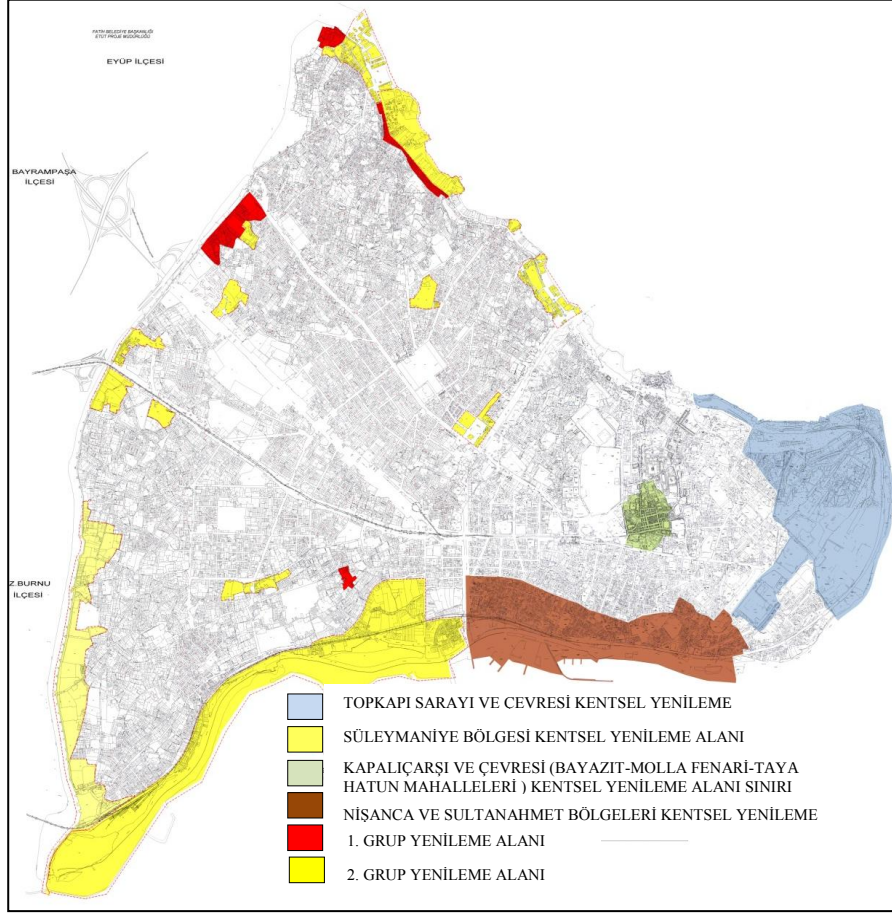
Koruma adı altında üretilen Kentsel Yenileme ve Dönüşüm Projeleri, korumanın sosyal ve kültürel boyutlarını yok sayarak tahribatı arttırmakta ve yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bırakmaktadır. İstanbul Tarihi Yarımada ölçeğinde yapılan ve yapılması planlanan bu projeler şöyledir:

Tablo 3.3 Tarihi Kent Merkezinde Kentsel Yenileme-Dönüşüm Projeleri

Kaynak: İlgili Bakanlar Kurulu Kararları

TARİHİ KENT MERKEZİNDE KENTSEL YENİLEME-DÖNÜŞÜM PROJELERİ	
Beyoğlu İlçesi kapsamında ilan edilen Kentsel Yenileme Alanları	➤ Tarlabası ➤ Cezayir Çıkmazı ➤ Tophane Bölgesi ➤ Galata Kulesi ve Çevresi ➤ Beyoğlu Belediyesi Binası ve Çevresi
Eminönü İlçesinde Yer alan Kentsel Yenileme Alanları	➤ Süleymaniye ➤ Hacıkadın ➤ Kalenderhane ➤ Mollahüsrev ➤ Hoca Gıyaseddin ➤ Sarıdemir ➤ Yavuz Sinan ➤ Demirtaş
Fatih İlçesinde, Yenileme Alanı Olarak Kabul Edilen Alanlar	➤ Sancaktar Hayrettin Mahallesi ➤ Molla Aşkı Mahallesi ➤ Beyazıtğa Mahallesi ➤ Veledi Karabaş Mahallesi ➤ Abdi Subaşı Mahallesi ➤ Tahta Minare Mahallesi ➤ Balat Karabaş Mahallesi ➤ Canbaziye Mahallesi ➤ Hacı Hamza Mahallesi ➤ Hacı Evhattin Mahallesi ➤ Neslişah Mahallesi ➤ Kırkçeşme Mahallesi ➤ Çakırağa Mahallesi ➤ Fatma Sultan Mahallesi ➤ Atik Mustafa Paşa Mahallesi ➤ Davutpaşa Mahallesi ➤ Cerrahpaşa Mahallesi ➤ Haraççı Kara Mehmet Mahallesi ➤ Yalı Mahallesi ➤ Küçük Mustafa Paşa Mahallesi ➤ Hüsambey Mahallesi ➤ Kasap İlyas Mahallesi ➤ Hacı Hüseyin Ağa Mahallesi ➤ İmrahor Mahallesi ➤ Arpa Emini Mahallesi ➤ Şeyh Resmi Mahallesi ➤ Hatice Sultan Mahallesi ➤ Ereğli Mahallesi ➤ Kürkçübaşı Mahallesi
Zeytinburnu İlçesinde, Yenileme Alanı Olarak Kabul Edilen Alanlar	➤ Sur Tecrid Bandı

Tarihi Yarımada'nın geneli sahip olduğu tarihsel özellikler sebebiyle küreselleşme dalgasından en çok etkilenen alanlardandır. Etkilenen bu alanlar, çöküntü alanlarına dönüşmüş ve bu bağlamda yenilme çabaları geliştirilmiştir.

Harita 3.6 Tarihi Yarımada Kentsel Yenileme Alanları
Kaynak: Fatih Belediyesi, Etüd Proje Müdürlüğü, 2010³

Tarihi kent merkezleri küreselleşmeye ve çağın gereklerine ayak uydurmak için bir gerçekleşen bu kentsel projelerin etkisiyle dünya kenti olma yolunda ilerlemeye çalışmaktadır. Bu kentsel projelerin uygulanabilmesi adına, 2004 yılında bir yasal düzenleme yapılmıştır. Bu yasal düzenleme 5366 sayılı Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması hakkındaki kanundur. Kanun; tarihi, kültürel ve doğal sit alanlarının, tüm değerleri ile korunarak yaşatılması için; mülkiyet değişimini, fiziksel ve sosyal olarak yenilenmesini, farklı fonksiyonlar ve kullanıcılar tarafından kullanılmasını

³ Süleymaniye Bölgesi, 24\05\2006 tarih 10501 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile ilan edilmiştir. 26\11\2006 tarih 26206 sayılı resmi gazetede kentsel yenileme alanı sınırı yayınlanmıştır. Kapalı Çarşı ve Çevresi, 26\11\2006 tarih 12375 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ve 25\12\2007 tarih 26737 sayılı resmi gazete ile ilan edilmiştir. Nişanca ve Sultanahmet Bölgeleri, 03\07\2007 tarih 12375 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ve 20\07\2007 tarih 26588 sayılı resmi gazete ile ilan edilmiştir.

öngörmektedir. Böylece büyük yatırımlı kentsel projelere olanak sağlamakta ve Tarihi Yarımada'daki sahte bir tarih ve fiziksel çevre yaratmaya yönelik sözde yenileme projelerin de dayanağı olmaktadır. Kentsel arkeolojik sitlerde yapılaşma ve yeni proje üretme kararları, Türkiye'nin imzalamış olduğu UNESCO'nun çeşitli sözleşmeleri ve Türkiye'nin girmeye aday olduğu AB normlarına göre verilir. Bu belgelerin tümü, kentsel alanlarda, gelişme ile toprak altı miras arasında bir dengeyi ögütlerken, bu dengenin arkeolojik değerlerin korunmasından yana olmasını şart koşarlar. Ancak süre giden bir hayatın olmadığı alanlar için artık kentsel proje kaygısı değil, arkeolojik kaygılar esastır. Kentsel arkeolojide de esas, kamu yararıdır.

Kentsel Yenileme ve Dönüşüm Projelerinden Hatice Sultan Mahallesi ve Neslişah Mahallesi Yenileme projeleri, uygulama aşamasında olan ve örnek teşkil eden projelerdendir. Proje alanı, 1000 yıldan fazladır Sulukule'de yaşayan Romanları ve Roman kültürünü kapsamaktadır. Bu proje alanın tarihsel kimliğinin parçası olan Romanları yerinden etmeyi öngörmekte ve onların barınma hakkını elinden almayı hedeflemektedir. Bir başka örnek proje ise, İstanbul'un sivil mimarlık mirasını barındıran Süleymaniye'yi, bir sahne dekoru anlayışıyla ve Osmanlı canlandırması adı altında rant süreçlerine açan Süleymaniye Yenileme Projesidir. Bu proje kapsamında da tarihi kimlik göz ardı edilmekte ve mevcut doku bütüncül bir yaklaşım ile ele alınmamaktadır. İstanbul'da bu çerçevede ele alınan bu projeler ile yer üstünde yer alan tarihi doku zarar görürken, yapılan yeni inşaatlar ile yeraltındaki dokuda zarar görmekte, çok katmanlı kentsel dokuya sahip İstanbul'un tarihi belleği tahrip edilmekte hatta yok olmaktadır. Bu büyük kentsel yatırım projelerine, her geçen gün bir yenisi eklenmektedir.

Bunlardan bir diğeri ise ulaşım projeleridir. Bu ulaşım projeleri ise, Ulaşım Master Planı altında gerçekleşmektedir. Bu kapsamda İstanbul'un ulaşım sorunlarına çözüm önerileri getiren Ulaşım Master Planı projeleri şöyledir:

KENTSEL ULAŞIM PROJELERİ	
Projeler	Yapılması Planlananlar
İstanbul Metropolitan Alanı Entegre Kentsel Ulaşım Master Planı ✓ Raylı Sistem (metro, hafif metro, tramvay, föniküler, marmaray....) ✓ Karayolu Sistemi (lastikli toplu taşıma, özel araç)	1.Etap Analitik Etüd ve Model Kalibrasyonu (BİMTAŞ) 2. Etap "İstanbul Metropolitan Alan Entegre Kentsel Ulaşım Ana Planı" (JICA)
Cazip, Kapasitesi Yüksek ve Etkin toplu Taşıma Sistemleri Kurmak	• Raylı Sistem Altyapısını Güçlendirmek • Toplu Ulaşım İşletim Sistemini Rehabilit etmek • Denizyolu Sistemi (İDO, TDİ....) gibi farklı ulaşım türlerinin kapasitelerini arttırmak
Ulaşım Altyapılarını, Yeni Karayolu Sistemleri ile Güçlendirmek	• Yeni yollar ve katlı kavşaklar planlanması, projelendirilmesi ve inşa edilmesi • Tünel yolların etüd edilmesi, planlanması ve yapılması
Otopark Kapasitesinin Arttırılması, Park Et ve Git Sistemini Geliştirmek	• Otopark kapasitesinin arttırılması, açık ve kapalı otopark alanları planlanması • Transfer merkezleri ve park et & git otoparklarının planlanması • Yol üzeri otoparkların açılması

Tablo 3.4 İstanbul Kentsel Ulaşım Projeleri

İstanbul, sanayileşme neticesinde yaşanan göçü ve günden güne artan kontrolsüz nüfus kapasitesini kaldıracak, tercih edilebilir bir ulaşım ve ulaştırma sistemine sahip değildir. Ayrıca sürdürülebilir kent olma şartlarını, Avrupa Kentsel Şartı ilkelerini ve bu bağlamda plan çalışmalarını gerçekleştirmeyen bir kenttir. Kentin ulaşım çerçevesinde yaşadığı ve yetersiz kaldığı diğer sorun alanları ise;

- Altyapıların (yol, kavşak, otopark) ve trafik yönetim ve denetim sisteminin yetersiz kalması,
 - Hizmet kullanıcılarının gerekli ulaşım bilincine sahip olmaması,
 - Yetki ve sorumluluk konusunda çok başlılık yaşanması
- şeklindedir.

İstanbul'un ulaşım konusunda yaşadığı bu sorunların çözülmesi amacıyla İstanbul'un üst ölçek bir ulaşım politikasına ve planına ihtiyacı olduğu kaçınılmaz bir gerçektir.

3.2 İSTANBUL TARİHİ YARIMADA'DA GERÇEKLEŞEN KENTSEL ARKEOLOJİK ÇALIŞMALAR

Tarihi Yarımada yalnızca toprak üstü mirasıyla değil, toprak altında barındırdığı mirasla da dünyanın en değerli alanlarından biridir. Eğer süre giden yaşam olmasaydı hiç şüphesiz Efes gibi, Bergama gibi bir arkeolojik sit olarak kabul edilecek ve buna uygun kararlarla ele alınan bir alan olacaktı.

İstanbul Tarihi Yarımada'nın dolgu niteliği, farklı bölgelerde çeşitlilik göstermektedir. Yarımadanın höyükleşme süreci-tabakalanma sıra düzeni, dolgu kalınlığı ve yayılım alanı- bir *terra incognita*⁴'dır. Bu değişkenlik yarımadanın değişik kesimlerinde yapılan temel hafriyatları ve kazılarla da kanıtlanmaktadır. Kimi yerde 15 metrede Helenistik dönemle karşılaşmakta (Cankurtaran / Amiral Taftil Sokak), kimi yerde 12 metrede ancak Bizans'a ulaşabilmekte (Tahtakale / Mercan), kimi yerde ise 5 metrede ana kayaya (Küçük Ayasofya) varılmaktadır (ÖZDOĞAN, 2001,). Kentin hangi bölgesinin, hangi tarihte ve yoğunlukta kullanıldığına, kentsel katmanların farklı bölgelerde farklı karakteristiklerde olmasına bağlı olarak ortaya çıkan bu durum, kentsel arkeolojik sitlerde çalışmanın zor tarafını oluşturur. Diğer bir deyişle, tarihsel metinler ve haritalardaki bilgilere dayanarak başlanan bir arkeolojik kazı sonucunda beklenmeyen buluntularla karşılaşma olasılığı vardır. Son dönem kazılarıyla tarihi değişen Tarihi Yarımada'nın gerçek tarihi günümüzden 8500 yıla kadar eskiye uzandığı tespit edilmiştir. Alanda tespit edilen bu son bilgi ve belgeler bu alanın önemini dünya çapında da bir kat daha arttırmaktadır.

İstanbul'un bu değişken tarihsel topografyası, kentsel katmanları, 1800'lü yıllardan beri araştırmacıları heyecanlandırmaktadır. Bu zengin topografyası nedeniyle her dönem uluslar arası ve yerel olmak üzere birçok araştırmacı tarafından ilgi görmüştür. İsaak Miltiadis Nomidis (1884-1959), İstanbul'un Bizans dönemi arkeolojisine ve topografyasına yönelik haritalar çizmiştir.

İstanbul'da ilk kazılar 1869 yılında Yedikule'de yapılmaya başlanan Rumeli Demiryolu Hattı'nın inşası sırasında Yedikule-Sirkeci Hattı yapımı sırasında gerçekleşmiştir. Hattın yapımı sırasında, Yedikule surlarından başlayarak Sirkeci'ye

⁴ Terra incognita: Bilinmeyen yer, keşfedilmemiş veya bilinmeyen denizlerde bilinmeyen deniz.

Kaynak: Vikipedi, özgür ansiklopedi

kadar çok sayıda tarihi eser, saray, kalıntı yıkılmıştır. Demiryolu Küçük Ayasofya'nın doğusunda deniz kıyısındaki Boukoleon Sarayı'nın içinden geçirilirken, bu sırada sarayın batı bölümü, burada yer alan cumbalar ile birlikte yıkılmıştır. Saray arazisindeki kazılar sırasında çok sayıda eser zara görmüş, pek çok sütun başlığı ve diğer mimari parçalar çıkarılmıştır. 1875 yılında ise bu kazıların belgelerde yer aldığı görülmektedir.

1883 yılında, İstanbul Arkeoloji Müzeleri sahasında Sanayi-i Nefise Mektebi inşası temel kazılarında Bizans Devrine ait bir alt yapı bulunmuştur. 1912 yılında ise Gülhane Parkı'nın halka açılması konusunda yapılan çalışmalarda da birçok eski eser tahrip olmuştur. (BAŞGELEN,2007)

1908-1909 yıllarında İmrahor Camii'nde kazı ve araştırmalar yapılmıştır. Daha sonra ise, 1916 yılında ise sarayın ikinci avlusundaki namazgah civarında yeniden bir kazı çalışması gerçekleştirilmiştir. 1916'da Aya İrini' de bulunan lahitler Arkeoloji Müzeleri'ne taşınmıştır. 1921-1923 yılları arasında Fransızlar tarafından Topkapı Sarayı'nın Magana bölgesinde kazı çalışmaları başlatılmıştır. Bu kazılar 10 yıl sonra yeniden izin alınarak 1933 yılında yürütölmeye devam etmiş ve 1939 yılında kazının araştırma neticeleri yayınlanmıştır.

1915 yılında ise, Sultanahmet Medresesi'nin önünde çıkan yangın sonrasında yıkıntılar kaldırılırken, büyük kubbeli yapı kalıntlarına rastlanılmış ve kazı yapılmasına karar verilmiştir. 1927-1928 yıllarında yapılan bu kazılar sonucunda, 6. Yüzyıla ait termal tesisleri bulunmuştur. Bu tesislerin ise daha sonra Zeuksippos Hamamları'na ait olduğu anlamıştır. (BAŞGELEN,2007) Hipodrom alanında ise, 1918 ve 1927-1928 yıllarında kazılar gerçekleştirilmiştir. Sultanahmet Camii Arastası ve çevresinde 1935-1938 ve 1952-1954 yıllarında yapılan kazılar kapsamında, Büyük Saray'a ait taban mozaikleri bulunmuştur. (BAŞGELEN,2007)

1937 yılında Topkapı Sarayı'nın ikinci avlusunda, 1945-1960 yılları arasında Aya İrini ile Sur-u Sultani arasındaki alanda kazılar gerçekleştirilmiştir. Daha sonra ise, 1946-1947 yıllarında da Aya İrini'nin kuzeyinde kazılar yapılmıştır. Aynı alanda 1958-1961 yılları arasında da kazılar yapılmış ve bu iki dönem arasında yapılan kazıların sonuçları yayımlanmıştır.

1943 yılında yapımına başlanan İstanbul Üniversitesi Edabiyat ve Fen Fakölteleri (Beyazıt) inşaatları temel kazılarında Byzantion Nekropolü'ne ait birçok eser

çıkarılmıştır. 1952 yılına kadar devam eden bu kazılarda çeşitli yapı kalıntıları, 100'den fazla mezar, 15 kadar lahit ve diğer küçük eşyalar ortaya çıkarılmıştır. 1954 yılında, Çarşıkapı Kara Mustafa Paşa Türbesi yakınlarında yapılan bir kazıda ise, MÖ IV. yüzyıla ait bir mezar parçası bulunmuştur. (BAŞGELEN,2007)

1950-1958 yıllarında Ayvansaray Blakhernai Sarayı bölgesinde kazılar gerçekleştirilmiş ve 5. yüzyıla ait bir yapı, büyük bir taban mozaïği bulunmuştur. 1958 yılında İstanbul Taşkasap'ta kanalizasyon yapımı için yapılan kazılarda lahit cephesi şeklinde iki kabartma ve bir mezar yapısı bulunmuştur. 1959 yılında Topkapı Sarayı'nın ikinci avlusunda yapılan temel kazısında ise, alışılmışın dışında bir anıtsal bir sütun başlığı ve sütun tamburu ele geçirilmiştir. (BAŞGELEN,2007)

Sultanahmet Sur-u Sultani kazıları da sırasıyla 1937, 1959, 1960 ve 1962'li yıllarda gerçekleştirilmiştir. Bu kazılarda da Bizans Dönemine ait birçok yapı ve kalıntılara rastlanmıştır. (BAŞGELEN,2007)

1960'lı yıllarda bahsi geçen büyük kazıların yanında küçük ölçekli kazılar da gerçekleştirilmiştir. Bu kazılardan biride 1962 yılında Unkapanı İMÇ çarşısı kazısıdır. Diğerleri de, 1962 Şehremini kazısı, 1966-1974 Kalenderhane Camii kazıları şeklindedir. (ERİM ÖZDOĞAN, 2007)

1963-1964 yılları arasında yeni Adalet Sarayı inşası ve önündeki caddenin Divanyolu bağlantısı sırasında gerçekleşen kazılarda; Divanyolu, Sultanahmet Adliye Binası, Antiochus Sarayı, Aya Euphamie Martyrium'u Hipodrom ile Firuz Ağa Camii arasındaki bölge açığa çıkarılmıştır. Bu kazı çalışmaları sırasında çıkarılan bu dokunun yanında, Bizans ve Osmanlı Döneminin topografyası ile ilgili önemli bilgilerde bulunmuştur. Ayrıca aynı dönemlerde Çemberlitaş'ın çevresinde yapılan bir işhanının temel kazıları sırasında da farklı dönemlere ait birçok eser bulunmuştur. (ERİM ÖZDOĞAN, 2007)

1964-1968 yılları arasında Saraçhane kazıları gerçekleştirilmiştir. Bu kazılar Tarihi Yarımada'da yapılan en kapsamlı kazılardan biri olarak ön plana çıkmıştır. Bu kazı sırasında, 500'lü yıllara ait bir klise, birbirine bitişik iki yapının doğu uzantıları, bir konak hamamı, su künkleri, kuyular bulunmuştur. Ayrıca 5. ve 6. yy başlarına ait çömleklerle dolu bir kanalda ortaya çıkmıştır. (ERİM ÖZDOĞAN, 2007)

1967-1968 yıllarında ise, Ayasofya'nın güneybatısında, Divan yolu ile Yerebatan caddelerinin kesiştiği noktada yer alan su terazisinin bulunduğu kesimde evlerin

kaldırılması üzerine, su terazisinin yanında olduğu düşünölen Milion'un yerini tespit amaçlı kazılar yapılmıştır. Ancak onun yerine yapılan sondaj çalışmalarında Bizans dönemine ait duvar kalıntıları bulunmuştur.

1968-1973 yılları arasında, Arkeoloji Müzesi ek binasının yapımı sırasında da kazılar gerçekleştirilmiştir. 1969 yılı İstanbul Kız Lisesi'nin (Cağaloğlu Anadolu Lisesi) ek binasının temel kazılarında, Babıali Caddesi üzerindeki duvarın bir sarnıca ait olduğu anlaşılmıştır. 1976 yılında İbrahim Paşa Sarayı'nın restorasyonu sırasında avlusunda yapılan kazılarda arkaik dönemden Bizans Dönemine ait kalıntılara rastlanmıştır. Menderes'in imar çalışmaları kapsamında da Millet, Vatan ve Sahil Yolu caddeleri açılırken çok sayıda eser tahrip görmüş ve geniş yolların açılması için surların bir kısmı yıkılmıştır. 1950-1970'li yıllar arasında Menderes dönemi imar çalışmalarına rağmen kazılar yapılmaya devam etmiştir. Daha sonraki yıllarda ise, kazı çalışmalar yavaşlamış olsa da 1980'li yıllardan sonra yer altı zenginliklerine ilgi artmış ve kazılar artmıştır.

1989 yılında gerçekleşen Aksaray Metro kazıları bağlamında arkeolojik değerler hiç gündeme getirilmemiştir. Oysa böyle projeler arkeolojik alanların ortaya çıkarılması adına fırsat taşımaktadır.

Sultanahmet Cezaevi ve Eski Adliye kazılarının ilk bölümü, 1992-1996 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. 1997'den sonra ise, Büyük Saray'ın bir bölümünün bulunduğu alanda kazıların ikinci bölümü gerçekleştirilmiştir. Bu alanda kazı çalışmaları üç kısımda gerçekleştirilmiştir. Bu kısımlar, Darülfun'un binasının oturduğu alan, esli Sultanahmet Cezaevi bahçesi ve tonozlu mekanların bulunduğu alan şeklindedir. Bu alanlardan Darülfun'un binasının oturduğu alanda, 5. ve 6. yüzyıllara ait mozaik döşeme parçaları, çok sayıda kemik ve 81 iskelet bulunmuştur. Sultanahmet Cezaevi bahçesinde ise; senato binası yapısı kalıntıları, ortası kanalizasyonla çevrili olan iki tarafı dükkanlarla çevrilmiş bir sokak dokusu ve sokağın güneybatısında da bir hamam bulunmuştur. Tonozlu mekanlarda ise, 15. ve 16. yüzyıla ait Osmanlı bedesteni ortaya çıkmıştır. Ayrıca 4. ve 6. yüzyıla ait Bizans dönemi kalıntıları da bulunmaktadır. (ERİM ÖZDOĞAN, 2007)

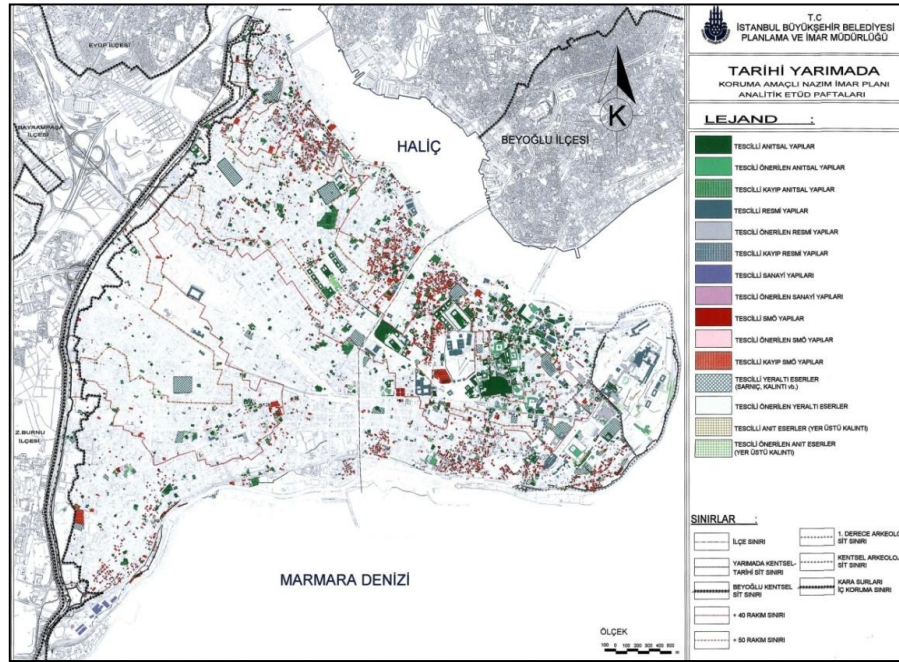
İstanbul surları ve çevresinde de birçok sebeple kazı gerçekleşmiştir. Bu sebeplerden bazıları kentin ulaşım sorunlarına yaratılan çözüm arayışları, bazıları da kentsel su şebekesi geliştirilmesi şeklindedir. Bu kapsamda TCDD'nin Sarayburnu'nda 1976

yılında gerçekleştirdiği kazıda, St. Soter Kilisesi'nin bazı bölümleri ortaya çıkarılmıştır. DSİ kazıları da, 1977 yılında gerçekleşmiş ve çok sayıda sütun başlığı, düzgün kesme taşlardan beşgen planlı kule olabilecek bir yapı bulunmuştur. Daha sonra ise, 1993 yılında Sarayburnu Fener arasında sahil surları kazı ve restorasyon çalışması gerçekleştirilmiş, bu çalışmalar kapsamında, mimari yapılar, İncili köşk yakınlarında geç Osmanlı dönemine ati bir garnizonun su şebekesine ait kalıntılar bulunmuştur.

1997-2000'li yıllar arasında da Büyük Saray araştırmaları ve Boukoleon⁵ Restorasyon projesi kapsamında, yer yer kazı ve belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Son yıllarda ise 1998 yılında başlamış ve halen devam etmekte olan Sur İçi Yüzey araştırmaları gündemdedir. Bu çalışma kapsamında sur içinin kesin sınırları bulunmaya çalışılmakta ve Tarihi Yarımada'nın arkeolojik değerlerinin envanterinin oluşturulması sağlanmaktadır.

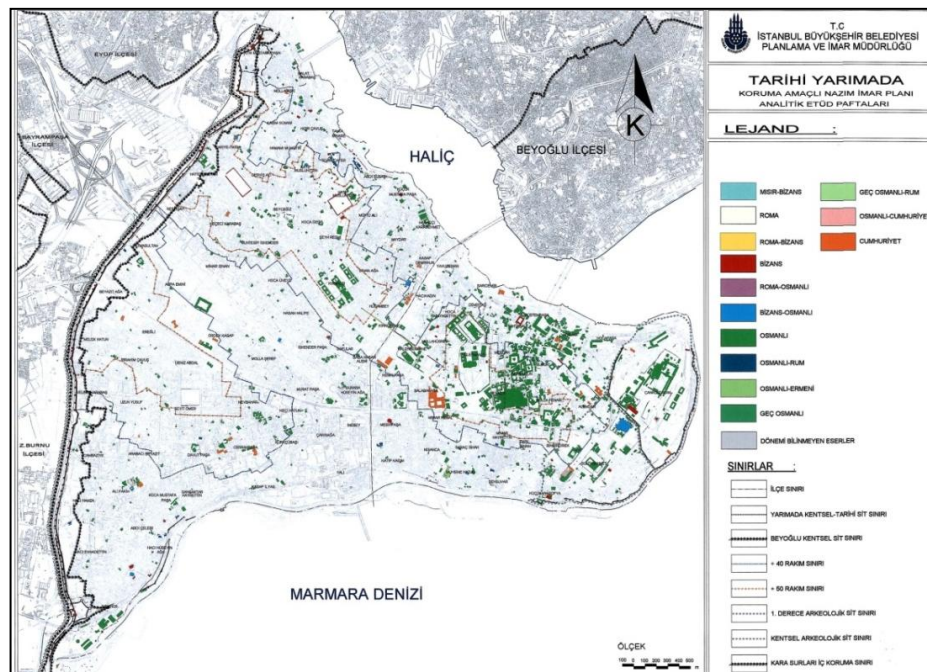
Numan'nın gerçekleştirdiği bu çalışma mevcut kazıların etki alanları kapsamlarına göre ve mevcut bilinen alanlara göre hazırlanmıştır. İstanbul böyle bir envanter oluşturulması konusunda avantajlı kentlerden biridir. Çünkü tarih boyunca önemini korumuş ve üzerine çok sayıda araştırma yapılmış ve metinler üretilmiş bir kent olmuştur. Tuna'nın, tarihi yarımada haritası üzerinde işaretlediği arkeolojik buluntu alanlarına dayanarak yarımada üzerinde, arkeolojik kalıntıların yayılımına göre dört bölge tanımlanabilir (TUNA, 2003). Bunlardan ikisi yarımada'nın yarım adanın kuzey ve güneyindeki Antik yol izi ve yakın çevresi oluştururken, doğudaki Sarayburnu bölgesi kentin başkent olduğu dönemlerde imparatorların oturduğu bölge olması nedeni ile çok sayıda önemli yapı kalıntısını barındırmakta ve yarımada'da özel bir bölge tanımlamaktadır. Alanda dördüncü bölgeyi dolgu alanlar oluşturmaktadır. Antik Limanlardan; Sirkeci Garı ve batısında yer alan Roma ve Bizans çağına ait *Neorion Limanı* dolgu alanı, Haliç kıyısında; diğerleri Marmara kıyısında bulunmaktadır.

⁵ Konstantinopol İmparatorluk Sarayı'nın deniz surları üzerine yapılan kompleksine 9. yy'dan sonra verilen isimdir.

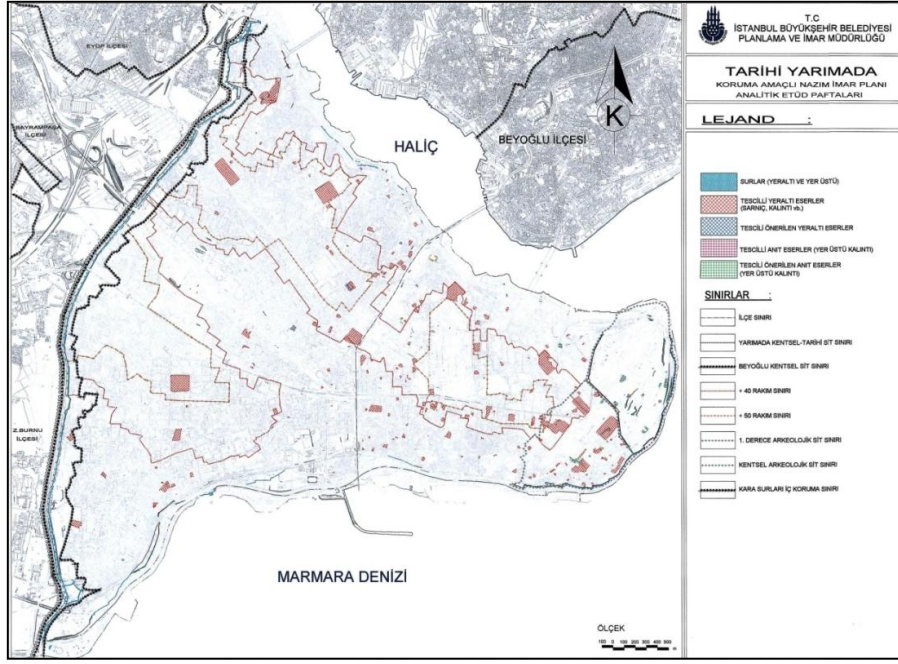
Harita 3.8 Tescilli ve Öneri, Anıt Eserlerin Kronolojik Dağılımı
Kaynak: Fatih Belediyesi, Planlama ve İmar Müdürlüğü, 2003

Tescilli ve önerilen eserlerin Tarihi Yarımada'nın Sultanahmet ve Haliç kıyısı kesiminde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu alanlar ayrıca koruma bölgeleri olarak da yapılan çalışmalar çerçevesinde belirlenmiştir.(Bkz. Harita 4.9)

Harita 3.9 Tarihi Yarımada Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri
Kaynak: Fatih Belediyesi, Planlama ve İmar Müdürlüğü, 2003

Yerüstü eserlerin yanında yer altında bulunan bilinen ve bilinmeyen, tescilli ve tescile önerilen birçok yer altı kalıntıları bulunmaktadır. (Bkz. Harita 4.10)

Harita 3.10 Tarihi Yarımada Kültür Yer altı ve Yer üstü(Kalıntı) Envanteri

Kaynak: Fatih Belediyesi, Planlama ve İmar Müdürlüğü, 2003

Bu envanter, koruma anlayışının yer üstünde ki anıtlar ve sit alanlarından öteye giden bir anlayış olarak ele alındığının gösterilme çabası olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak birçok eksikliği ve yetersizliği de bulunmaktadır. Bu eksiklik ve yetersizliğe, envanter çalışması sırasında ulaşılamayan ve artık ulaşılmasına olanak olmayan veriler yol açmaktadır (ERİM-ÖZDOĞAN, 2004). Suriçi'nde gerçekleşen tüm inşaa faaliyetlerin her zaman Arkeoloji Müzesi ve Koruma Kurulları ile işbirliği halinde yürütülmesi gerekmektedir. Ancak bu işbirliği her zaman sağlanamadığı ya da işbirliğinin eski eseri tahrip edecek uygulamalara alet edilip uygulamacının lehine sonuçlandırıldığı görülmektedir. Bu işbirliği sürecinin bir başka sorunu ise, iki ya da daha fazla bilirkişi raporları ile mahkemelerce yıkım kararlarını çıkarılmasıdır. Ayrıca bu planın başka zaafı da bulunmaktadır. Bu zaafı ise,

- Yıllardır Tarihi Yarımada gerçeği haline gelmiş, kısmi tadilat izinleri kapsamında inşaatlara, bodrum katsız planların kaçak bodrumluya çevrilmesi,
- İmar mevzuatına dayandırılarak yer altı otoparklarına izin verilmesi bağlamlarında temel kazıları sırasında çıkan eserlerin alelacele bir gecede yok edilmesi,
- Koruma Kurulu tarafından tescil edilmeyen alanların, cami, mescit gibi vakıf arazilerine yapılan yeni binaların yasallaştırılması şeklindedir.

Bu süreçler esnasında kaçak inşaat\kazı ihbarları ile Arkeoloji Müzesi'nin son anda gerçekleştirdiği müdahaleler de bazı eserler korunup kurtarılabilmiş ve hızlı bir şekilde kaydı yapımlıya çalışılmıştır. Ancak bu gibi durumlarda uygulayıcı ile Arkeoloji Müzesi arasında sancılı bir süreç yaşanması sonucunu da beraberinde getirmektedir.

Plan genel olarak değerlendirildiğinde arkeolojik alanları önemseyen bir bakış açısı geliştirmeye çalışsa da yukarıda bahsi geçen hükümler ile birbirine çelişen süreçleri yaşamaktadır.

İstanbul Suriçi ile ilgili bilinen yazılı kaynaklar, yerüstü verileri ve arkeolojik kazıların tanımladığı arkeolojik potansiyel, kültür mirası yönetimi açısından belirsizliğini korumaktadır. Dolayısıyla yetersiz olan bu yer altı envanteri çalışmaları bağlamında, arkeolojik dokular zarar görmekte ve yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Tarihi Yarımada bütünüyle birlikte tarihi, kentsel arkeolojik sit alanı olarak ele alınması gerekmektedir. Çünkü Tarihi Yarımada'da gerçek arkeolojik potansiyeli, kentin kuruluş tarihinden tüm yerleşim katmanlarının ve bunların topografik-tarihi gelişiminin fonksiyonu olarak, teoride ifade edilenden oldukça farklı ve fazladır. Topkapı-Sultanahmet bölgesinin doğusundan denize inen yamaçlar, kentin kuruluş döneminden itibaren yerleşim görmüş ve önemli anıtsal yapıları günümüzde de barındıran alan, arkeolojik miras bağlamında son derece önemlidir. Böylece olası yer altı arkeolojik değerleri korumaya yönelik ilkeler geliştirilecektir.

3.3 YENİKAPI KENTSEL ARKEOLOJİK ALANI

3.3.1 İstanbul ve Tarihi Yarımada içerisindeki Konumu-Genel Özellikleri

İstanbul'un Fatih ilçesi sınırları içinde Marmara Denizi sahilinde yer alan Yenikapı, Suriçi'nde Samatya ile Kumkapı arasında kalan semttir. Ayrıca İstanbul Surları'nın kapılarından biridir. Büyük ölçüde Langa semti ile iç içe olan yerleşim, kuzeyden Unkapanı'ndan gelen Atatürk Bulvarı'nın denize doğru devamı olan Mustafa Kemal Caddesi'nin iki yanına yayılmaktadır.

Harita 3.11 Yenikapi Tarihi Yarımada İçerisindeki Konumu

Kaynak: İMP, 2010

Harita 3.12 Yenikapi'nın Konumu

Kaynak: İMP, 2010

Yenikapi İstanbul kentsel ulaşım sistemi ve şehirlerarası ulaşım sistemi içerisinde son derece önemli bir noktada bulunmaktadır. Özellikle deniz ulaşımı açısından kentsel ulaşımı rahatlatmaktadır. Ancak tarihi kent merkezi içerisinde bulunması sebebiyle bu durum bir sorun olarak görülmektedir.

Yenikapı Yenileme Projesi kapsamında Fatih Belediyesi ve yüklenici şirket tarafından yapılan Yenikapı Sosyo-Ekonomik Yapı Araştırması kapsamında yaklaşık olarak bölgede, 2800 kişinin yaşadığı düşünülmektedir. Yenikapı, ülkenin kırsal kesimlerinden göç almış bir yerleşim yeridir. Yenikapı'ya ilk göç, 1940'lı yıllarda gerçekleşmiştir. Bu göç süreci, İstanbul'daki benzer nitelikli mahallelerde de görüldüğü gibi 1950'lerden itibaren hızlanarak sürmüştür ve özellikle 1970-1990 kesitinde önemli bir düzeye ulaşmıştır. Yenikapı bölgesinde yaşayanların %45'inin, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nden, %21'inin Karadeniz Bölgesi'nden göç ettiği düşünülmektedir. Geriye kalan %19'unun İstanbul'un yerlisi olduğu düşünülmektedir.⁶

Aynı rapora göre; günümüzde Yenikapı'da yaşayanların, son 20 yıl içerisinde göç ettiği belirtilmiştir.

Yenikapı, ana ulaşım sisteminde bir kavşak olması sebebiyle öne çıkan bir semtir. Yenikapı kıyı şeridi, İstanbul'daki en eski yerleşimlerden beri kullanılan bir liman bölgesi olduğundan son derece önemli bir arkeolojik değere sahiptir.

3.3.2 Tarihsel Gelişimi

Yenikapı, Tarihi Yarımada'nın kıyı kesiminde yer aldığından konumu sebebiyle aynı tarihsel sürecin parçası olmuştur. Bu bağlamda Yenikapı'nın tarihsel gelişimi beş farklı dönem üzerinden anlatılacaktır.

Antik dönemlerden bu yana liman bölgesi olan Yenikapı bu kimliğini günümüze kadar taşımıştır. Tarihi Yarımada'nın çağlar boyunca topografyası en çok değişen bölgelerinden biridir.

Bizans döneminde de bölge liman bölgesi olup daha da genişlemiştir. Çünkü İstanbul'un dönemin başkenti olmasının yanı sıra ekonomi merkezi olarak önemi, liman ve ambarların yapımını arttırmıştır. Yenikapı limanı, Bizans döneminde farklı iki isimle anılmıştır. Bölgenin 4. yy.'a kadar kullanılan limanı Eletherius Limanıdır. Bu limanın dolmasından sonra, bugünkü Namık Kemal Caddesi ile Mustafa Kemal Caddesi arasındaki alana liman yapılmıştır. Bu limana Theodosius Limanı adı verilmiştir. İmparator Theodosius tarafından limana yaptırılan ambarlar nedeniyle bu

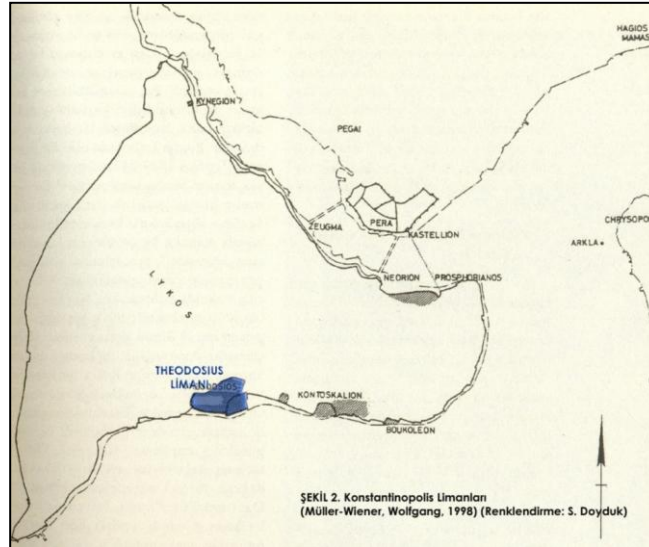
⁶ Yenikapı Sosyo-Ekonomik Yapı Araştırma Raporu, Eğilimler, Sorunlar, Öneriler, Fatih Belediyesi – İlke Planlama Ltd. Temmuz, 2008. Bu rapor Yıldız Teknik Üniversitesi tarafından hazırlanmıştır.

ismi almıştır. “Bu ambarlar Bizans Dönemi’nde Mısır’dan gelen buğdayın boşaltılması ve depolanması için kullanılmıştır.” (FATİH BELEDİYESİ,2010)

Ayrıca bu dönemde liman çevresinde evler, fırınlar, saraylar ve kiliseler inşa edilmiştir. Theodosius’dan çok önce Adriyatik Denizi ile Bizans’ı Avrupa’ya bağlayan ve Roma Yolu ismi ile anılan karayolu Eminönü’ndeki ilk limanda sonra da Theodosius limanında son bulmaktadır. Bu kara yolunun 400 yıl gibi uzun bir süreçte tamamlandığı ifade edilmektedir.

Tahıl ambarlarının bulunduğu sanılan liman, 7. yy.da Mısır’dan tahıl sevkıyatının sona ermesi ile işlevinin önemli bölümünün yitirdiği sanılmaktadır. Bu dönemden sonra Haliç kıyılarında olduğu gibi liman alanının, moloz dökmek için kullanılmış olduğu Osmanlı devrinin ilk zamanlarında karaya katılmış durumda olmasından anlaşılmaktadır. 4. yy.da Forum Tauri yapımında çıkan molozun da limana getirildiği bilinmektedir. Limanın giderek küçülmesinde, Lykos Vadisi’nden yağmurların sürüklediği toprakların da etkili olduğu düşünülmektedir.

1422 tarihli bir haritada Theodosius’da sadece bir liman değil onun denizle ilişkisi olan teknelerin yapıldığı bir tersanenin de varlığına işaret ediliyor.

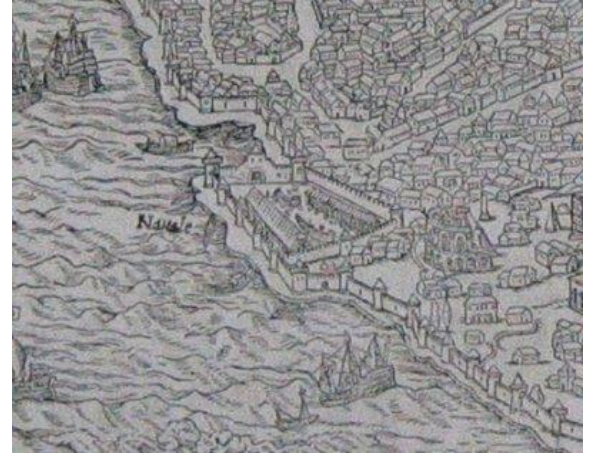

Harita 3.13 Tarihi Yarımada Planı Theodosius Limanı

Kaynak: Millingen

Şekil 3.5 Theodosius Limanı, 1493, Schedel

Şekil 3.6 Theodosius Limanı 1550'lili yıllar, Munster

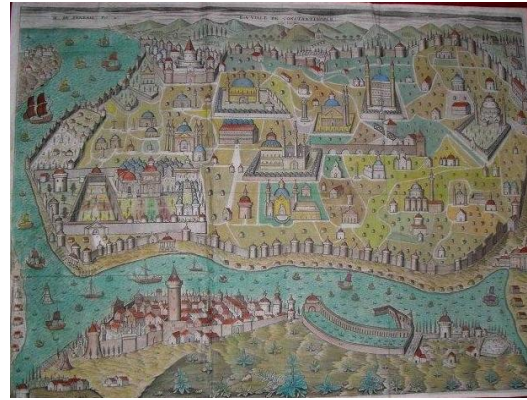
Kaynak: <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=6026&start=2700>

Theodosius Limanı, Bayrampaşa Deresi'nin (antik adı ile Lykos Deresi) getirdiği alüvyonlar ile kısa zamanda dolduğundan, çağlar boyu dönem dönem terk edilmiş, dönem dönemde temizlenerek tekrar açılmıştır. (FATİH BELEDİYESİ,2010)Liman, 1550'lili yıllarda karaya çekilmiş, tekneler ve iki kapalı tersane bulunmaktadır.

Gerek Bizans öncesi, gerek sonrası olan Bizans ve Osmanlı dönemlerinde artık ismi Constantinopoli ve İstanbul diye anılan liman o zamanki dünyanın en önemli deniz kapısıdır. En büyük devlet Roma'nın neredeyse tüm maden cevheri ve daha çok gıda maddesi Karadeniz ülkelerinden Bizans'a ve Roma'ya bu limandan ulaşmıştır.

Şekil 3.7: Theodosius Limanı, 1590, Braun & Hogenberg

Şekil 3.8: Theodosius Limanı, 1650, Jasper

Kaynak: <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=6026&start=2700>

A historical map of Constantinople (Constantinople) and its surrounding waters, titled "PLANE DE CONSTANTINOPLE". The map shows the city's layout, including the Golden Horn, the Bosphorus, and the Marmara Sea. Key locations labeled include "GUALATA", "CENSAH", "S. SOPHIE", "MER DE MARMORA", and "CHATEAU DE S. GEORGES". The map is oriented with North at the top.

A detailed woodcut illustration of a 16th-century coastal town, likely Antwerp, showing a dense cluster of buildings, a harbor with sailing ships, and a long pier extending into the water. The scene is viewed from an elevated perspective, showing the town's layout along the waterfront. The harbor is filled with several large sailing ships, and a long pier or breakwater extends into the water. The town is characterized by its dense, multi-story buildings, many with gabled roofs, and a prominent church spire. The illustration is signed 'G. de Witt' in the lower left corner.

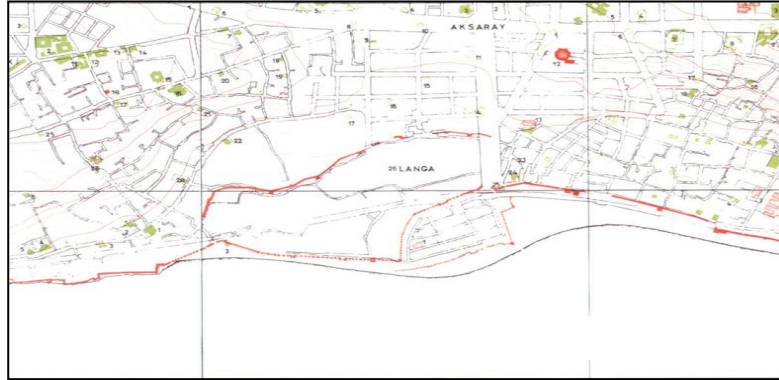
87

18. yy'da da kent genelinde devam eden yangınlardan etkilenmiş ve zaten yerleşim yeri olarak kullanımı olmayan Yenikapı semti, 19. yy'da da surlar boyunca Yedikule bölgesine kadar bağ ve bahçe olarak kullanılmaya devam etmiştir.

19. yy'ın ilk yarısına kadar, Asya yakasından sebze ve meyvelerin kente girişi kapısı olarak, Yenikapı bölgesindeki küçük limanlar kullanılmıştır. 19. yy'ın sonlarında liman kullanımının yeniden artması ile burada uzun bir iskele kurulmuştur. 1871 yılında demir yolu yapımı sırasında da eski iç liman surlarının yaklaşık 1 km'lik bir kesimi yıkılmıştır.

Genel olarak 15. yy'dan 20. yy'a kadar Yenikapı, İstanbul bütünü içerisinde büyük bir bostan olarak kullanılmış, kıyı kesiminde, balıkçı barınakları, kazıklar üzerine kurulmuş küçük kahveler yer almıştır.

Yenikapı'nın topografyasını bir kez daha değiştiren gelişme, 1957-1960 yılları arasında Sirkeci Florya sahil yolunun yapımı sırasında alanın doldurulmasıdır. 1960'lara kadar semtin yapısında fazla değişiklik olmamış, Yenikapı Aksaray yerleşmesinin denize açılan kapısı, tren istasyonunun da bulunduğu bir ulaşım kavşağı ve denize bakan kahvelerin, gazinoların olduğu az nüfuslu bir semt olarak kalmıştır.

Harita 3.14 Yenikapı Bölgesi iç Liman Sur İzi, 2002

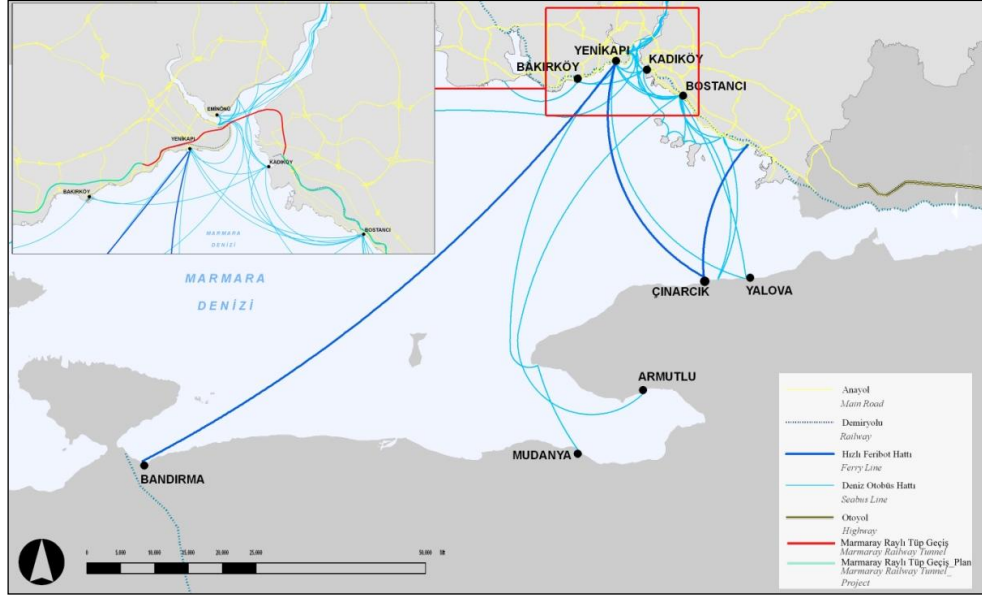
Kaynak: Müller-Wiener, Wolfgang

Ayrıca Yenikapı'nın tarihsel süreç içerisinde oluşumu dolgu alanlarına göre yukarıdaki haritada gösterilmiştir. Kıyı kesimi görüldüğü şekilde zaman içerisinde gelişmenin baskısı ile doldurulmuş ve günümüze kadar gelmiştir.

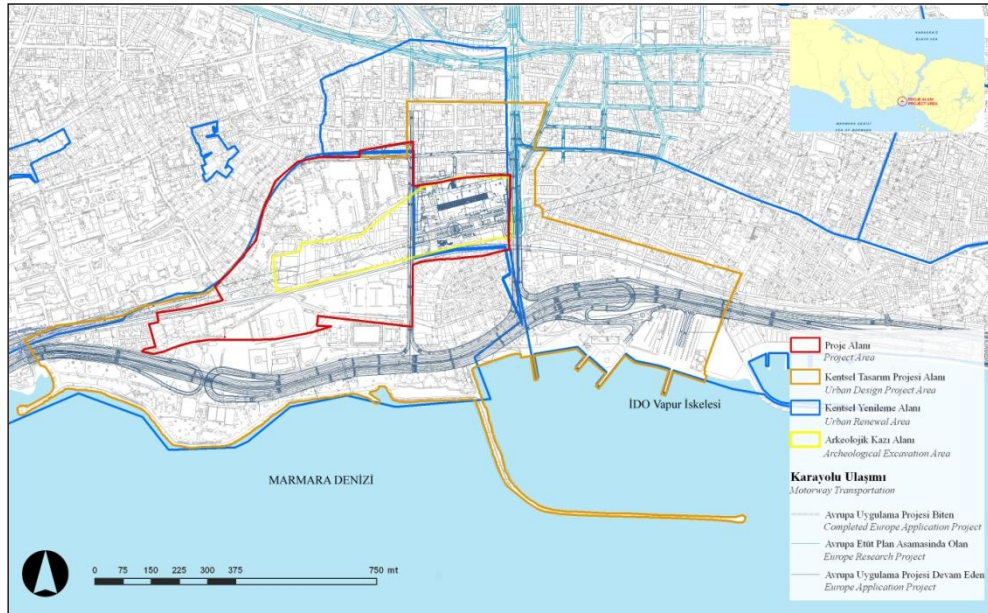
3.3.3 Genel Özellikleri-Güncel Kullanımı-Ulaşımı

Yenikapı'nın tarihsel gelişimi birlikte birçok kullanımı da bünyesinde devam ettirmiştir. Günümüzde denizyolu adına şehirlerarası taşımacılığın merkezi olan Yenikapı'da günümüzde devam etmektedir.

Kentsel gelişim adına birçok dinamiği bünyesinde barındıran bölge, tüm bu özellikleri sebebiyle birçok gelişmenin merkezinde olmaktadır. Ulaşım odaklarının bölgeye yönlendirildiği alanda günümüzdeki ulaşım alternatifleri aşağıdaki haritada gösterilmiştir:

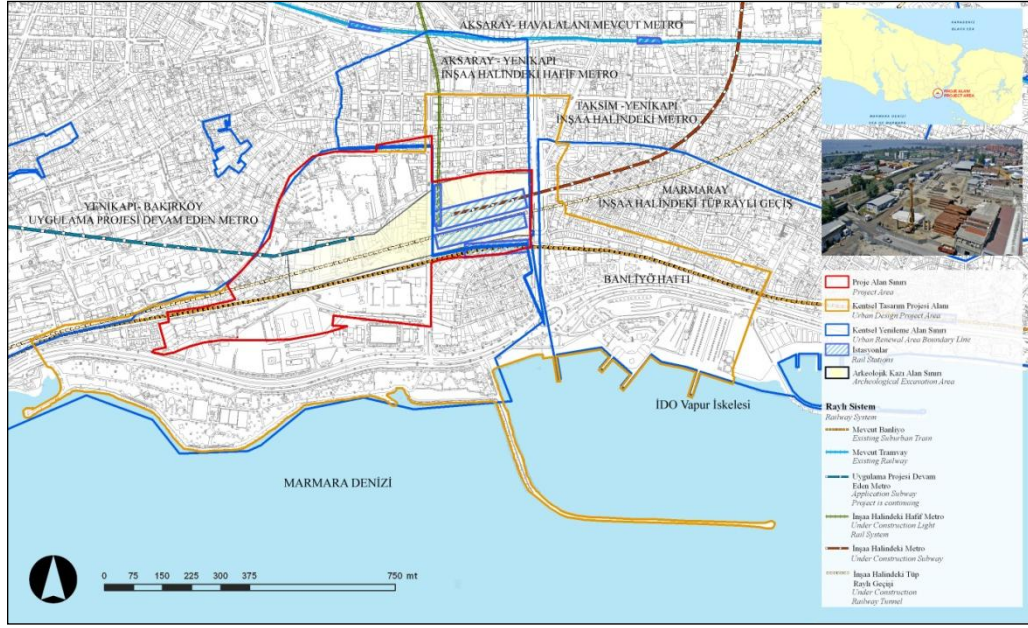

Harita 3.15 Deniz Yolu Ulaşımı
Kaynak: 2010 Girişim Ajansı, İBB, 2009

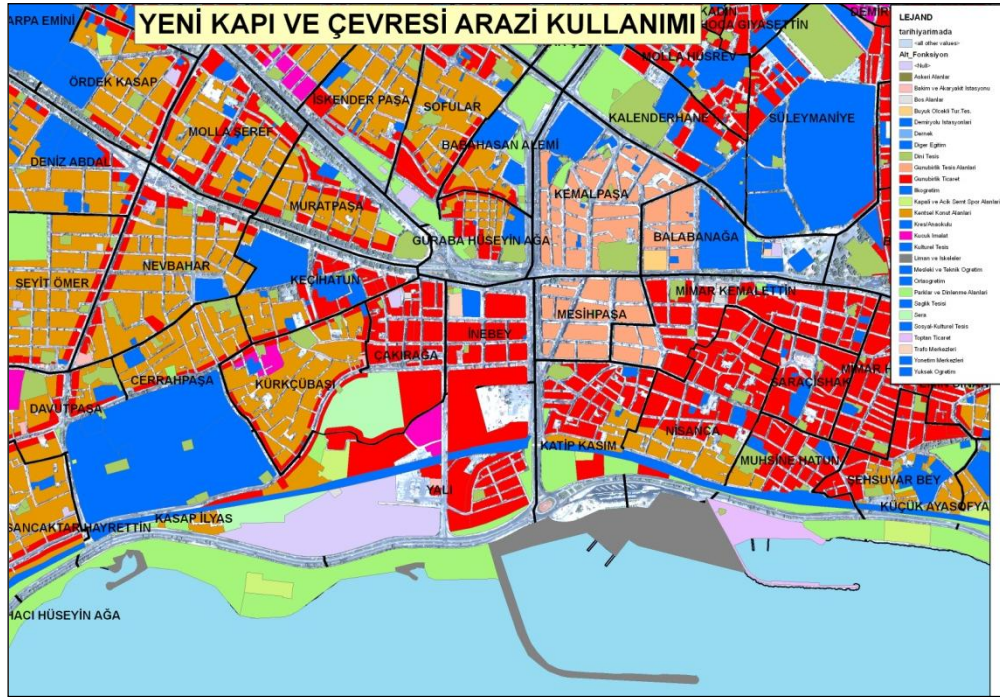
Harita 3.16 Karayolu Ulaşımı
Kaynak: 2010 Girişim Ajansı, İBB, 2009

Deniz yolu ve karayolu ulaşımının yanında bölgeden geçen raylı sistemlerde bulunmaktadır. Bu raylı sistemler ise aşağıda gösterilmiştir:

Harita 3.17 Raylı Sistem Ulaşımı
Kaynak: 2010 Girişim Ajansı, İBB, 2009

Bu ulaşım alternatiflerinin yanında Yenikapi'nın arazi kullanımı ise şöyledir:

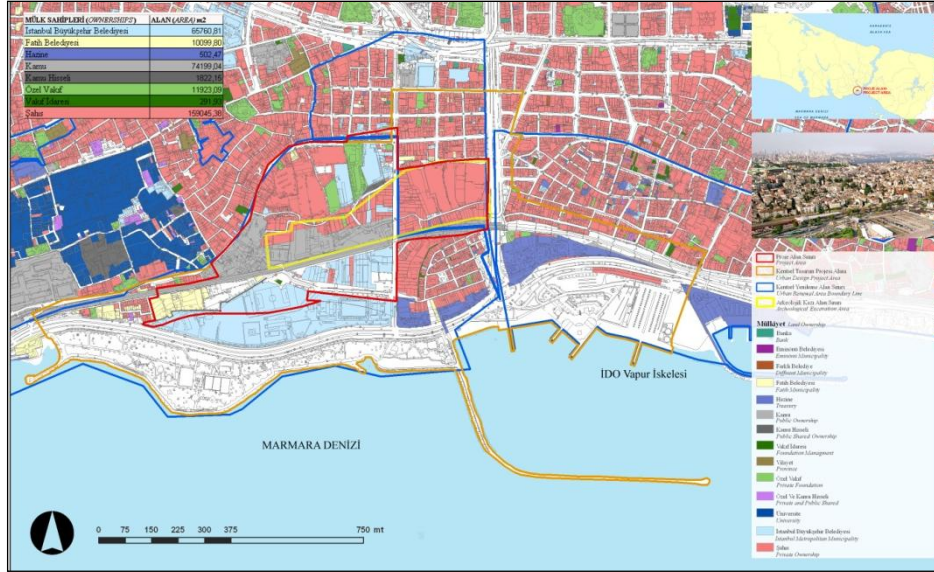

Harita 3.18 Yenikapi, Arazi Kullanım
Kaynak: 2010 Girişim Ajansı, İBB, 2009

Yenikapi'nın genelinde; güneybirlik ticaret alanları, güneybirlik kullanımlar ve konut alanlarının yoğunlaştığı görülmektedir. Ayrıca demiryolu istasyonunun da büyük bir alan kapladığı görülmektedir. Özellikle kazı alanı ve çevresine bakıldığında zaman güneybirlik ticaret alanlarının yoğun bir doku oluşturduğu, sera alanlarının, parklar ve

dinlenme alanlarının, küçük imalat atölyelerinin, kapalı ve açık semt spor alanlarının bulunduğu görülmektedir.

Ayrıca Yenikapı genelinin mülkiyet bilgileri de aşağıda gösterilmektedir:

Harita 3.19 Yenikapı Mülkiyet Durumu
Kaynak: 2010 Girişim Ajansı, İBB, 2009

Yenikapı genelinde şahıs mülkiyetinin yoğun bir doku oluşturduğu görülmektedir. Kazı alanına bakıldığında ise; şahıs mülkiyetlerinin yanında kamunun, özel vakıfların ve İBB'ye ait arazilerin bulunduğu görülmektedir.

Özellikliğini yitirmiş olan kent dokusu ve yıkılan surların bazı bölümleri günümüzde yapılan kazılar sırasında bulunmuştur. Yenikapı bölgesi günümüzdeki kullanımı, daha çok deniz ulaşımının transfer noktası şeklindedir. Bu bağlamda son yıllarda İstanbul'un ulaşım sorunlarını çözmek için üretilen çözümlerinde odak noktası olmaktadır. Çözüm arayışları arasında, Marmaray ve Metro projeleri kapsamında Yenikapı'nın transfer merkezi ve ana istasyon olması bulunmaktadır. Bu kapsamda gerçekleşen inşaat kazılarında yeniden gündeme oturmuştur.⁷

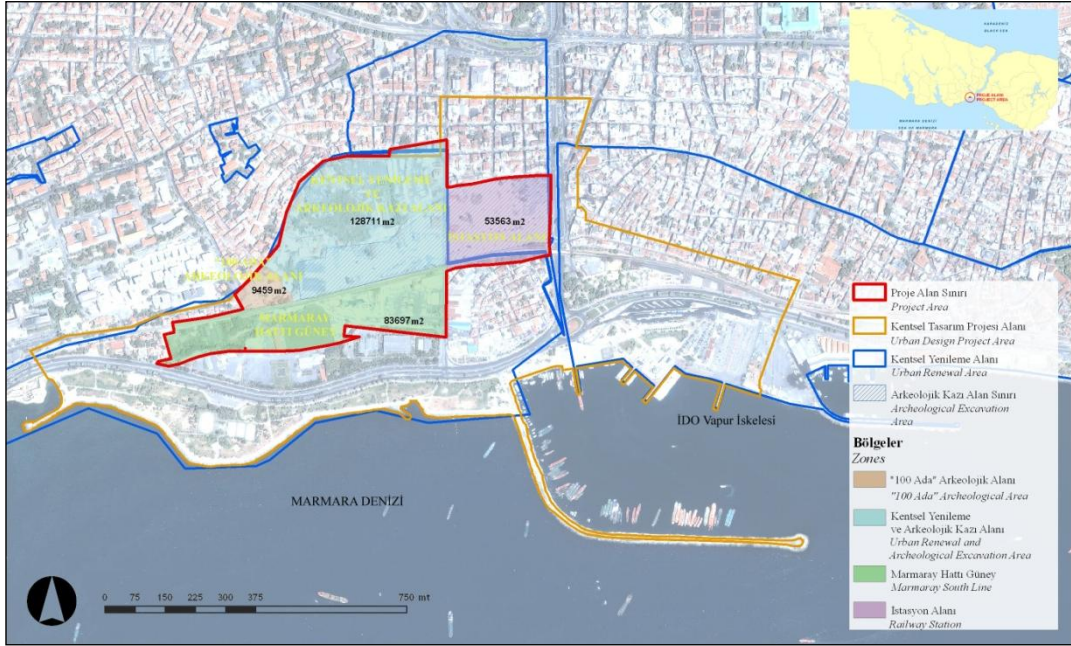
3.3.4 Yenikapı'da Gerçekleşen Büyük Kentsel Projeler

İstanbul kenti, tarihsel süreç içerisinde yaşadığı değişim ve dönüşümlerin yansımaları Yenikapı bölgesinde gözlemlenmektedir. Özellikle İstanbul içerisinde bulunduğu konum sebebiyle bir gelişme dinamiğinin odağı haline gelmiştir. 1980'lerden sonra dünyada yaşanan ekonomik değişimlerden etkilenen İstanbul

⁷ Marmaray projesine Küreselleşme ile Yenikapı'da Gerçekleşen Büyük Kentsel Projeler bölümünde daha detaylı bir şekilde değinilecektir.

kentinde bu değişim ve dönüşümlerin merkezi tarihi kent merkezi olmuştur. Bu bağlamda İstanbul'da bulunan arkeolojik alanlarda son yıllarda birçok proje gerçekleştirilmektedir. Yenikapı arkeolojik alanı da bu projelerden etkilenmektedir.

Küreselleşmenin etkisi ile İstanbul'da gerçekleşen yenileme ve dönüşüm projelerinden biride Yenikapı Kentsel Yenileme Projesi'dir. Tarihi kent merkezlerinde son yıllarda hızla yaşanan bu dönüşüm ve yenileme projeleri ile çöküntü alanları kente kazandırılmaya çalışmaktadır. Ancak bu projelerin uygulama aşamasında henüz çözülmemiş birçok sorun bulunmaktadır. Küreselleşme bağlamında yaşanan gelişime dünya düzleminde ayak uydurmak için, Yenikapı bölgesinde gerçekleşen bir diğer proje ise; Marmaray Tüp Geçit projesi ve bunun bağlamında gerçekleştirilecek transfer merkezidir. Bu projelerin sınırları ise aşağıdaki gibidir:

Harita 3.20 Yenikapı Proje Sınırları
Kaynak: 2010 Girişim Ajansı, İBB, 2009

Proje alanlarına bakıldığında; kazı bölgesinin arkeolojik alan, yenileme alanı, Marmaray güney hattı, istasyon alanı ve kentsel tasarım projesi alanı olarak ayrıldığı görülmektedir.

Bu bölüm kapsamında Transfer merkezi, Marmaray, Metro ve yenileme projeleri anlatılmaya çalışılacak ve arkeolojik alanlara etkileri ortaya konacaktır.⁸

⁸ Kentsel tasarsım projesi henüz projelendirme aşamasında olduğu için incelenememiştir.

Marmaray kazıları, arkeologlar eşliğinde ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü kontrolünde gerçekleştirilmektedir. Kazılarda, 12'si Arkeoloji Müzesi'nden, 6'sı Anakara'dan ve 50'si de gönüllü olmak üzere toplam 68 arkeolog görev yapmaktadır. Buna ek olarak kazı alanlarında arkeologlara yardımcı olmak amacıyla 300 işçi çalışmaktadır. Tarihi kalıntılara, arkeolojik buluntulara herhangi bir zarar gelmemesi için, 2009 yılı Aralık ayına kadar kürekler ile gerçekleştirilen kazılar, 2009 Aralık ayı itibarıyla makineler ile devam etmektedir. Kentsel Projeler ile ortaya çıkan arkeolojik kazılardan Marmaray kazılarının bütçesi, Ulaştırma Bakanlığı, DLH ve yüklenici firmaların yurt dışından sağladığı krediler ile karşılanmaktadır.

Marmaray projesinin Yenikapı çalışma alanında gerçekleşen kazılarında; Bronz Çağı, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemine ait, insanlık tarihini değiştiren ve paha biçilmeyen tarihi eserler bulunmuştur. Kazının Yüzada olarak isimlendirilen Batı bölümü, Roma Dönemi'nden Cumhuriyet'e kadar tüm dönemlere ait izleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu eserler ile Bizans'tan da önce orada bir yerleşim olduğu ve daha sonra denizin hareketinden dolayı limanın sular altında kaldığı, kıyı-kenar çizgisinin genişlediği anlaşılmıştır.

Şekil 3.11: Yenikapı Yüzada Bölümü
Kaynak: Arkitera Mimarlık Merkezi, 2008

Langa'da bulunan Bronz Çağı'na ait yerleşim alanı, İstanbul'un en eski ikinci yerleşim alanı olarak tarihi dokümanlarda yerini almıştır. Ortaya çıkan kent parçasının geçmişinin 2. yüzyıla kadar uzandığı tahmin edilmektedir. Ayrıca Langa Bostanları bölgesinde yapılan kazılarda Bizans dönemine ait bir liman ve 33 geminin iskeletleri bulunmuştur (Bkz. Şekil 5.12). Tüp geçit istasyonu çalışması sırasında ise; Roma-Bizans döneminden kalma Theodosios Limanı ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca kazılar sırasında bu gemilerin yanı sıra; tahıl ve sıvı yağ taşımada kullanılan

amforalar, limanda günlük olarak kullanılan, çanak, çömlek, seramik eşyalar, tedavüldeki gümüş ve altın paralar, ahşap taraklar, deri sandalet tabanları, İznik seramikleri ve ibrikler de bulunmuştur. Deniz seviyesinin 6 metre aşağısında, Theodosius Limanı katmanı altında, 4 insan iskeleti bulunmuştur. Bu iskeletlerin M.Ö. 6000-6500 yıllarına ait olduğu düşünülmektedir.

Şekil 3.12: Yenikapı Kazı Alanı, Theodosius Limanı
Kaynak: Arkitera Mimarlık Merkez, 2008

Şekil 3.13: Yenikapı Kazı Alanından çıkarılan taşınabilir eserler⁹
Kaynak: Arkitera Mimarlık Merkezi, 2008

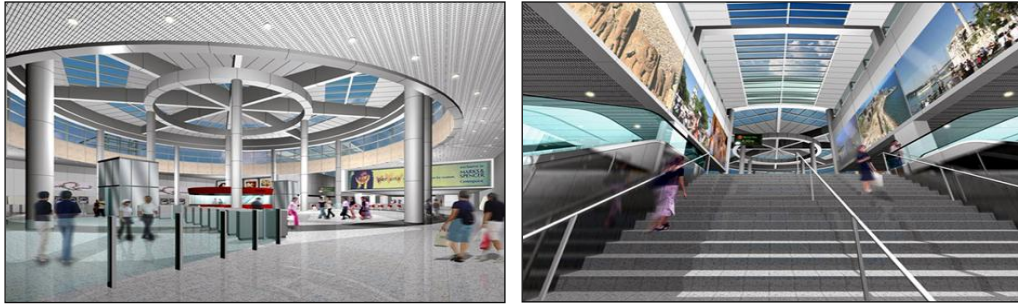
⁹ Geç Osmanlı dönemine ait taş ve horasan harç örgülü duvar (çanak, çömlek, seramik eşyalar vb...),

Kazılarda Cumhuriyet Dönemi dolgusu dışında, Geç Osmanlı dönemine ait taş ve horasan harç örgülü duvar ve döşeme tespit edilmiştir. Çalışmada, jeomorfologların inilen kum dolgusunun yeni bir dolgu olduğuna dikkat çekmeleri ve kazının derinleştirilmesi doğrultusunda verdikleri bilgiler ile 11. yy.a ait, amfora dolu, uzunlukları 7–20 metre arasında değişen 4 adet batık bulunmuştur. Batığın ortaya çıkarılma ve ahşaplarının temizleme çalışmalarının ardından; ahşaplar sağlamlaştırılıp, geminin yeniden kurulması için gerekli çalışmalar başlatılmıştır (BAĞDATLI, 2005,).

Çalışmaların sonuçları 4 Numaralı Koruma Kurulu'na iletilmiş; kurulun 13.07.2005 tarih ve 984 sayılı kararı ile ortaya çıkan kalıntılarla entegre edilecek bir *müze istasyon projesi* geliştirilmesine, batık tekne kalıntısının bakımı için kaldırılmasının ardından gerekli koruma ve sergileme koşulları sağlanarak müze istasyon sergi alanında sergilenmesine karar verilmiştir.

Şekil 3.15:Yenikapı İstasyonunun perspektif görünüşü ve İstasyon Girişi
Kaynak: DLH, 2010

Şekil 3.16, Yenikapı Transfer Merkezi, Bilet holü ve İç Görünüş
Kaynak: DLH, 2010

Metro çalışmaları ise, Koruma Kurulu, İBB ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü denetiminde yapılmaktadır. Kazının tüm finansmanı İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı tarafından karşılanmaktadır. İBB'nin ifadesine göre Metro Kazıları; İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü, Rekonstrüksiyon Ana Bilim Dalı, Bodrum Sualtı Arkeolojisi Enstitüsünden Doç. Dr. Cemal PULAK ve 4 yabancı

uzman eşliğinde yürütülmektedir. Sahada 219 personel çalışmaktadır. Yapı sınırı boyunca ortamın su geçirimsizliğinin sağlanması için 620 adet kazıktan 230 adedinin foraj ve betonlaması müze elemanları denetiminde devam etmektedir. Toplam inşaat alanı (istasyon ve otopark) yaklaşık 59.000 m²'dir. İstasyon yapısı 3 katlı olarak zeminden 20 m derinlikte ve otopark yapısı ise 12 m derinlikte yeraltında tasarlanmıştır. Metro çalışmaları kapsamında yapılacak istasyonların en büyüğü Yenikapı'da inşa edilecektir. İstasyon yapı alanı 21 bin 600 metrekaredir. İstasyon kapsamında, 650 araçlık 3 katlı kapalı otopark inşa edilecektir. Kazı alanında bulunan kalıntılar sebebiyle, metro çalışmaları da koruma altına alınmış ve kazı alanı yerinde korumayla, aç-kapa inşaat delme tünele dönüştürülmüştür. Kalıntılar dip kotunun, 50 cm altından 110 metrekare kesitli çift hat tünel geçirildiği belirtilmiştir. 700 metre olan tünel, dünya tünel literatürüne geçmiştir. Yenikapı'da denizden 1.5 kilometre içerideki metro çalışması sırasında ise önce iki Bizans kalyonu, sonra bir Osmanlı limanı kalıntısı daha bulunmuştur.

Harita 3.22 Taksim-Yenikapı Güzergah

Kaynak: İBB, 2010

Metro kapsamında gerçekleşen arkeolojik kazı çalışmalarında, 21 adet 10-11. yüzyıla ait ahşap tekne batığına rastlanılmıştır. Bunlardan 11 tanesinin İstanbul Üniversitesi Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü uzmanları tarafından tuz arındırma havuzuna taşınması da tamamlanmıştır. Kalan 10 tanesi için İstanbul Üniversitesi Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü ile çalışmalara devam edilmektedir. 4 adedi için koruma altına alma çalışmaları devam etmekte olup, kalan 6 adedi ise toprak içinde korumada tutulmaktadır.

Marmaray ve Metro Projesi kapsamında yürütülen Yenikapı kazılarında yaklaşık 25 bin eser tespit edilmiştir. Buluntuların en önemli özelliği; dönemin ticareti, günlük yaşamı, ekonomisi ve dini inançları ile ilgili bilgiler vermesi olarak ifade

edilmektedir. Gemi sahiplerinin isimleri ve nereli olduklarının yazılı olduğu pişmiş toprak levha, taş ve demir çapalar, batık teknelere ait makara, halat gibi buluntular ile 10. yüzyıla tarihlenen amfora gövdesi üzerine kazınmış gemi betimi, dönemin gemiciliğı ve gemi tipleri hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir. Ayrıca takunyalar, taraklar, kaşıklar gibi onlarca çeşitte, yaklaşık 2500 adet ahşap eserde bulunmuştur. Athena büstü şeklinde kantar ağırlığı, bronz terazi ve ağırlıkları, kurşun yazıtlar, ekmek damgaları, İsa heykelciğı, haçlar, İsa betimli cam kâseler, deri sandaletler, fildişi ve kemik aletler de dönemin günlük yaşamını yansıtmaktadır. Yenikapı'nın Tarihi Yarımada sınırları içerisinde yer alması, Tarihi Yarımada çerçevesinde dönen tüm tartışmalarında ortasında kalması ile ilgi odağı haline gelmiştir. Marmaray ve Metro projeleri sayesinde oluşan kazı alanları ile birçok kurum ilgilenmektedir. Bu kurumlar ise şöyle sıralanabilir:

- T.C. Parlementosu
- T.C. Ulaştırma Bakanlığı
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
- DLH
- İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları
- İstanbul Büyük Şehir Belediyesi
- Marmaray Yüklenici firmalar
- UNESCO
- ICCOMOS
- Arkeologlar Derneğı
- Şehir Plancıları Odası
- Mimarlar Odası
- Yazılı-görsel basın

Adı geçen bu kurumlar arttırılabilir. Ancak bu kurumlar sorgulayıcılar ve sorumlular olarak iki farklı gruba indirgenebilir. Sorumlular başında kamu kurumları gelmektedir. Sorgulayıcılar ise; sivil toplum kuruluşları, mesleki örgütler ve basın mensuplarıdır.

Sorumlular arasında da bir denetleme sistemi geliştirilmiştir. Bu denetleme sisteminin en önemli aktörleri Koruma Kurulları'dır. Bu bağlamda, ilgilenen kurumlardan biride 4 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'dur. 4

Numaralı KTVKK, 22 Temmuz 2008'de toplanarak alanda gerçekleşen çalışmalar üzerine bir karar almıştır. Bu karar ise; ""Yenikapı istasyon alanında doğal zemin kotuna ulaşınca kadar arkeolojik katmanların tespitine yönelik çalışmaların İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü denetiminde bilimsel kazı gerektirdiği, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü'nün belirleyeceği yöntemlerle sürdürülmesinin devamına, doğal zemin kotuna ulaşıldığının belgelenmesine karar verildi." şeklindedir. Bu karar ile kazı alanında sürecin bilimsel ilkeler çerçevesinde ekonomik ve zaman kısıtlamaları gözetilmeksizin yapılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Ancak Ulaştırma Bakanlığı tarafından projenin gecikmesi ve maliyetin artması sebebiyle sürecin hızlandırılmaya çalışılmaktadır. Kazı alanında görev yapan arkeologlar da, 4 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararının uygulanmadığını ifade etmektedirler.

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü ise sürecin Kurul'u ilgilendirmedeği ve bu kararı idari mahkemeye götüreceğini ifade etmiştir. Sürecin bilimsel yöntemlerle yürütüldüğünü ve ana toprağa kadar sondaj kazılarıyla gerçekleştirildiğini ifade etmiştir. Ayrıca kazı alanlarının kurulların yetki alanına girmediği de belirtilmiştir.

Bu tartışmalar çerçevesinde, Yenikapı'da yaşanan süreç; korumanın ana ilkeleri ile bilimsel çerçevede gerçekleştirilmediği ve bunun sebebinin de, küreselleşmenin koruma alanları üzerine yarattığı baskı ile sürecin hızlı ve özensiz gerçekleştirilmesi olarak belirtilebilir. Küreselleşme ile artan teknolojik imkanlar; çağı yakalama arzusu ve yarışan kentler kulvarında yerini almak için büyük yatırımları yapılabilir kılmakla birlikte, İstanbul gibi küresel kentlerde tarihi dokuları tahrip edebilmektedir.

İstanbul'da yaşanan bu süreçte kentin son derece derin bir tarihi belleğe sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak bilinmeyen ve tarihi değiştirecek birçok bilgiyi içinde barındırdığı gerçeği, ortaya çıkan alanlardan sonra göz ardı edilemez bir sürecin başlangıcı olmaktadır.

Arkeolojik alanların son yıllarda ön plana çıkması ile daha önce başlayan İstanbul Tarihi Yarımada'nın yer altı envanteri bulunmaktadır. Ancak bu çalışma tamamlanamamıştır. Kent içi arkeolojik buluntularının yer aldığı bir veri tabanının bulunmaması ve verilerin güncel haritalara işlenmesinin sağlanamaması, akademik araştırmalara olduğu kadar büyük ölçekli kentsel projelerin karar ve uygulama aşamalarında da aksaklıklar yaşanmasına neden olmaktadır. Ayrıca bu içerikli bir

veritabanı bulunmadığı için kentsel arkeolojik varlıklara, çeşitli imar çalışmaları ve kentsel projeler ile rastlanılmaktadır. Kentsel arkeolojik alanların, yeterince incelenmemiş, kentsel koruma sınırları içine alınmamış ve yasallarca gerekli düzenlemelerin yapılmamış olmasından dolayı bu alanların korunması ve yaşatılması konularında uygulama sorunları ile karşılaşmaktadır.

Yenikapı kazı alanlarında da yaşanan sorunun temeli de budur. Proje kazı alanlarında; kalıntıların ortaya çıkması ile projenin durdurulması ya da güzergahının değiştirilmesi ile ilgili öneriler geliştirilmiş, öte yandan bir diğer kazı alanındaki arkeolojik kalıntılar, detaylı inceleme ve belgelenme fırsatı bulunamayacak sürede, iş makineleri ile ortadan kaldırılmış; kazı alanının üzeri beton malzeme ile kapatılmıştır. Ayrıca bu projeler ile hem Yenikapı'nın hem Tarihi Yarımada'nın vizyonu ve kentsel görünümü değişecektir. Bu bağlamda İstanbul kent içi ulaşım sorunlarına çözüm arayışları olarak umut olan bu projelerin eşgüdüm içerisinde yürütüldüğü belirtilmektedir. Ancak sürecin uygulamada eşgüdüm içerisinde yürütülmediği görülmekte bu sebeple bir dizi problemle karşılaşmaktadır.

Yaşanan bu ve benzeri koruma problemleri nedeni ile kentsel arkeolojik kalıntılar, kentsel dönüşüm-yenileme ve bayındırlık projelerine engel teşkil eden bir unsur olarak görülmektedir. Bu yaygın görüş nedeniyle de kentsel arkeolojinin kent tarihine ve kentsel koruma projelerine katacağı görsel ve tarihsel bilgiden faydalanılamamaktadır.

3.3.4.2 Yedikule Yenikapı Sahil Şeridi III. Etap Yenileme Alanları

Yalı mahallesinin de içinde bulunduğu bölge Yıpranmış tarihi ve kültürel varlıkların yenilenerek korunması amacı ile 13.09.2006 tarihli resmi Gazetede yayınlanan 2006/1096 numaralı Bakanlar Kurulu Kararı ile yenileme alanı olarak ilan edilmiştir. Bu Kentsel Yenileme Projesi belediye tarafından yüklenici bir firmaya ihale edilmiş ancak onay süreci 5366 no'lu yasa çerçevesinde, 2006 yılında Bakanlar Kurulu tarafından kurulan İstanbul Yenileme Kurulu tarafından gerçekleştirilecektir. Proje onay sürecine girmiştir. Proje kapsamında; tarihi dokuyu ve sivil mimari birikiminin korunması, yerel ekonomik kalkınmanın sağlanması, olası değişimlerin fiziksel, sosyal ve ekonomik zararlarının önlenmesine yönelik bir program oluşturulması planlanmış ve bu program ile bölgenin bütüncül bir şekilde ele alınarak kaliteli kentsel alanların geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Projenin, değişimi yönetebilen, insana ve tarihi değerlere saygılı, geniş kapsamlı ve katılımcı bir yaklaşım çerçevesinde yrtldği ifade edilmektedir.

Projenin, aşağıdakilerin yapılması çerçevesinde yürütüleceği belirtilmiştir:

- Koruma altındaki her yapının kendine özgü koruma koşulları belirlenerek gelecek nesillere aktarılacaktır.
- Yenileme alanının çevresinde ciddi yatırımlar gerçekteşmektedir. Bu gelişme dinamikleri, bölgede önemli değişimlere neden olacaktır. Bu değişimi yönlendirerek bölge insanının en az ekonomik ve sosyal zararı göreceği bir proje yönetimi gerçekteştirilecektir.
- Dünyadaki örneklerine bakıldığında, bölgenin değişmesi ile alanın bir turizm ve ofis alanı haline geleceği tahmin edilmektedir. Alanın geleceği için gerekecek; otopark, güvenlik sistemi, yeşil alanlar gibi kentsel hizmetler ve alt yapı oluşturulacaktır.

Bu bağlamda, proje üç aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar, analiz, değerlendirme ve uygulama şeklinde-dir. Proje kapsamında birinci aşamada; öncelikle alanın tarihsel gelişimi, mevcut dokusu incelenmiş ve çeşitli analiz çalışmaları yapılmıştır:

- Mülkiyet Analizi
- Tescilli Eski Eser Analizi
- Bina Fonksiyon Analizi
- Bina Nitelik Analizi
- Yapı Dolu Boş Oran Analizleri
- Depremsellik Analizi
- Sosyo- Ekonomik Analiz

Ayrıca alandaki tüm eski eser yapılar için envanter çalışması yapılmış olup, hasar tespiti yapılmış ve müdahale paftaları oluşturulmuştur. Tüm eski eser olmayan yapılar için müdahale paftaları oluşturulmuştur. Sokak bazında cephe rölöveleri analizi yapılmıştır

Yapılan incelemeler sonucunda korunması gereken dokular ön plana çıkarılmıştır. Ancak bilinmeyen kentsel arkeolojik dokusu göz önünde bulundurulmamıştır. Yenileme alanın içine dahil olan ve Marmaray projesinin ana istasyon olarak belirlediği kısımda yapılan kazılar sonucunda ortaya çıkan dokular ile kentsel arkeolojik dokulara ilgi toplanmıştır. Bakanlar Kurulu tarafından Yenileme Alanı olarak ilan edilen bölge aşağıda gsterilmıştir.

Harita 3.23 Yenikapı Kentsel Yenileme Proje Alanı

Kaynak: Fatih Belediyesi, 2010

Bu alan üzerine, 2004 yılında başlayan kazılar neticesinde ortaya çıkan arkeolojik doku için KTVKK tarafından arkeopark işlevi getirilmiştir. Geliştirilen proje de bu karar korunmuştur.

Harita 3.24 Bölgedeki önemli alanlar

Kaynak: Fatih Belediyesi, 2010

Bölgedeki önemli alanlar belirlenmiştir. Bu alanlar, konut bölgesi, transfer merkezi bölgesi, İstanbul Kültür Park Alanı, Fatih Belediyesi alanı, İSKİ alanı ve arkeopark alanı şeklindedir. Ayrıca alanın arazi kullanımı ise aşağıdaki gibidir:

Harita 3.25 Güncel Kullanım

Kaynak: Fatih Belediyesi, 2010

Analiz çalışmalarının değerlendirme aşamasında ise; fiziki, sosyal, ekonomik durum değerlendirmesi ve proje alternatiflerinin test edilmesi gerçekleştirilmiştir.

Son aşama olan projelendirme safhasında ise aşağıdakilerin yapılması planlanmıştır:

- Mülk sahiplerinin katılım ve karar verme süreçleri
- Kiracıların katılımı ve karar verme süreçleri
- Bölge esnafının katılımı ve karar verme süreçleri
- Projenin oluşturulması
- Projenin onaylanması
- Projenin uygulanması
- Projenin işletilmesi

Yenileme projesi ile gerçekleşen çalışmalarda; Yenikapı'nın vizyonun değişmesi planlanmakla beraber, İstanbul içerisinde yüklendiği rol de farklılaşacaktır. Metro ve Marmaray projeleri ile buraya gelen ana istasyon –transfer merkezi kimliğine hizmet edecek bir anlayışın hakim sürdüğü ifade edilen bu yenileme projesi, kullanıcı ile uygulayıcı arasında oluşturduğu işbirliği ile ön plana çıkmaktadır. Ayrıca yer üstü tarihsel dokuyu da önemseyen bir anlayış benimsediği de görülmektedir. Ancak altında barındırdığı arkeolojik dokuyu ön plana çıkaran politika ya da ilkeler

bağlamında yetersiz kaldığı hatta bu konuya dair bir strateji geliştirmede dikkati çeken noktadır. Bu bağlamda alan adına projenin bu yükü Marmaray ve Metro projelerinin üzerine bırakılmış ve yenileme projesi bu konuya dair politika üretmekten kaçınmıştır. Bu durum kazı alanı dışındaki alanların arkeolojik potansiyelini göz ardı eden ve o alanların büyük bir tehditle karşı karşıya kalması sonucunu doğuran bir sürecin başlangıcıdır.

3.3.5 Yenikapı Kentsel Arkeolojik Alanlarında Gerçekleşen Projeler Bağlamında Yaşanan Sorunlar

İstanbul'un tarihi kent merkezi olan Tarihi Yarımada son derece önemli tarihsel izleri, değerleri içinde yaşatan ve taşıyan bir yerleşme parçasıdır. Tarihi Yarımada içerisindeki konumu itibarıyla Yenikapı, özelleşmiş bir kentsel arkeolojik alan olarak, yer altında barınan eserlerin niteliği ve tarihsel süreç içerisinde taşıdığı kimlik sebebiyle diğer kazı alanlarından ayrılmaktadır.

Ayrıca Yenikapı bölgesinde gerçekleşen bir dizi kentsel proje bulunmakta ve bu projeler bu tarihi kent parçasının kimliğini değiştirmekte ve tarihi yapıların gerçekleşmesine neden olmaktadır. Bu projeler ile Yenikapı'nın yeni bir cazibe merkezi konumuna getirilmeye çabası İstanbul kenti için önemli bir gelişme göstergesi olarak planlama tarihine giriyor olsa da, gerçekleşen projelerin bilimsel gerçeklerle örtüşmeyen bir yöntem ile yürütüldüğü görülmektedir. Bu tez kapsamında, yürütülen çalışmalar; bilimsellik, yasal-yönetimsel gerçekler, sürdürülebilirlik-bütüncül koruma, katılım ve sonuçların yaygınlaştırılması başlıkları altında değerlendirilecek ve bu bağlamda sorunlar ortaya konacaktır.

Kentlerde gerçekleşen tüm projeler *bilim ve teknik* çerçevesinde yürütülmelidir. Kentsel arkeolojik alanlar da ise bu kıstas ön plana çıkmaktadır. Çünkü kentsel arkeolojik alanlarda birçok bilim dalının bilgi ve becerisine ihtiyaç olmakla birlikte, arkeolojik buluntuların; bulunma, çıkarılma, saklama ve sergileme koşulları ile ilgili birçok teknik bilgiye ve teknolojiye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çerçevede Yenikapı kentsel arkeolojik alanında gerçekleşen bu projelerin, kazı öncesi, sırası ve sonrasında bilimsel gereklilikleri yerine getirmesi gerekmektedir. Ancak gerçekleşen çalışmalara bakıldığında, süreç karşısında yeterli tecrübeye sahip olmayan ülkemizde bilimsel gerçeklerin yerini ekonomik gerçekler almaktadır. Bu bağlamda kazı süresinin uzamasıyla hem ekonomik hem de zamansal kayıp göz önünde

bulundurulup, bilimin ve tekniğin gerekliliklerinin, kazı çalışmalarının son dönemlerinde göz ardı edildiği görülmektedir. Kalıntıların; birer koruma nesnesi olarak değil “birikim-bilgi platformu” olarak ele alınması gerekmektedir. Çünkü bu kalıntılar; tarihin sayfalarına yenilerinin açılmasını sağlamış, tarihin bilinmeyen dönemlerine dair izler ile insanlık tarihine bilgi sağlamıştır. Ancak süreç içerisinde bu buluntulara böyle bir yaklaşım geliştirilmemiştir.

Ayrıca planlama disiplinin genel ilkeleri bağlamında bir alan, üst ölçek planlardan gelen işlevlere, koruma-kullanma koşullarına göre yönlendirileceği gerçeği bulunmaktadır. Bu bağlamda İstanbul’un henüz plansız bir kent olduğu (1/100.000 ÇDP iptal edilmiştir.), Tarihi Yarımada’nın ise Koruma Amaçlı İmar Planı’nın olmaması bir yana, Geçiş Dönemi Koşulları da iptal edilmiştir. Yani Tarihi Yarımada’da kontrolsüz bir gelişim söz konusudur. Bu durum Yenikapı Kentsel Arkeolojik Alanları’nı da planlama bağlamında tanımsız bırakmakta, tüm yetkiyi koruma kurullarının çıkaracağı özel hükümlere bırakmaktadır. Her ne kadar özellikli bir alan olarak özel kararların uygulanması gereken bir alanda olsa da Yenikapı bölgesi, planlama hiyerarşisine aykırı bir süreç yaşamaktadır. Bu sorun hem *bilimsel gerekliliğin* yerine getirilmediğini hem de *yasal- yönetsel* sorunların olduğunu kanıtlar.

Bilimsel gereklilik bağlamında ele alınacak bir başka sorun ise; yer altı ve yer üstü kültür envanteri çalışmalarının bulunmamasıdır. Eğer böyle bir envanter çalışması hazır olsaydı, kentsel projelerin planlanması aşamasında bu bilgiler ele alınarak bir süreç planlaması gerçekleştirilmiş ve projeler bu çerçevede geliştirilmiş olacaktır. Böylece projenin maddi ve teknik boyutları gözden geçirilebilmiş ve bu gerçeklere göre yürütülmesi sağlanabilecektir.

Her ne kadar yasalarla bu alanlarının sorumluluğu Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde yer alan İstanbul Arkeoloji Müzeleri olsa da bu alanın 4 No’lu KTVKK tarafından sit alanı ilan edilmiş olması bu alandan KTVKK’nun da sorumlu olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. *Yasal-yönetsel* gerçekler bağlamında bu alanda yürütülen çalışmalarda kurumlar arası yetki karmaşasının getirdiği bir siyasi sorunda bulunmaktadır. Bu bağlamda kurumlar arası karmaşanın ortadan kaldırılması ile uzlaşma sağlanacak bir yasal düzenleme bulunmamakta ve bu durum çalışmaların yavaşlamasına sebep olmaktadır.

Ayrıca Türkiye konu ile ilgili birçok uluslar arası örgütlenmeye üye ve bunların ürettiği sözleşmeye, tüzüğe taraf olduğu için, bu çerçevede üretilen ilke ve hükümlere bağlı kalmak durumundadır. Ancak bu yasal-yönetmeliksel gerçeklerin aksine bir tutum izlenmiştir. Kazı çalışmaları 2004 yılında başlamasına rağmen UNESCO, ICOMOS gibi örgütlerin kazı alanı çalışmalarına dahil edilmediği görülmüştür. Bu gibi kurum, kuruluşlar sürece kendi istekleri doğrultusunda 2009 yılında dahil olmuşlardır. Bu süreç geç başladığı için çalışmaların gidişatı adına bir değerlendirme adına da geç kalındığı görülmektedir. Bu bağlamda da *yasal ve yönetmeliksel gerçeklerin* göz ardı edildiği ifade edilebilir.

Kentsel arkeolojik alanlar daha öncede ifade edildiği gibi disiplinler arası işbirliğinin zorunlu olduğu bir konudur. Bu çerçevede gerçekleşen projeler, arkeolojik değerleri sadece arkeoloji disiplini bağlamında önemli görmüş ve sürece sadece Arkeoloji Müzesinin dahil edilmesi ile yürütülmüştür. Oysa ki kentsel arkeolojik alanlar öncelikle kentsel gelişim dinamiği olarak görülmeli ve bu bağlamda ilgili tüm disiplinler sürece dahil edilmelidir. Bu durumun bu şekilde ele alınmadığı Yenikapı kazı alanı, kentsel gelişim adına plansız olarak gelişim gösteren bir dinamikten öteye gidememektedir. Süreç arkeolojik değerlerin gelişim dinamiği olarak değerlendiren bir bakış açısından uzak olarak değerlendirildiği için, son yıllarda bu alanlar üzerine geliştirilen politikaların başarılı sonuçlar getiremeyeceği de bilinmektedir. Bu da *sürdürülebilirlik-bütüncül koruma* yaklaşımları bağlamında sorunlar yaşandığını göstermektedir.

Ayrıca bu proje tarihsel bilincin, koruma bilincinin halka kazandırılması adına bir fırsat taşıırken, kazı çalışmalarının etrafının güvenlik sebebiyle kapatılması ile halk süreçten soyutlanmıştır. Bu alan İstanbul'un kalbinde yer alan eğitim alanı kimliğini bu bağlamda kaybetmiş ve halkın katılımının sağlanmaması ile süreç içerisinde ortaya çıkan değerler, hem halk hem de genç uzmanlar için önemli bir fırsat olarak görülmemiştir. Bu bağlamda da *katılım ve sonuçların yaygınlaştırılması* bağlamında sorun olduğu görülmektedir.

3.4 BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

İstanbul, yüz yıllardır bünyesinde barındırdığı bilinmeyen tarihi izlerin varlığı bu alanda gerçekleşen büyük kentsel projeler ile dünyada ön plana çıkmış ve tüm ilgileri üzerine toplamıştır. İstanbul'un bilinen tarihi kimliği göz önünde

bulundurulduğunda; yer üstü ve yer altı tarihi ve kültürel değerler anlamında son derece zengin bir kültürel dokuya sahip olduğu gerçeği gözler önüne çıkmaktadır. Bu bağlamda İstanbul'un tarihi kent merkezi olan Tarihi Yarımada son derece önemli bir yerleşme parçasıdır.

Tüm bu bilinen ve değerini ortaya koyan kimliği, konumu ve sahip olduğu özellikler nedeniyle tarih boyunca İstanbul birçok gelişmenin de merkezinde olmuştur. Tarih boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış, birçok kültürün başkenti olmuş ve ekonomik açıdan birçok yatırımcıyı çekmiştir. Tüm bu sebeplerden dolayı tarih boyunca da sürekli nüfus hareketliliğinin merkezinde olmuştur. Özellikle 1980'lerden sonra yaşanan göç dalgasının etkisinde kalmış ve planlanmamış bu göç dalgası ile birlikte kentte de plansız bir gelişim süreci başlamıştır. 1980'lerden sonra Anadolu'nun birçok kentinden ekonomik sebepler ile göç eden nüfus; barınma ihtiyacını karşılamak adına kaçak yapılaşmaya gitmiş ve bu durumda İstanbul'un günümüzde gecekondulaşma adı verilen sorunla karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. İstanbul'un planlanmayan bu nüfus hareketi karşısında kentin gelişimi ile sorunlara çözüm aramayan, sorunları olduğu gibi kabul eden hatta yok gibi davranan bir anlayış çerçevesinde yönetilmesi günümüzde yaşanan sorunların başlangıcı olmuştur. Gelen nüfusu barındıracak planlanmış bir konut stoku, ulaşım sistemi, yerleşim planı bulunmamakta ve sorun alanlarının artışına tepkisiz kalan bu yönetim anlayışı ile özellikle tarihi kent merkezleri, geri dönülemeyecek zararlar görmüş hatta kimi tarihi dokular yok olmaya bırakılmıştır. Bu zarar gören tarihi dokulardan bir tanesi de kentsel arkeolojik alanlardır. İstanbul, mevcut durumunda yer üstündeki bilinen eserleri koruyamazken yer altındaki değerlerini göz ardı etmiş ve günümüzde bulunduğu noktaya gelmiştir. Oysa İstanbul bir dünya kenti, küresel bir kenttir. Kontrolü sadece yaşayanları tarafından gerçekleşmeyen, uluslar arası kurum ve kuruluşların, sermayelerinde etkisiyle gelişimini sürdüren bu kentin, sahip olduğu kimliğini koruma adına gerçekleştirdiği yönetim süreci başarısız olmuş ancak küreselleşmenin etkisi ile uluslar arası örgütlenmelerin baskısı ile ideal olan yönetim anlayışı çerçevesinde yönetilmeye çalışmasına sebep olmuştur.

Tüm bu süreçler bağlamında İstanbul'da, ulaşım ve tarihi kent merkezlerindeki çöküntü alanları adına projeler geliştirilmiştir. Ulaşım sorunlarını çözmek için üretilmiş ulaşım master planı adı altında birçok projenin gerçekleşmesi planlanmakta ve bazıları uygulanmaktadır. Bu bağlamda Marmaray ve metro projeleri

gerçekleşmektedir. Marmaray ve metro projeleri ile Yenikapı'nın, ana istasyon olarak geliştirilmesi ön görülmüş, bu bağlamda çalışmalara başlanmış ve bu çalışmalar neticesinde arkeolojik dokulara rastlanmıştır. Kentsel arkeolojik alanların ortaya çıkmasında büyük birer fırsat olan bu kentsel projeler, süreçleri doğru yürütülmediği takdirde bu alanlar için büyük tehditleri de beraberinde getirmektedir. Diğer bir proje alanı da, kentsel yenilme ve dönüşüm projeleridir. 5366 No'lu Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun ile yasallaşan bu projelerin kontrolsüz, rant ve siyasi güce hizmet eden anlayışı sebebiyle tarihi dokular zarar görmektedir. Bu dokulardan biri de kentsel arkeolojik dokulardır. Yasa çerçevesinde Bakanlar Kurulu kararı ile gerçekleşen projelerden biri de Yenikapı Yalı Mahallesi Yenileme Projesidir. Her ne kadar proje yüklenicileri sürece tarihi dokuları koruma anlayışı ile yaklaşan bir çerçeve çizmeye çalışsa da, yasanın verdiği yetki ve sorumluluklara göre bu alanların yönlendirilmesinde arkeolojik dokular göz ardı edilmektedir. Proje katılım gibi bir ilkeyi temeline oturtmuş olsa da, belediye tarafından, uygulama aşamasında yürütülmesi zor bir yöntem olarak ileri sürülecek ve ellerinde ki yasal ve siyasi gücü sonuna kadar kullanacağı aşikardır.

Özetlenen bu süreç içerisinde Yenikapı kentsel arkeolojik alanında yaşanan sorunlar; bilimsellik, yasal yönetsel gerçekler, sürdürülebilirlik-bütüncül koruma ve katılım ilkeleri üzerinden tartışılmıştır. Bu bağlamda kentsel arkeolojik alanlarda yürütülecek projeler; yasal-yönetsel gerçekler üzerinden bilimsel bir çerçevede, katılım odaklı, sürdürülebilir bütüncül koruma yaklaşımlarıyla ele alınmalıdır. Bu ilkeler bağlamında tartışılan sorunlar aşağıdaki tablo da özetlenmektedir: (Bkz. Tablo 5.5)

Tablo 3.5 Yenikapı Kentsel Arkeolojik Alanında Yaşanan Sorunlar

DEĞERLENDİRME KRİTERLERİ	YENİKAPI KENTSEL ARKEOLOJİK ALANINDA YAŞANAN SORUNLAR
BİLİMSELLİK	• Proje sürecinin kentsel gelişim projesinin süresini uzattığı gerekçesiyle kazı çalışmalarının hızlandırılması • Kentsel arkeolojik varlıklara ilişkin detaylı bir envanter bulunmaması • Kentsel arkeolojik alanın disiplinler arası iş birliğinden uzak bir gelişim göstermesi • Kazı çalışmalarının gerekli bilimsel koruma, kullanma ve yaşatma dengesinde uzak olması
YASAL-YÖNETSEL GERÇEKLER	• Üst ölçek planlama kararlarının olmaması • Uluslar arası örgütlerin sürece dahil edilmemesi • Kurumlar arası iletişim sorunu-yetki karmaşası
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK-BÜTÜNCÜL KORUMA	• Sürdürülebilirlik ilkelerini içinde barındırmaması • Kalıntıların; birer koruma nesnesi olarak değil “birikim-bilgi platformu” olarak ele alınmaması • Kentsel arkeolojik alanlar daha öncede ifade edildiği gibi disiplinler arası işbirliğinin bulunmaması
KATILIM	• Kazı çalışmalarının etrafının güvenlik sebebiyle kapatılması ve halkın süreç dışında bırakılması-katılımlarının sağlanmaması • Koruma bilincinin oluşturulması ve bu değerlerin kamu yararı adına anlaşılmasında bir fırsat olarak değerlendirilmemesi

Tüm bu değerlendirmeler çerçevesinde Yenikapı gibi alanların korunma-kullanma ve yaşatma dengesinin sağlanması adına mevcut yasal düzenlemelerin bulunduğu ve bunların doğru kullanılmadığı gerekli araçların üretilmediği ve bu bağlamda dengenin oluşturulmadığı görülmektedir.

4 GENEL DEĞERLENDİRME VE ÖNERİ

Kentler, tarih boyunca gelişimleri ile birlikte yaşanmışlıkları içinde barındırmış, dönüşüm ve değişim sürecine taşımışlardır. Bu değişim, dönüşüm süreci tarih boyunca devam etmiş ve son yıllarda giderek hızlanmıştır. Kentlerin, kuruluşlarından günümüze kadar yaşadığı bu süreçleri etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Çünkü kentler yaşam merkezleridir. Her yaşayan, kentleri etkileyen faktörler ile birlikte yaşam alanlarını kendine göre şekillendirip günümüze kadar oluşmasını sağlamıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında yok olan kentlerin yeniden yapılanmasıyla başlayan süreçte, dünya da birçok alanda da yeniden yapılanmanın gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Bu yapılanma, ekonomik, sosyal, politik, kültürel değişimlerin çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu değişimler, planlama, koruma, mimarlık, arkeoloji, teknoloji gibi birçok alanda kendini göstermiştir. Bu durum neticesinde geleneksel ve ulusal görüş ile yeniçağ görüşü arasında kalan bu yaklaşımlar adına yeni bir yön ve yol kendini göstermeye başlamıştır.

Küreselleşme olarak tanımlanmaya çalışılan bu süreçte, değişim ve dönüşümler küresel ölçekte yaşanmakta ve tartışılmakta, bilimsel değerlerin küresel kriterleri oluşmaktadır. 1980'lerden sonra hızlanan küreselleşme olgusu ile küresel kriterler doğrultusunda kentleri tanımlamak, kimlik kazanmasını sağlamak için yeni söylemler kendini göstermiş, planlama ve koruma adına yeni yaklaşımlar ortaya atılmıştır. Bu yaklaşımlar ile kentlerin küresel platformlarda kendilerini pazarlaması için dünya kenti, küresel kent, dünya mirası, küresel mal gibi kavramlar üretilmiştir.

Ulusal ölçekten küresele doğru hızla ilerleyen bu geçiş süreci içerisinde de çeşitli örgütlenmeler yaşanmış, araçlar üretilmiştir. Tüm bilinen gerçekler çerçevesinde, küreselleşme ile yaşanan değişimler ve bu değişimlerin kentlerde meydana getirdiği dönüşümlerin yönlendirilmesi adına ulusaldan küresele doğru ilerleyen bu anlayış çerçevesinde yaşanan örgütlenmeler; Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler (BM) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu kurumların bünyesinde oluşturulan UNESCO, ICOMOS, ICCROM, HABİTAT gibi örgütlenmeler ile küresel değerler ve gerçekler şekillenmiş ve şekillenmeye devam etmektedir. 1960 'lı yıllarda uluslararası ölçekte Venedik Tüzüğü ile başlayan bu süreçte, koruma disiplininin temellerinin atıldığı ve bunu izleyen yollarda ortak miras, küresel mal, dünya mirası gibi kavramların tanımları yapılmaya çalışılmış ve bu konularda ki sorunların küresel ölçekte

değerlendirilmeleri gerekliliği üzerine durulmuştur. Özellikle şehir planlama ve koruma adına yeni kavramların ortaya atıldığı, koruma kullanma dengelerinin oluşturulduğu bu yıllarda kentlerin küresel piyasalarda kendilerini pazarlamaları gerektiği vurgulanmıştır. Bu vurgu ile insanlığın kültür izlerini taşıyan ve geçmişten önemli verileri günümüze taşıyan değerlerin önemi ortaya çıkarılmış ve bu değerler dünya mirası olarak görülmüştür. Bu bağlamda dünya kültür miraslarının korunması adına UNESCO tarafından Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'si (1972) oluşturulmuş ve üye ülkelerin sürece taraf olmaları sağlanmıştır. Bu bağlamda kültür mirası olarak nitelendirilecek alanların kriterleri ve kriterler bağlamında seçilen alanlar için koruma şartları belirlenmiştir. Bu sebeple bir bütçe oluşturulmuş ve bu bütçe ile program kapsamına giren alanlar, bulunduğu ülke tarafından korunmaya çalışılmaktadır. Ülkemizde, Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmesi (1972, UNESCO) 1982 yılında kabul edilmiştir. Bu sözleşmeye göre kültürel miras ve doğal miras alanları bütün dünya milletlerinin mirasıdır görüşüyle ülkelerden bu alanların korunması adına beklenenler;

- Toplumun yaşamında bir işlev vermek,
 - Planlama programlarına dahil etmeyi amaçlayan genel bir politika benimsemek,
 - Konuyla ilgili gerekli kurumları kurmak ve yeterli görev ve araçlarla donatmak,
 - Bilimsel ve teknik çalışma ve araştırmaları geliştirmek
- şeklinde tanımlanmıştır.

Tüm bu örgütlenmeler ve araçlar ile birlikte, kent içinde kültür varlıklarının ve yapı stoku oluşturan geleneksel konut dokularının, sadece ait oldukları dönemin özelliklerini taşımadığı ayrıca bu dokuların altında bulunan katmanları ile birlikte değerli olduğu gerçeği ortaya konmuştur. Bu gerçek ile tarih boyunca yerleşimlerin, birbiri üzerinde konumlandığı ve günümüzde de birçok korunması gerekli kentsel dokunun, kültür katmanlarının üzerinde yer aldığı görülmektedir. Bu açıdan kentler, kültürel sürekliliğin bir devamı niteliği taşıyan yaşam merkezleri olarakta görülmelidir.

Koruma ve planlama adına dünyada yaşanan bu süreçler doğrultusunda Türkiye'ye bakılacak olursa; bulunduğu coğrafya ve konumu sebebiyle tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve bu medeniyetlerin izlerini günümüze kadar taşımış olduğu görülmektedir. Türkiye'de koruma adına yaşanan sürece bakılacak

olursa temellerinin Osmanlı Devleti dönemlerine dayandığı görülmekte ancak, küreselleşmenin etkisiyle yasal ve yönetsel değişikliklerin gerçekleştiği görülmektedir.

Hızlı gelişen kentlerde, tarihi konut bölgeleri de yeni yapılaşma ve yoğunlaşma baskılarına maruz kalmıştır. Tarihi kent merkezlerinde yüksek katlı yapılar yoğunlaşmıştır. Tarihi kent merkezlerinde küreselleşme ile yaşananlar çerçevesinde, kentin varsılları daha çok, yeni konut alanlarını seçerken, tarihi merkezler yoksul mahallelerine dönüşmüş ve dönüşmektedir. Artan sanayileşme, turizm teşvikleriyle ve spekülasyon ağırlıklı ikinci konut yatırımlarıyla hızla artan turizm baskısı ile özellikle kültürel mirasının korunmasında büyük zorluklarla karşılaşmaya başlanmıştır. Tarihi kent merkezleri sözü edilen sorunlar sebebiyle çöküntü alanlarına dönüşmüştür. Bu bağlamda yıpranan ve eskiyen dokuların kentsel yaşama dahil edilmesi amacıyla dönüşüm ve yenileme projeleri gündeme gelmiştir. Kentin en önemli simgeleri olarak bilinen tarihi yapılar yerlerini; dev oteller, çok katlı alış-veriş merkezleri ve gökdelenlere bırakmaktadır. Geleneksel merkezler yerine, tüketime odaklı ve “modern” kent merkezleri önem kazanmaktadır.

Dünya da ve Türkiye’de koruma ve planlama adına yaşanan bu gelişmelerin yanında, arkeolojik miras alanlarının korunması adına da çalışmalar yürütülmüştür. Arkeolojik miras ilgili çalışmalar, çeşitli toplantılar çerçevesinde tartışılmış ve önemi üzerine durulmuştur. Bu çalışmalar çerçevesinde, Avrupa Konseyi tarafından *Arkeolojik Mirasın Korunmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi (1969)* hazırlanmıştır. Çünkü II. Dünya savaşıdan çıkan Avrupa ülkelerinde gerçekleşen yeniden yapılandırma çalışmalarında, arkeolojik alanlara rastlanmıştır. Bu alanların geçmişe dair birçok veriyi ve değeri bünyesinde taşıdığı gerçeği, koruma gerekliliğini ön plana çıkarmıştır. Avrupa ülkeleri bağlamında gerçekleşen bu çalışma, birçok ülke tarafından da kabul görmüştür. Arkeolojik miras alanları; insanlık tarihinin bilinmeyenleri hakkında, önemli bir belleğe sahip olan bilinmeyen değerlerdir. Özellikle Türkiye’de, 20. yüzyılda kurulduğu bilinen birkaç yeni yerleşim dışında hemen tüm kentlere ait geçmiş evreler, mevcut kent dokusunun altında yer almaktadır. Modern kentler zengin bir tarihi geçmişin üzerine yayılmışlardır. Kısaca, neredeyse tüm kent merkezleri arkeolojik alanların üzerinde yer almaktadırlar. Arkeolojik miras adına böylesi bir potansiyele sahip ülkemiz de, bu alanların korunması adına dünyada yaşanan sürece dahil olma gerekliliğini doğurmuştur.

Sözleşme, 1990 yılında yeniden değerlendirilmiş ve gözden geçirilmiş olarak yeniden kabul edilmiştir. Bu sözleşmeye göre; katmanlaşmanın, eklemelenmenin bulunduğu yaşam merkezlerini çözümlemek için, birçok disiplinin bir arada çalışması gerekmektedir. Bu disiplinler; şehir planlama, mimarlık, sosyoloji, arkeoloji, ekonomi, siyaset, tarih vb.. şeklindedir. Çünkü kentsel arkeolojik alanlar; günümüz kentlerinin yorumlanması ve çözülmesi, geçmiş dönemlerin gün ışığına çıkarılması, bu tecrübelerin günümüze aktarılması adına son derece önemli kültür varlıklarıdır. Bu varlıkların kültür mirası olarak korunup yönlendirilmesi, korunmasının sürdürülebilir olması gerekmektedir. Tarihsel-kültürel miras; geçmiş ile gelecek arasında bağ kuran, kuşaklar arası iletişimi sağlayabilen; bir yere, bir ulusa, bir kültüre ait olma duygusunu geliştirerek kimlik sorununu çözebilen; yenilenemez, sınırlı kaynak niteliğindeki değerlerdendir. Ayrıca Avrupa Konseyi tarafından sözleşmede, arkeolojik alanlarda aktörler arası ilişkilerin tanımlanmasına dair duyulan ihtiyaçtan da bahsedilmiştir. Bu kapsamda da 2000 yılında *Avrupa İyi Uygulama Kodu: Arkeoloji ve Kent Projesi* hazırlanmış, aktörler arası ilişkiler ve görev tanımları yapılmıştır. Kentler de yer alan arkeolojik miras alanlarının korunması için hazırlanan bu proje; arkeolojik alanların kentsel yaşama dahil edilmesi adına önemli söylemleri içinde barındırmaktadır. Türkiye’de *Arkeolojik Mirasın Korunması Sözleşmesi (Gözden Geçirilmiş)*’ne taraf olarak 1999 yılında imza atmış ve 4434 sayılı yasa ile yasal sistemine dahil etmiştir.

Avrupa’da yoğun olarak tartışılan ve üzerinde durulan arkeolojik miras alanlarının korunması ve yönetilmesi adına farklı yaklaşımlar ortaya atılmış ve uygulama araçları üretilmiştir. İngiltere bu anlamda gelişim sürecinde önde olan ülkelerden biridir. İngiltere’de kentsel koruma eylemi ve onun alt başlıkları adına gerekli yasal düzenlemeler yapılmış ve uygulama araçları oluşturulmuştur. İngiltere’de yürütülen sistem içerisinde yasalar çerçevesinde otuz beş farklı tarihi doku belirlenmiş ve bu dokuların her biri için ayrı ayrı müdahale koşulları belirlenmiş ve bu koşulların uygulanabilir olması adına, temalı uygulama rehberleri hazırlanması uygun bulunmuştur. Uygulama rehberleri; genel olarak üst ölçekten gelen planlama kararlarını ve yasa düzenlemelerini göz önünde bulundurarak hazırlanmış ve uygulanabilirliğini de bu noktalara dayandırmıştır.

Avrupa konjonktüründe gerçekleşen bu çalışmalara rağmen; İstanbul’da gerçekleşen koruma çalışmalarına bakıldığında zaman, bu değerlerin göz ardı edildiği ve dünya

mirası olan kültürel ve arkeolojik mirasın korunmasında sorunlar yaşandığı görülmektedir.

Türkiye içerisinde kültür mirası bağlamında en önemli yerleşmelerden biri olan İstanbul'un; tarihsel süreci incelediğinde, sahip olduğu potansiyeller görülecek ve bu kentin koruma-kullanma dengesinin oluşturulmasının zorunluluğu anlaşılabacaktır. İstanbul tarihsel süreç boyunca, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve yaşayan tüm medeniyetlerin kültürel izlerini yer altında ve yer üstünde barındırmıştır.

İstanbul'un yüz yıllardır bünyesinde barınan ve bilinmeyen bu tarihi izlerin varlığı, bu alanda gerçekleşen büyük kentsel projeler ile ön plana çıkmış ve tüm ilgileri üzerine toplamıştır. Türkiye adına ifade edilen tüm sorunlar İstanbul özelinde geçerli olmakla birlikte, küresel ve ulusal bir gelişmenin merkezinde olan böyle bir metropolde, bu sorunlar daha yoğun izlenmektedir. Çünkü İstanbul küreselleşme sürecinde yaşananlardan yoğun bir şekilde etkilenmiş ve etkilenmektedir. Ayrıca yoğun bir kentleşme baskısı altındadır. 1980'lerden sonra kırdan kente yaşanan göç ve göç ile gelen nüfus bağlamında plansız bir gelişim gerçekleştirmiş ve kent birçok sorunsalla baş başa kalmıştır. Bu plansız gelişmenin yanında İstanbul, bilinen tarihsel kimliği, konumu ve sahip olduğu özellikler nedeniyle tarihsel süreçte, birçok gelişmenin de merkezinde olmuştur.

İstanbul tarihi kent merkezi de bu süreci yaşamış ve özellikle bu alanlar gelişmelerin merkezine oturmuştur. Bu alanlarda yaşanan kentsel sorunların çözümü adına son yıllarda bir dizi kentsel projeler geliştirilmiş ve geliştirilmeye devam etmektedir. İstanbul'un sorunsallarından biri olan, ulaşım sorunlarına çözüm üretmek amacıyla gerçekleştirilen projeler; Marmaray Tüp Geçit projesi ve bir dizi metro hattı projeleridir. Bir diğer kentsel proje ise, yıpranan kentsel dokuların yenilenmesini amaçlayan Kentsel Yenileme ve Dönüşüm projeleridir. Ancak bu kentsel projeler sorunlara yönelik çözüm amacı taşıırken, başka sorunları da beraberinde getirmektedir.

Marmaray projesi çerçevesinde Tarihi Yarımada Yenikapı'da bir transfer merkezi ve Marmaray Ana İstasyonunun yapılması düşünülmüştür. Bir diğer kentsel ulaşım projesi olan Metro projesi bağlamında da metro duraklama istasyonu olarak Yenikapı seçilmiştir. Kentsel Ulaşım projeleri bağlamında gerçekleşen bu projelerin temel kazılarına başlanmıştır. Temel kazıları sırasında ise, önemli arkeolojik alanlarla

karşılaşmıştır. Bu duruma karşı hazırlıksız olan projelerin yürütülmesi, bu arkeolojik alanların korunması ve yaşatılması adına da sorunlar yaratmaktadır. Bir diğer proje olan Kentsel Yenileme ve Dönüşüm projeleri bağlamında da birçok proje geliştirilmektedir. Tarihi Yarımada'da yıpranmış tarihi dokuların yenilenmesi adına yapılmakta olan bu projelerden bir tanesi de Yenikapı'da gerçekleştirilmektedir. Yenikapı Kentsel Yenileme projesi olarak geliştirilen bu proje, henüz İstanbul Yenileme Kurulu'nda onay aşamasında bulunmaktadır (Mayıs, 2010). Bu proje ile tarihi dokuların korunması ön plana çıkarılmaya çalışılmış; ancak mevcut arkeolojik potansiyele yönelik bir politika geliştirilmemiştir.

Yenikapı bölgesinde gerçekleşen bu projeler ile ortaya çıkan arkeolojik alanların varlığı, planlanan tüm süreci sekteye uğratmış ve projelerin farklı bir bakış açısıyla değerlendirmesi gerekliliğini doğmuştur. Ancak kentsel arkeolojik alanların korunması, yaşatılması ve kente entegre edilmesi adına, planlama ve koruma alanında yeterli tecrübeye sahip olmayan ülkemizde; hem yasal, hem yönetsel hem de uygulama adına sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunlar; bilimsellik, katılım, yasal-yönetsel gereklilikler, sürdürülebilirlik ve bütüncül koruma başlıkları altında irdelenebilir. Çünkü büyük bayındırlık projeleri ile ortaya çıkan arkeolojik kazı alanlarında; kazı koşullarının belirlenmesi ve arkeolojik değerlerin ön plan çıkarılması için ulaşım projesinin zaman planlaması yeniden yapılmalı ve bu sürecin yatırıma göre değil ortaya çıkan değere göre şekillenmesi gerekmektedir.

Yenikapı arkeolojik kazıların günden güne yeni sürprizlerle karşı karşıya kalmasıyla bu süreç uzamış ve ulaşım yatırımının geciktirildiği ifade edilmiştir. Bu sebeple de kazı sürecinin hızlandırıldığı ve bunun sonucunda kazıların bilimsel tekniklere dayanarak yapılmadığı görülmüştür. Ayrıca halkın proje süreçlerine katılımını öneren bir süreç izlenmediği, bu sebeple yaşanan sürecin şeffaf bir yönetim anlayışıyla güdülmeye çalışıldığı anlaşılmıştır. Bu sorunlar ile birlikte sürecin bütüncül bir yaklaşım çerçevesinde yürütülmediği görülmekte ve sürdürülebilir gelişme çerçevesinde bir değerlendirme yapılmadığı gerçeğinden hareketle tüm süreç eleştirilmektedir.

Tüm bu değerlendirmeler çerçevesinde Yenikapı gibi alanların korunma-kullanma ve yaşatma dengesinin sağlanması adına mevcut düzenlemelerin doğru kullanılmadığı, yetersiz kaldığı ve gerekli araçların üretilmediği, bu bağlamda koruma-kullanma dengesinin oluşturulmadığı görülmektedir. Kentsel arkeolojik mirasın korunması,

yönlendirilmesi ve sürdürülebilirliğin gerçekleşebilmesi için gerekli modellerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu modellerin üretilmesi ile toplumsal, kültürel ve tarihsel değerlerin ön plana çıkarılması sağlanmış ve insanlık tarihinin kültürel çeşitliliği ortaya konulmuş, kültürlerle özgü yerel özellikler yaşatılmış olacak ve tanınabilecektir. Böylece bir yere ait olma duygusu sağlanıp yerel, bölgesel, ulusal kimlik duygusu geliştirilebilecektir. Ayrıca toplumsal imaj güçlenip salt maddi değil, manevi kazanç da sağlanabilecek; yerel ekonomi canlandırılıp, yerel ekonomik kalkınma sağlanabilecektir. Kentlerin de metalaştırıldığı küreselleşme sürecinde yok olmakta olan kent kimliklerine ve yitirilen tarihsel-kültürel mirasa gerekli özenin gösterilmesi adına gerçekleştirilecek çalışmalar ile Türkiye'nin ve İstanbul'un küresel pazarda adı ön plana çıkarılacaktır. Tüm bunların neticesinde geçmiş; bugün ve gelecek için korunmuş olup, sonraki kuşaklar için de yaşatılıp, ileriye yansıtılabilecektir. Böylece, toplumsal bilinç oluşturulmuş olacaktır.

Tüm bu saptamalar bağlamında, kentsel arkeolojik alanların korunması eyleminin gerçekleşmesi için toplum bilincinin oluşturulması, kentlerin küresel platformlarda kendilerini pazarlaması adına bir yol haritası hazırlanmalı bu harita çevresinde eylem programı oluşturulmalıdır. Koruma eylemi çerçevesinde; arkeolojik alanlarda yaşanan sorunları çözmek ve koruma-kullanma dengesini oluşturmak adına, Avrupa'da gerçekleşen örneklerle bakarak uygulama araçları üretilebilir. Türkiye gibi kültürel ve arkeolojik miras bağlamında zengin olan ve bu özelliği ön plana çıkarılması gereken bir ülkede, yaşanan sorunları çözmek adına gerekli örgütlenmeler sağlanmalı ve bu yolda ilgili uygulama araçları üretilmelidir.

Bu yaklaşımlar ile tez çalışması kapsamında ortaya konan sorunlar ve sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde; Yenikapı'nın günümüzdeki yaşadığı sürece dair elde edilen bilgiler ışığında, bu alanın yaşadığı sürecin yönetilmesi, yürütülmesi ve yönlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda önemli bir boşluk bulunmakta yaşanan sorunların temelini de bu durum oluşturmaktadır. Sonuç olarak; Yenikapı'nın ve Yenikapı gibi alanların; Şehir ve Bölge Planlama, koruma disiplini çerçevesinde ele alınıp yürütülebilmesi için gerekli uygulama araçlarının üretilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada bu uygulama araçlarına bir önerme sunmak amacıyla hazırlanmış ve bu bağlamda YENİKAPI KENTSEL ARKEOLOJİK ALANI YÖNETİM VE YÖNLENDİRME REHBERİ hazırlanmıştır.

4.1 YENİKAPI KENTSEL ARKEOLOJİK ALANI YÖNETİM VE YÖNLENDİRME REHBERİ

4.1.1 Giriş

Kentsel arkeolojik alanlar; kentsel gelişim dinamiği olarak, kentleri yarışan kentler platformunda bir adım daha öne çıkaracak ve dünya kenti olma yolunda hızla ilerletecektir. Ancak bu alanlar gerekli önemi ve özeni günümüz dünyasında henüz görememiş, bu sebeple de çeşitli tehditler karşısında korunamamıştır. Son yıllarda farklı hedefleri olan kentsel projeler, modernite sonrası başlayan kentleşme baskısı ile gerçekleşen kentsel projeler, koruma ve planlama ilkeleri çerçevesinde gerçekleştirilmediği zaman kentsel arkeolojik alanlar adına tehdit olmakta, ancak; bu ilkeler ve disiplinler arası işbirliği çerçevesinde yürütüldüğü zaman fırsata dönüşmektedir. Bu rehber, bu projelerin fırsat olarak görüldüğü bir anlayış çerçevesinde ve ilgili yasal düzenlemelerle uygulanmalıdır.

4.1.1.1 Rehberin Amacı

Rehberin amacı; Yenikapı’da, var olan arkeolojik alanların kazı öncesi, kazı sırasında ve sonrasında yaşanacak süreçleri yönlendirmek ve bu alanların öneminin algılanmasının sağlanmasına ve kentsel yaşama dahil edilmesine yön ve yol göstermektir. Rehber kapsamında müdahale alanı olarak Marmaray ve Metro çalışmalarının gerçekleştirildiği alan seçilmiştir. Bu bağlamda hazırlanacak Yenikapı Kentsel Arkeolojik Alanlarının Yönetim ve Yönlendirme Rehberi; kazı sırasında ve sonrasında gerçekleştirilecek çalışmaları yönetecek, yönlendirecek ve kente dahil edecek yol haritası oluşturmayı hedeflemektedir.

Rehber; Yenikapı’da gerçekleşen projelerin temel kazılarında arkeolojik değerlerin ortaya çıkarılmasıyla, proje yüklenicileri, yerel yönetim ve Kültür Bakanlığı yürütücülüğünde hazırlanmaya başlamalıdır. Daha sonra Merkezi Yönetim tarafından süreci izleme ve denetleme amacıyla oluşturulacak kurullar, kazı öncesi, sırası ve sonrasında yapılan çalışmaların bilimsel yöntemlerle gerçekleşip gerçekleşmediğini kontrol etmelidir. Bu amaç çerçevesinde büyük kentsel projelerle ortaya çıkan kentsel arkeolojik çalışmaların yürütülmesi ve gerçekleştirilmesi için, gerekli bütçe yatırımcı tarafından sağlanmalıdır.

4.1.1.2 Rehberin genel ilkeleri-hedefleri-stratejileri

- Rehber, Yenikapı kentsel arkeolojik alanların önemini ortaya çıkarmalı, bulunan arkeolojik değerler dünya mirası olarak algılanmalı ve bunun toplum tarafından anlaşılması sağlamalıdır.
- Rehber, ilgili uzmanlık dallarının teknik bilgi birikimlerini sürece dahil eden disiplinler arası bir anlayışı benimsemelidir.
- Rehber üst ölçekten gelen planlama-koruma-tasarım kararlarını göz önünde bulunduran ve bu çerçevede yol haritası çizen bir Kentsel Arkeolojik Program Çalışması geliştirilmelidir.
- Proje alanlarının yakın çevre ve entegrasyonu ve yol haritası belirleyen bir çerçevede hazırlanmalıdır. Ayrıca uygulama adımlarına alanın çevresinden gelen planlama kararları da dahil edilmelidir.
- Rehber yasal sorumlulukları göz ardı etmeden yasalara uygun bir çerçevede geliştirilecek ve uygulanabilirliğini kontrol eden bir mekanizma geliştirilmelidir.
- Tüm aktörlerin, sivil platformların rehber kapsamında yürütülecek sürecin her aşamasına katılımını sağlayacak tam katılımcı politikalar üretilmelidir.
- Süreç hakkında güncel bilgiler çeşitli platformlarda (aylık bülten, web sitesi, basın açıklamaları vb..) kamuoyu ile paylaşmalıdır.
- Alanın çevresinde gerçekleştirilen projeler ile koordineli bir çalışma yöntemi geliştirmelidir.
- Arkeolojik mirasın korunması uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel düzeydeki planlama politikalarıyla bütünleştirilmelidir.
- “Yerinde koruma (in-situ)” Yenikapı arkeolojik alanlarının korunması ve kentsel yaşama dahil edilmesi için tercih edilen yöntem için gerekli ilkeleri belirlemelidir.

4.1.1.3 Rehberin Yasal Araçları

Rehberin Yasal Dayanağı:

5226 Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu İle Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun dahilinde bulunan koruma alanları ve kültür varlıkları ile ilgili hükümler bu alanda geçerli olmakla beraber rehber kapsamında yapılabilecek çalışmalar bu yasa ve ilgili diğer yasalar çerçevesinde yürütülmelidir. Sözü geçen bu

yasada ifade edilen yeni kavramlardan yönetim planı ile ilgili hükümler, bu rehberin yasal geçerliliğinin dayanağını oluşturmaktadır.

Yasanın ilgili kısmı ise şöyledir:

.... “Yönetim alanı; sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, planlama ve koruma konusunda yetkili merkezi ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerler olarak tanımlanmıştır. Yönetim planı ise; yönetim alanının korunmasını, yaşatılmasını, değerlendirilmesini sağlamak amacıyla, işletme projesini, kazı planı ve çevre düzenleme projesi veya koruma amaçlı imar planını dikkate alarak oluşturulan koruma ve gelişim projesinin, yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen planlar biçiminde tanımlanmıştır.”

Yenikapı bu yasa çerçevesinde belirtilen tüm özellikleri, bünyesinde barındırmakta ve bu özelliklerin korunması, yaşatılması ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca Türkiye’nin de taraf olarak imzaladığı; Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü (ICOMOS, 1990), Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (Avrupa Konsey, 1999) ardından bu uluslar arası araçla çerçevesinde çıkardığı, 4434 sayılı Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (Gözden Geçirilmiş)’nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun çerçevesinde; kentsel arkeolojik alanların ve arkeolojik alanların karşı karşıya kaldığı tehdit açıkça ortaya konmuş ve çözüm önerisi de belirtilmiştir. Sözü geçen bu tehdit ve öneri; “ Bayındırlık projeleri arkeolojik miras için en büyük tehditlerden birini oluşturmaktadır. Bu nedenle, uygulama projelerine geçilmeden önce arkeolojik etkilenme araştırmalarının yapılması zorunluluğu getirilmeli, bu tür araştırmaların maliyetlerinin proje masraflarına eklenmesi koşulu, yasaya konulmalıdır. Bayındırlık projelerinin arkeolojik mirasa en az zarar verecek şekilde planlanması gereği yasanın temel ilkelerinden biri olmalıdır.”şeklindedir. Rehber, yaptığı yönlendirmelerin temel ilkelerini bu yasanın ve tüzüğün çeşitli maddelerinden almaktadır. Rehber bu yasaların tüm maddelerinden sorumlu olmakla beraber;

- İkinci maddesinin i bendinde belirtilen, “...Arkeolojik mirasının bir envanterinin yapılması ve anıtların veya korunan bölgelerin sınıflandırılması”,

- Dördüncü maddesinde belirtilen “....Arkeolojik mirasın tercihen bulunduğu yerde korunması ve bakımı”,
- Beşinci maddesinde belirtilen, “...Arkeologlar, şehirciler ve inşaatçılar arasında sistemli bir danışma mekanizması oluşturmak”
- Altıncı maddesinin i ve ii bentlerinde belirtilen, “...Büyük çaplı kamu veya özel bayındırlık çalışmalarında, bu çalışmalara bağlı olarak ortaya çıkacak arkeolojik her çeşit faaliyetin maliyetinin tamamının uygun kamu ve özel sektör fonlarından karşılanmasını sağlayacak önlemler almayı” “...Bu çalışmaların bütçesinde, çevre ve yapılanma endişelerinin zorunlu kıldığı etki incelemelerinde olduğu gibi, arkeolojik ön inceleme ve aramaların, bilimsel sentez belgelerinin ve bulguların duyuru ve yayınlarının da yerelmesini sağlamayı taahhüt eder”

hükümleri de bu rehberin ana ilkelerinin temellerini oluşturmaktadır. Ayrıca yapılacak çalışmalar aşağıda belirtilen yasal araçlar çerçevesinde yürütülecektir.

- Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu 702 sayılı İlke Kararı:” Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları” ’na göre yönlendirilecektir.
- Kazı alanı kapsamına giren ilgili yasa ve yönetmelikler
 - ✓ Arkeolojik Kazılara Uygulanabilir Uluslararası Prensipler Hakkında Tavsiye Kararı, (UNESCO 1956),
 - ✓ Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi, Venedik Tüzüğü (1965)
 - ✓ ICOMOS, Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Uluslar arası Sözleşmesi (1987)
 - ✓ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Arkeolojik Mirasın Kentsel ve Kırsal Planlama Çalışmaları Çerçevesinde Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin R (89) 5 Sayılı Tavsiye Kararı (1989)
 - ✓ Avrupa Konseyi, Avrupa İyi Uygulama Kodu: "Arkeoloji ve Kent Projesi" (2000)
 - ✓ Avrupa Birliği, Ulaşılabilirlik Projeleri: Toprak Altındaki Kentsel Arkeolojik Kalıntıların Sürdürülebilir Korunması ve Geliştirilmesi (The APPEAR Project’ 2003-2005)
 - ✓ 4957 sayılı Turizm ve Teşvik Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2003)

- ✓ 5366 sayılı, Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunu(2004)
- ✓ Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş Ve Görevleri Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine ilksin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (2005)
- ✓ 3348 Ulaştırma Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun(1987)
- ✓ 3621 Kıyı Kanunu ve Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik (1990)
- ✓ Yenikapı arkeolojik alanlarının işlevsel olarak dönüştürüleceği fonksiyonlardan sorumlu kurumların yetki ve düzenlemeleri ile ilgili özellikli yasalar

Uygulama adımları, bu yasal araçların çalışma alanı ile ilgili maddeleri çerçevesinde çalışmalar yürütülmelidir.

4.1.1.4 Aktörler: Rehber yararlanıcıları-uygulayıcıları-denetleyicilerinin belirlenmesi

Yenikapı'da gerçekleşmesi düşünülen çalışmalar Kültür Bakanlığı'nın kontrolünde ilgili kurumlara yetki verilmesi ile başlamalıdır. Kültür Bakanlığı yetkiyi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü, Yerel Yönetim ve Marmaray Projesi yüklenicilerine verir. Bu kapsamında aşağıdaki çalışma ekipleri oluşturulur. Bu ekipler ise şöyledir:

1. Kazı Çalışmaları Yürütme Ekibi
2. Planlama Çalışmaları Yürütme Ekibi
3. Danışma Ekibi
4. Eşgüdüm Ekibi
5. İzleme ve Denetleme Ekibi

Bu ekipler ise farklı kurum ve kuruluşların katılımı ile oluşturulurlar. Oluşturulacak bu ekiplerin koordineli çalışması gerekmektedir.

Kazı Çalışmaları Yürütme Ekibi

Kazı Çalışmaları Ekibi *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü, Marmaray-Metro Projeleri Yüklenicileri* tarafından oluşturulur. Bu aktörlerden Kazı Çalışmaları Yürütme Ekibi içerisinde;

- İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü
 - ✓ Arkeolog

- ✓ Restoratör
- ✓ Sanat Tarihçisi
- ✓ Jeolog
- ✓ Kimyager
- ✓ Fotoğrafçı
- Marmaray Projesi Yüklenici Temsilcisi Mimar\Mühendis
- Metro Projesi Yüklenici Temsilcisi Mimar\Mühendisi

Bu ekip içerisinde yer alacak bu aktörlerin görevleri ise şöyledir:

İstanbul Arkeoloji Müzeleri

- Kazı öncesi, sırası ve sonrası çalışmaların yürütülmesi, takip edilmesinden, kazı ekibinin oluşturmaktan sorumludur.
- Marmaray Projesi yüklenicileri ile birlikte arkeolojik kazıları, planlama çalışmalarını koordineli bir şekilde yürütülmesi adına iş birliği yapmalıdır.
- Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı ilgili diğer resmi kurumların kararlarının uygulamaya geçirilmesinin öncülüğünü yapmalıdır.
- Çalışma kapsamında ekibe dahil edilecek tüm uzmanlar için çalışmalar öncesi, alan ve kentsel arkeoloji ile ilgili meslek içi eğitim verilmelidir.
- Günümüzde arkeoloji biliminin uzman yetersizliği sorunu göz önünde bulundurularak, tecrübeli uzmanların ışığında oluşturulan ekibe genç uzmanları katmalı ve kazı alanının atölye çalışmasına dönmesini sağlamalıdır. Bu sayede, genç uzmanlara eğitim ve tecrübe olanakları yaratılmış ve yeni uzmanların yetiştirilmesini sağlamış olacaktır.
- Kazılardan gelen eserlerin envanter, koruma, sergileme, kamuoyu ile paylaşımını sağlamalıdır.
- Kentsel arkeolojik envanterin oluşturulması için, gerekli teknik koşulları ve imkanları oluşturmalıdır.
- Tüm çalışmalar boyunca rehberin uygulama adımlarında, hem yürütücü hem denetleyici olarak görev almalıdır.
- Kazı çalışmalarına başlamadan önce Yenikapı'da arkeolojik değerleri ortaya koyan daha önce gerçekleştirilmiş çalışma verilerini toplamalıdır.
- Alt kazı ekibinin, kazı sonunda yayınlanacak kazı raporunu hazırlamasını sağlamalı ve bu raporu yayınlamalıdır.

- Kazı çalışmalarını gerçekleştirmek amacıyla alt kazı ekibini oluşturmalıdır. Bu alt kazı ekibine ise;

Arkeologlar, Şehir Plancıları, Restoratörleri, Sanat Tarihçilerini, Jeologları, Kimyagerleri ve Fotoğrafçıları dahil etmelidir. Bu uzmanların görevleri ise şöyledir:

Arkeologlar;

- Toplanan veriler ile birlikte rehberin birinci uygulama adımı kapsamında hazırlanması gereken Arkeolojik Değerlendirme Raporunu hazırlamalı ve Masa Başı Değerlendirme Raporunun hazırlanmasına yardım etmelidir.
- Uygulama adımlarından, ikinci adım kapsamında gerçekleştirilecek kazı çalışmalarını, bilimsel yöntemler ışığında yürütmelidir.
- Ekip içerisindeki diğer uzmanlar ile koordineli çalışmalıdır.
- Önemli yapısal kalıntıların imarla bütünleşmesini sağlamaya yardım etmelidirler.
- Yetkili plancılara ve proje yüklenicilerine (müteahhit), herhangi bir sergide veya kazı sonrası gerçekleştirilecek tanıtım faaliyetlerinde yardım etmelidir.
- Taşınabilir arkeolojik nesneler, kayıtlar ve raporların uygun kurumlara iletildiğinden emin olunmalıdır.
- Herhangi bir uyuşmazlığı uygun olduğu yerde ulusal veya bölgesel olarak düzenlenmiş tahkim kurumlarıyla görüşme yoluyla çözmeye çalışmalıdırlar.

Restoratörler;

- Ekip içerisindeki diğer uzmanlar ile koordineli çalışmalıdır.
- Masa Başı Değerlendirme Raporunun hazırlanmasına yardım etmelidir.
- Kazı çalışmaları sırasında ortaya çıkan arkeolojik buluntuların, önemli yapısal kalıntıların kentsel yaşama, kentsel dokulara tasarımla bütünleşmesini sağlayacak koruma ve kullanma tekniklerini geliştirmelidir.

Sanat Tarihçileri;

- Kazı sırasında ortaya çıkan buluntuların, değerlerinin ortaya konmasında arkeologlara yardım etmelidir.
- Masa Başı Değerlendirme Raporunun hazırlanmasına yardım etmelidir.
- Kazı sırasında ve sonrasında yapılacak tanıtım, kamusal eğitim ve sergilerin hazırlanmasına yardım etmelidir.
- Kazı raporunun oluşturulmasına yardım etmelidir.

Jeolog;

- Kazı Çalışmaları sırasında gerekli zemin etüdlerini gerçekleştirmelidir.
- Zemin etüdleri sırasında tarihsel ve bilimsel değeri yüksek zeminleri belirleyip ilgili belgeleme, kayıt işlerini yapmalıdır.
- Kazı alanında özellikli zeminleri belirleyip kazı koşullarının bilimsel çerçevede yürütülmesini sağlamalıdır.
- Kazı çalışmaları öncesi çıkarılacak Masa Başlı Değerlendirme Raporunun hazırlanmasına yardım etmelidir.
- Daha önceden yapılmış zemin etüdlerini çalışmaya yön vermesi adına toplamalıdır.

Kimyager;

- Kazı Çalışmaları öncesi çıkarılacak Masa Başlı Değerlendirme Raporunun Hazırlanmasına yardım etmelidir.
- Kazı Çalışmaları sırasında çıkarılan buluntular için saklama koşullarını, sergileme koşullarını belirlemede yardımcı olmalıdır.
- Kazı Çalışmaları sırasında çıkarılan buluntuların tasarımla bütünleşmesi ve yerinde korunması adına yapılacak çalışmalarda eserler için uygun koşulları oluşturulmalıdır.

Fotoğrafçı

- Kazı Çalışmaları öncesi çıkarılacak Masa Başlı Değerlendirme Raporunun Hazırlanmasına yardım etmelidir.
- Kazı Çalışmaları sırasında çıkarılan eserlerin belgeleme, dokümantasyon ve kayıt işlerine yardım etmelidir.
- Tüm çıkarılan buluntuların fotoğraflanmasını sağlamalı ve bir katalog oluşturmalıdır.
- Kazı sonrası yayımlanacak kazı raporunun hazırlanmasına yardımcı olmalıdır.

Marmaray -Metro Projeleri Yüklenici Temsilcisi Mimar\Mühendis;

- Arkeolojik kazılar sonuçlanana kadar Marmaray-Metro Projeleri durdurmalıdır.
- Rehber kapsamında oluşturulacak tüm ekiplerin oluşturulmasını sağlamalıdır.
- Kazı sırasında ortaya çıkan arkeolojik değerlerin, sürdürülebilir bir koruma ve yaşatma anlayışı içerisinde Marmaray ve Metro projeleri ile bütünleşmesine ve yerinde korunmasına yönelik tasarım çözümleri geliştirmelidir.
- Masa Başlı Değerlendirme Raporunun hazırlanmasına yardım etmelidir.

- Uygulama adımlarının her aşamasında süreci izlemeli ve kentsel arkeolojik mirasın korunması için gerekli şartları oluşturmmalıdır.

Planlama Çalışmaları Yürütme Ekibi

Planlama Çalışmaları Ekibi *Yerel Yönetim (İstanbul Büyük Şehir Belediyesi ve Fatih Belediyesi)* tarafından oluşturulmalıdır. Bu aktörlerden Planlama Çalışmaları Yürütme Ekibi içerisinde;

- İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, Fatih Belediyesi, Şehir Plancısı
- Ulaştırma Bakanlığı, DLH
- Yenikapı Kentsel Yenileme Projesi Yüklenici Temsilcisi-Mimar\Müteahit
- Marmaray Projesi Yüklenici Temsilcisi Mimar\Mühendis
- Metro Projesi Yüklenici Temsilcisi Mimar\Mühendis
- Mahalle Temsilcisi

Yerel Yönetim -İstanbul Büyük Şehir Belediyesi(İBB) ve Fatih Belediyesi

İBB ve Fatih Belediyesi Rehber kapsamında projeye dair gerçekleştirilecek çalışmalarda koordineli çalışmalıdır. Fatih Belediyesi çalışmaların yürütülmesinde ön plana çıkmalı, İBB’ de çalışmaların denetlenmesini sağlamalıdır.

- Yenikapı’da ortaya çıkan kentsel arkeolojik mirasın korunması, sergilenmesi, Marmaray ve Metro projeleri ile bütünleştirilmesi için gerekli projeleri üretmeli ve uygulamalıdır.
- Kazı ve Planlama Çalışmalarının yürütülmesi adına ekibin oluşturulmasını sağlamalıdır.
- İstanbul Büyük Şehir Belediyesi ve Fatih Belediyesi İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü’ne kazı öncesi, sırası ve sonrasında yapılan çalışmalarda yardım etmelidir.
- Kazı çalışmalarına ilgili tüm müdürlüklerini dahil ederek kapsamlı bir proje yürütülmesini sağlamalıdır.
- Kazı öncesi, sırası ve sonrasın gerçekleştirilecek tüm çalışmalarda, kentin asıl sahibi olan yaşayanların temsilcisi gibi hareket ederek onların tüm haklarını savunmalıdır.
- Proje alanında yaşayanlara barınma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla gerekli yerleşim yerlerini göstermelidir.
- Kazı alanı çevresinde koruma bandı oluşturmmalıdır.

- Kazı çalışmaları kapsamında yapılacak çalışmalarda, çalışan ve bölge yaşayanlarının güvenlikleri için gerekli koşulların sağlandığından emin olmalı ve koşulların sağlanmadığı ya da yeterli olmadığı durumlarda, koşullar sağlanana kadar kazı çalışmalarını durdurmalıdır.
- Kazı Çalışmalarına Mahalle Temsilcisinin dahil edildiğinden emin olmalıdır. Edilmediği durumlarda dahil edilmesi için görüşmeleri başlatmalıdır.
- Proje yüklenicilerinin arkeolojik dokuyu tahrip ettiği durumlarda arkeolojik kazılara destek verecek finansal ortaklıkların geliştirilmesini sağlamalı ya da devlet güvencesinde kazıların devam ettirilmesini sağlamalıdır.

Şehir Plancısı,

- Kazı çalışmaları ile ilgili veriler, kazı alanı çevresinde gerçekleşen projeler ile planlama ilkelerini bütünleştirmek adına plancılar, mimarlar ve restoratörlerden oluşan bir ekip kurmalıdır.
- Kazı çalışmaları sırasında ortaya çıkan arkeolojik buluntuların kentsel yaşama dahil etme için gerekli planlama ilkelerini ve politikalarını oluşturmakla yükümlüdürler.
- Kazı çalışmalarına başlamadan önce Yenikapı üzerine geliştirilmiş üst ölçek plan kararlarını, analiz çalışmalarını, planlama verilerini ve çevresinde gerçekleşen planlama çalışmalarına dair verileri toplamalıdır.
- Ekip içerisindeki diğer uzmanlar ile koordineli çalışmalıdır.
- Masa Başı Değerlendirme Raporunun hazırlanmasına yardım etmelidir.
- Önemli yapısal kalıntıların kentsel planlarla ve tasarımla bütünleşmesini sağlamalıdır.
- Kentsel arkeolojik mirasın toplum için değerini ortaya çıkarmalıdır.
- Kent planlamasında mümkün olan yerde önemli arkeolojik kalıntıların yerinde korunması tercih edilmelidir ve imar planları olumsuz etkileri en az seviyeye getirecek şekilde değiştirilmelidir
- Kentsel arkeolojik mirasın kent kimliğini değiştireceğini ve yarışan kentler kulvarında bunun bir avantaj olarak kullanılabileceğini ön plana çıkararak korunmasını sağlamalıdır.
- Arkeoloji ve imar planlarının her birinin kendine özgü ihtiyaçlarını karşılayacak olan uygun önlemlerin alınmasını sağlamalıdır.

- Toplum ve kentler için, kentsel arkeolojik mirasın neden önemli olduğunu ve paranın neden onu korumak ve araştırmak için harcanması gerektiğini ortaya koyan, sergiler, tanıtımlar ve kamusal eğitimler düzenlemelidir.
- Herhangi bir uyuşmazlığı olduğu yerde, ulusal veya bölgesel olarak düzenlenmiş tahkim kurumlarıyla görüşme yoluyla çözmeye çalışmalıdırlar.

Ulaştırma Bakanlığı, DLH (Demiryolları Limanlar ve Hava Meydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü); kazı ve planlama çalışmalarının yapılması için ekibe bir temsilci göndererek ekip içerisine katılmalıdır. Bu temsilcinin görevleri aşağıdaki şekilde olmalıdır:

- Rehber kapsamında oluşturulacak tüm ekiplerin oluşturulmasını sağlamalıdır.
- Arkeolojik değerler ile karşılaşıldığı noktada tüm bayındırlık projelerinin durdurulmasını sağlamalıdır.
- Kazı sırasında ortaya çıkan arkeolojik değerlerin, sürdürülebilir bir koruma ve yaşatma anlayışı içerisinde bayındırlık projeleri ile bütünleşmesine ve yerinde korunmasına yönelik ortaklıklar geliştirmelidir.
- Proje yüklenicilerinin mali konularda yetersiz kaldığı durumlarda arkeolojik kazılara destek verecek finansal ortaklıkların geliştirilmesini sağlamalı ya da devlet güvencesinde kazıların devam ettirilmesi adına Kültür ve Turizm Bakanlığı ile ortaklaşa çözüm arayışına girmelidir.

Marmaray Projesi Yüklenici Temsilcisi Mimar\Mühendis;

- Arkeolojik kazılar sonuçlanana kadar Marmaray Projesi durdurmalıdır.
- Rehber kapsamında oluşturulacak tüm ekiplerin oluşturulmasını sağlamalıdır.
- Kazı sırasında ortaya çıkan arkeolojik değerlerin, sürdürülebilir bir koruma ve yaşatma anlayışı içerisinde Marmaray projesi ile bütünleşmesine ve yerinde korunmasına yönelik tasarım çözümleri geliştirmelidir.
- Masa Başı Değerlendirme Raporunun hazırlanmasına yardım etmelidir.
- Uygulama adımlarının her aşamasında süreci izlemeli ve kentsel arkeolojik mirasın korunması için gerekli şartları oluşturmalıdır.

Metro Projesi Yüklenicisi- İstanbul Büyük Şehir Belediyesi;

- Uygulama adımlarının her aşamasında süreci izlemeli ve kentsel arkeolojik mirasın korunması için gerekli şartları oluşturmalıdır.
- Proje bütçesine, arkeolojik kazıların maliyeti dahil edilmelidir.

- Rehber kapsamında oluşturulacak tüm ekiplerin ve uzmanların, bir arada koordineli bir şekilde çalışmalarını sağlamalıdır.
- Önemli yapısal kalıntıların kentsel planlarla ve tasarımla bütünleşmesini sağlamalıdır.
- Kazı sırasında ortaya çıkan arkeolojik değerlerin, sürdürülebilir bir koruma ve yaşatma anlayışı içerisinde Metro projesi ile bütünleşmesine ve yerinde korunmasına yönelik tasarım çözümleri geliştirmelidir.
- Masa Başı Değerlendirme Raporunun hazırlanmasına yardım etmelidir.

Yenikapı Kentsel Yenileme Projesi Yüklenici Temsilcisi-Şehir Plancısı\Mimar

- Yenileme Projesi kapsamında yapılacakları rehber ekipleri ile paylaşmalıdır.
- Proje kapsamında verilecek işlevlerde arkeolojik potansiyel göz önünde bulundurulmalıdır.
- Yenileme Projesi kapsamında herhangi temel kazılmasını gerektirecek işlevlerde, bilinen ve bilinmeyen arkeolojik değeri göz önünde bulunduran planlama politikalarını geliştirmelidir.
- Masa başı değerlendirme raporunun hazırlanmasına yardımcı olmalıdır.
- Yenileme Projesinin yürütülmesinin koordineli bir şekilde yürütülmesini sağlamalıdır.

Mahalle Temsilcisi

Mahalle temsilcileri; kazı alanı ve diğer proje alanları ile ilgili kararlarda, orada yaşayanları temsilen bulunur ve mülk sahiplerinin haklarının savunulması adına müzakere süreçlerini yönlendirmelidir. Bu temsilci, sürece İstanbul Arkeoloji Müdürlüğü ve proje yüklenicileri tarafından dahil edilmelidir.

Ayrıca alanın ve gerçekleşen çalışmaların öneminin başta Yenikapı yaşayanları, daha sonra tüm İstanbullular tarafından anlaşılması adına çalışmalar, bilgilendirme toplantıları ve alan gezileri düzenlemelidir. Rehber kapsamında gerçekleştirilecek eğitim, tanıtım, bilgilendirme toplantıları ve sergilerin hazırlığında, mahalle yaşayanlarının sürece dahil edilmesini sağlamalıdır.

Danışma Kurulu

Danışman ekibi, üniversitelerin ilgili bölümleri ve meslek odalarının birlikte, sürece dair bir değerlendirme yapmak, yöntem ve teknik yanlışlar ya da hatalar var ise ortaya koymak, kazı ve planlama çalışmalarına yardımcı olmak amacıyla İstanbul

Arkeoloji Müdürlüğü, Yerel Yönetimler tarafından oluşturulmalıdır. Danışman Kurulu kazı öncesi, sırası ve sonrasında tüm süreçlerde çalışmalı ve tavsiye bildirmelidir.

Bu kurul içinde yer alacak aktörler aşağıdaki tablodaki gibidir:

Tablo 4.1 Danışma Kurulu Üyeleri

ÜNİVERSİTEDEN UZMANLAR	MESLEK ODALARI
Arkeoloji Şehir ve Bölge Planlama Mimarlık Kentsel Ulaşım Sanat Tarihi Jeoloji İnşaat Mühendisliği Harita Mühendisliği Coğrafya Antropoloji Kimya Fotoğraf Çevre Mühendisliği Restorasyon Kamu Yönetimi Ekonomi Hukuk Kentsel Sosyoloji	Mimarlar Odası Şehir Plancıları Odası Arkeologlar Derneği

Üniversitelerin ilgili bölümleri ve meslek odalarından, tüm süreç içerisinde değerlendirme ve görüş alınması zorunlu tutulmalıdır. Bu kurumlar ile süreç üzerine kazı ve planlama çalışmaları ekibi arasında müzakereler gerçekleştirilmelidir. Projeler ve kazı sürecine dair, tüm bilgi ve belgeler bu kurul ile paylaşılmalıdır. Kurul süreç içerisinde bilimsel yöntemlere aykırı bir durum ile karşılaştığında eşgüdüm ve denetleme ekibine durumu bildirmelidir.

Eşgüdüm Kurulu

Çalışma ekipleri arasında, koordinasyonun sağlanması ve aktörler arası ilişkilerin sorunsuz bir düzen içerisinde gelişebilmesi için iş ve eylem birliğinin sağlanması adına kurulan Eşgüdüm Kurul'udur. Eşgüdüm Kurulu kazı, planlama ve diğer çalışmaların başlamasıyla birlikte kurulmalıdır. Bu kurul ayrıca; kazı sırasında ortaya çıkan arkeolojik değerlerin, bilimsel tekniklerin ışığında, sürdürülebilir bir koruma ve yaşatma anlayışı içerisinde yürütülüp yürütülmediğini denetlemelidir.

Bu kurul içerisinde;

- Ulaştırma Bakanlığı-DLH
- Marmaray Projesi Yüklenici Temsilcisi Mimar\Mühendis
- Metro Projesi Yüklenici Temsilcisi Mimar\Mühendis
- İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü
- İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, Fatih Belediyesi

bulunmaktadır. Eşgüdüm çalışmaları iki ayda bir düzenlenmelidir. Bu iki aylık periyotlu toplantılarda temsilciler, alan üzerine yapılan çalışmaları ayrı ayrı incelerler ve sonra kurum görüşlerini hazırlamalıdır. Tüm kurumlar görüşlerini hazırladıktan sonra kurumlar arası bir ya da birkaç toplantı düzenlenerek görüş paylaşımı gerçekleşir ve çalışmaların eşgüdüm içerisinde yürütülüp yürütülmediğini belirten bir rapor hazırlanmalıdır. Çıkan sonuca göre sorun varsa bu kurul çalışmaların ortak payda da yürütülmesini sağlayacak yöntemler, kurul tarafından geliştirilmelidir.

İzleme ve Denetleme Komisyonu

İzleme ve Değerlendirme Komisyonu, kazı sırasında ve sonrasında yapılacak çalışmaların yürütülme ve uygulama yöntemlerini değerlendiren bir komisyondur. Bu komisyon ise şu kurumların katılımı ile İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü tarafından oluşturulur:

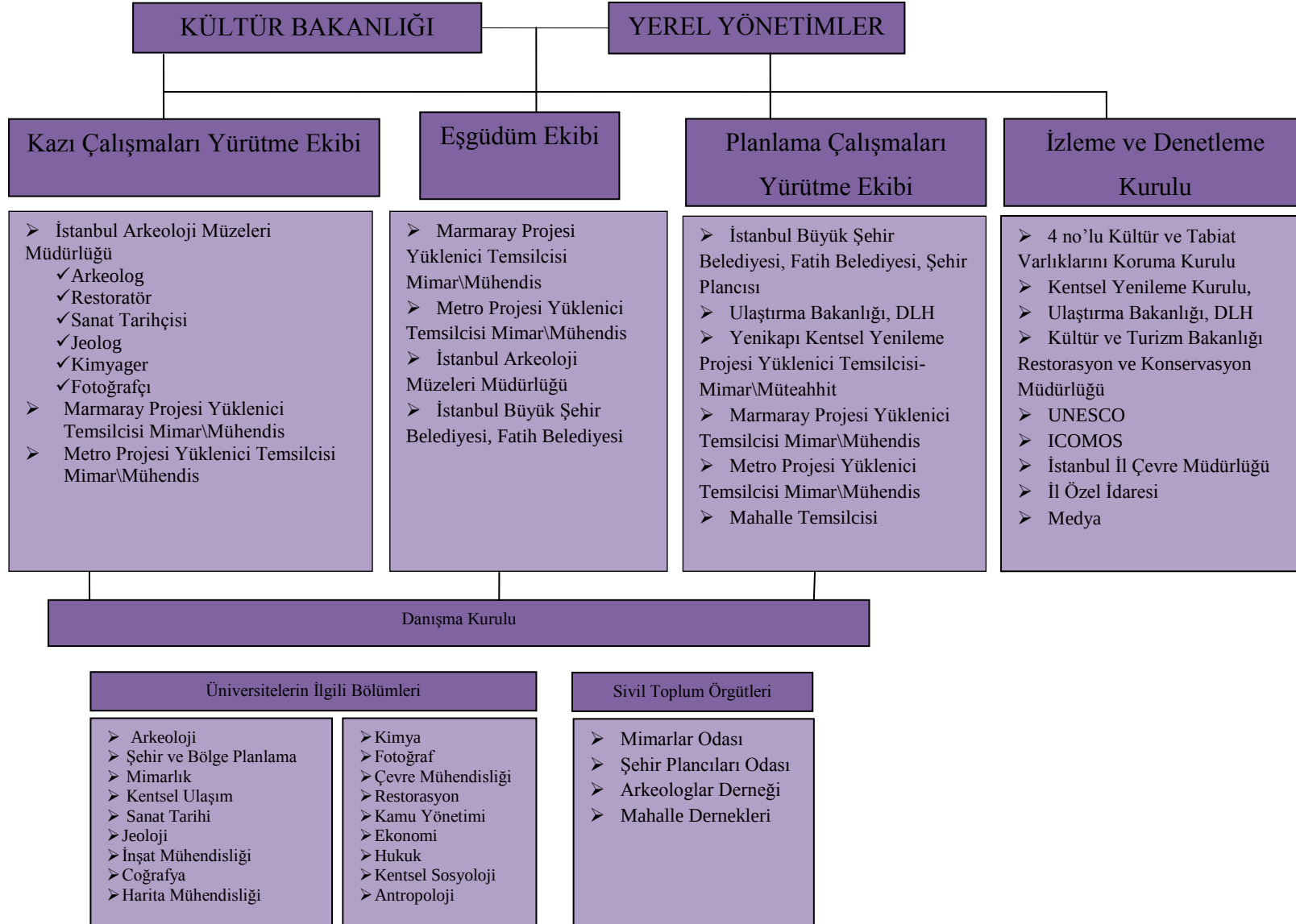
- 4 no'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
- Kentsel Yenileme Kurulu,
- Ulaştırma Bakanlığı, DLH
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Restorasyon ve Konservasyon Müdürlüğü
- UNESCO
- ICOMOS
- İstanbul İl Çevre Müdürlüğü,
- İl Özel İdaresi
- Medya

İzleme ve Denetleme çalışmaları iki ayda bir düzenlenmelidir. Hazırlanan bu rapora göre alanda izlenen süreç ve yöntemlerin düzeltilecek kısımları üzerine tavsiye kararı ilgili kurumlara bildirilmeli ve bu rapor kamuoyu ile paylaşılmalıdır. Komisyon, projenin ön görülen amaç ve hedeflerine; doğru stratejiler ile ulaşıp ulaşılmadığını, uygulanan yöntemlerin bilimsel tekniklerle gerçekleşip gerçekleşmediğini değerlendirmek amacıyla tüm kazı öncesi, sırası ve sonrasında gerçekleştirilen çalışmaları gözlemlemelidir. Bu gözlemler, iki aşamalı gerçekleştirilmelidir. Kazı

öncesi ve sırasında yapılan izleme ve değerlendirmeler ilk aşama olup, komisyon raporu hazırlanmalıdır. İkinci aşama ise, kazı sonrası yapılan çalışmalara dair yapılan izleme ve değerlendirme çalışmalarıdır. Bu kapsamda da kazı sonrası izleme ve değerlendirme raporu bu komisyon tarafından hazırlanmalıdır. Bu komisyon raporları eşgüdüm ve denetleme kuruluna verilmelidir. Bu raporları hazırlamak için alan üzerinde yapılması gereken çalışmalar şunlardan oluşmalıdır:

- Yenikapı arkeolojik buluntu alanlarının korunup, dünya mirası olarak algılanması için gerekli sürecin, arkeolojik kazılar ile birlikte yürütülmesini sağlayan yöntemleri inceleyip, denetlemelidir.
- Kazı alanı üzerine elde edilen verileri ve bunların sınıflandırılma şekillerini incelemelidir.
- Eğitim ve değerlendirme amaçlı düzenli aralıklarla alan gezileri düzenlemelidir.
- Çıkarılan buluntuların koruma, kullanma ve saklama koşullarını gözlemlemek amacıyla saklama kuyularını, arkeolojik müzesini ziyaret etmelidir.
- Çevresel koşulları ve entegrasyon yöntemlerini değerlendirme amacıyla proje yüklenicilerini ziyaret etmelidir.
- Tüm bu çalışmalar sonucunda hazırlanacak raporları ilgili kurum ve kurulların yanında kamuoyu ile paylaşmalıdır.
- Kazı sırasında ortaya çıkan arkeolojik değerlerin, sürdürülebilir bir koruma ve yaşatma anlayışı içerisinde bayındırlık projeleri ile bütünleşmesine ve yerinde korunmasına yönelik ortaklıklar geliştirmesi amacıyla denetleme ve izleme raporları sunmalıdır.
- Bilinen ve Bilinmeyen arkeolojik değerlerin kazılar ile ortaya çıkması durumlarında ilgili koruma kurullarının eserleri tescilleme sürecini başlattığından emin olmalıdır.
- Herhangi bir uyumsuzluğu olduğu yerde, ulusal veya bölgesel olarak düzenlenmiş görüşmeleri başlatmalıdır.

Tablo 4.2 Yenikapı Kentsel Arkeolojik Alan Yönetim ve Yönlendirme Rehberi-Aktörleri

4.2 REHBER UYGULAMA ADIMLARI: KENTSEL ARKEOLOJİK ALANLARIN KORUNMASINA YÖNELİK EYLEM PROGRAMI

Rehber uygulama adımlarının başında Kültür Bakanlığının denetimiyle çalışmaların başlatılması adına İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü'ne, Yerel Yönetimlere ve Marmaray Projesi Sorumlularına yetki verilir ve ekipler oluşturulmaya başlamalıdır. Ekiplerin oluşturulmasıyla rehberin uygulama adımları yürütülmeye başlanır.

Uygulama adımları- Eylem Programı ise şöyledir:

- Birinci adım: Planlama ve Kazı Çalışmaları Öncesi Yapılması Gerekenler
- İkinci Adım: Planlama ve Kazı Çalışmaları
- Üçüncü Adım: Arkeolojik ve Planlama Gelişmelerinin Yürütülmesi-Kontrolü
- Dördüncü Adım: Çalışmanın tamamlanması-duyurulması-sonuçlarının yaygınlaştırılması

Bu eylemler zinciri ile aktörlerin yapması gereken çalışmalar belirlenmiş ve tanımlanmıştır. Çalışmalar bu tanımlamalar çerçevesinde yürütülmelidir.

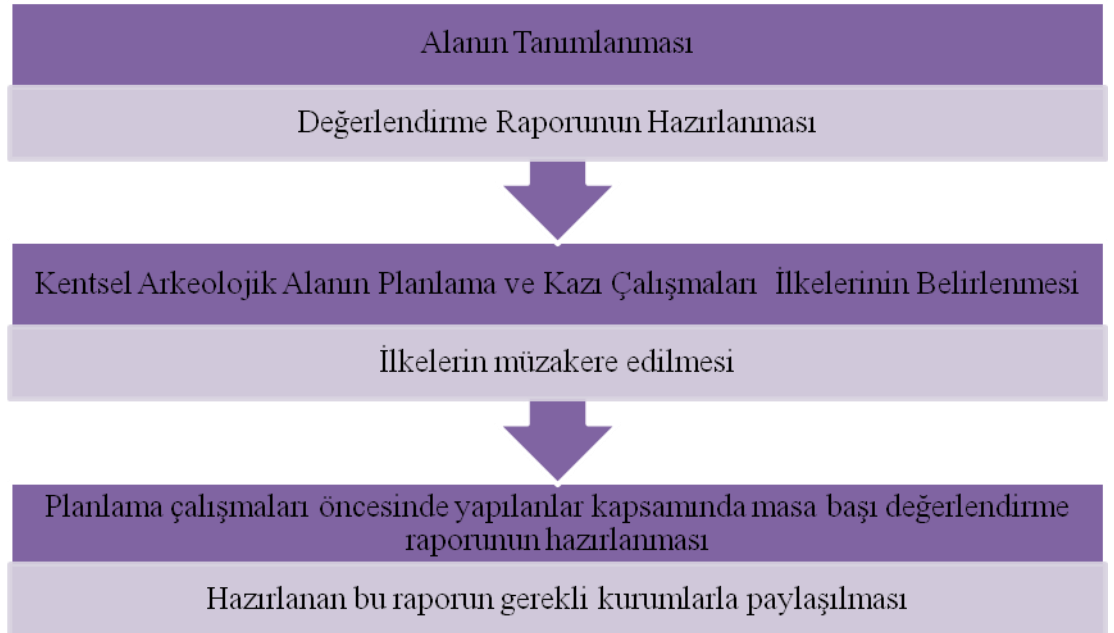
4.2.1 Birinci adım: Planlama ve Kazı Çalışmaları Öncesi Yapılması Gerekenler

Rehber kapsamında gerçekleştirilecek çalışmaların birinci adımında ağırlıklı olarak kazı ve planlama çalışmaları ekibi görev almaktadır. Ayrıca gerekli görüldüğü takdirde danışman kurulundan destek istenebilir. Bu adım kapsamında aşağıdaki çalışmalar gerçekleştirilmelidir:

- Alanın Tanımlanması
 - ✓ Genel Bilgiler
 - ✓ Kültürel Veriler
 - ✓ Çevresel Veriler
 - ✓ Yersel Veriler
 - ✓ Arkeolojik Veriler
 - ✓ Ekonomik Yapıya Dair Veriler
 - ✓ Alana Dair Analiz Çalışmaları
 - ✓ Alana Dair önceden belirlenmiş üst ölçek planlama kararlarına dair veriler
- Alanın tanımlanmasında dair elde edilen veriler doğrultusunda Değerlendirme Raporunun hazırlanması

- Kentsel arkeolojik alanın planlama ve kazı çalışmaları ilkelerinin belirlenmesi
- Kentsel arkeolojik alanda yapılacak çalışmaların ve olası-mevcut yatırımların ilkelerinin müzakere edilmesi
- Planlama çalışmaları öncesinde yapılanlar kapsamında masa başı değerlendirme raporunun hazırlanması
- Hazırlanan bu raporun gerekli kurumlarla paylaşılması

Tüm bu çalışmalar arkeoloji ve planlama alanında gerçekleşen çalışmaların yönlendirilmesi adına gerçekleştirilmelidir. Bu aşama kapsamında alana dair tüm görsel ve yazılı bilgi ve belgeler toplanmalı ve alanın genel özellikleri tanımlanmaya çalışılmalıdır. Bu tanımlamalar ile alanın dinamikleri ve potansiyeli belirlenmeye yönelik bir değerlendirme raporu hazırlanmalıdır. Planlama ve kazı ekibi tarafından bu rapor çerçevesinde, alanda gerçekleştirilecek planlama çalışmalarının ilkeleri ve politikaları belirlenir. Belirlenen bu ilkeler ve politikaların tüm süreç paydaşları ile paylaşılması ve müzakere edilmesi adına eşgüdüm kurulu toplanmalı, ilke ve politikalar son haline getirilmelidir. Tüm bu yapılan çalışmaların neticesinde sürecin işleyişine yön verecek; ilkelerin, politikaların ve stratejilerin bulunduğu bir masa başı değerlendirme raporu hazırlanmalıdır. Bu rapor, eş güdüm kurulu, kazı ve planlama çalışmaları ekipleri tarafından hazırlanarak, tüm süreç paydaşları ile paylaşılmalıdır.

Şekil 4.1 Birinci Adım: Planlama ve Kazı Çalışmaları Öncesi Akış Şeması

4.2.2 İkinci Adım: Kazı ve Planlama Çalışmaları Aşaması

Rehber kapsamında gerçekleştirilecek çalışmaların ikinci adımında ağırlıklı olarak Kazı ve Planlama Çalışmaları Ekibi, kazı çalışmalarını, masa başı değerlendirme raporunun ışığında başlatmalıdır. Bu çalışmaları izlemek, değerlendirmek, denetlemek ve eşgüdüm çerçevesinde yürütülmesini sağlamak amacıyla rehber kapsamında oluşturulacak komisyon ve kurullar sürece dahil edilmelidir. Eşgüdüm Ekibi ile İzleme ve Denetleme Komisyonu tüm çalışmalar boyunca görev almalıdır. Ayrıca gerekli görüldüğü takdirde danışman kurulundan destek istenebilir.

Planlama çalışmaları ise arkeolojik değer taşıyan kentsel alt bölgelerin belirlenmesi ile başlamalıdır. Bu adım kapsamında aşağıdaki çalışmalar gerçekleştirilmelidir:

- Arkeolojik Değerlendirmeler
 - ✓ Masa başı değerlendirme raporunun değerlendirilmesi
 - ✓ Teknik değerlendirmeler
 - ✓ Jeofiziksel inceleme
 - ✓ Toprak yığını inceleme
 - ✓ Alan gezisi
 - ✓ Deneme çukuru veya test çukuru açma
 - ✓ Değerlendirme komisyonu
 - ✓ Değerlendirme sonuçları ve sonrası: opsiyonlar
- Arkeolojik değer taşıyan kentsel alt bölgeler belirlenmesi
- Arkeolojik değerlerin belgelenerek kaldırılabilceği Alt Bölgelerin belirlenmesi
 - ✓ Kentsel Arkeolojik Alanların ve Potansiyel Alanların belirlenmesi
 - ✓ Kentsel Arkeolojik veri tabanlarının standartlarının oluşturulması
 - ✓ Kentsel Arkeolojik Alanların, Potansiyel Alanların ve çıkarılan eserlerin Standartlar Kapsamında Kaydının Yapılması
- Arkeolojik kazıların mevcut dokuya zarar vermeden yürütülmesi kontrolü
- Arkeolojik kazıların mevcut dokuya zarar vermeden yürütülmesi ile ilgili kontrol Raporunun hazırlanıp tüm ekip ile paylaşılması
- Kentsel Planlama ve Koruma Adına Değerlendirmeler
 - ✓ Kentsel alt bölgelerden Yerde Korunacak alt bölgelerin belirlenmesi
 - ✓ Arkeolojik alanları kentsel gelişime entegre eden politikaların geliştirilmesi
 - ✓ Kentlerde yer alan arkeolojik alanların; Kent planlaması adına potansiyel değeri,

Kültür mirası-Arkeolojik Miras olarak Değerinin belirlenmesi

➤ Kentsel Planlama ve Koruma adına Değerlendirme Raporunun oluşturulması

Bu adım kapsamında gerçekleştirilecek *Arkeolojik Değerlendirmeler* ile birinci adımda hazırlanan masa başı değerlendirme raporu incelenmelidir. Bu raporla alanın genel özellikleri anlaşılabilecektir. Ayrıca kazı sırasında gerçekleştirilecek çalışmaların yürütülmesi bağlamında ilkelerin oluşturulmasında da bu rapordan faydalanılmalıdır. Tüm bu ilkelerin oluşturulması adına; teknik değerlendirmeler, jeofiziksel incelemeler ve toprak yığını incelemeleri gerçekleştirilmelidir. Bu çalışmalardan sonra alan gezisi düzenlenip deneme ve test çukuru açılması özellikli alanlar seçilmelidir. Seçilen bu alanlarda deneme çukurları açılıp arkeolojik potansiyel anlaşılmaya çalışılmalıdır. Bu konuda bir değerlendirme yapmak için kazı ekibi içinde bir değerlendirme komisyonu oluşturulmalıdır. Bu değerlendirme komisyonuna, danışman kurulundan konunun uzmanı olan bir temsilci davet edilmeli ve komisyon arkeolojik değerlendirme raporunu hazırlayıp kazı çalışmalarının genel ilkelerini ve yöntemlerini belirlemelidir.

Belirlenen bu ilkeler ve yöntemler ışığında, yapılan incelemelerin yönlendirmesi ile birlikte kazı çalışmaları ekibi tarafından, arkeolojik değer taşıyan alt bölgeler ve bu alt bölgelerden, arkeolojik buluntuların belgelenecek kaldırılabilen alanlarda seçilmelidir. Daha sonra ise, çıkarılan eserlerin ve tüm bölgelerin kayıtlarının yapılabilmesi için kentsel arkeolojik veri tabanlarının standartlarının oluşturulmalı ve kayıtları yapılmalıdır.

Tüm bu çalışmaların bilimsel teknikler ile gerçekleştirildiğinin ve arkeolojik kazıların mevcut dokuya zarar vermeden yürütülmesinin kontrolü adına izleme ve denetleme ekibi uzmanları, gerçekleşen çalışmaları incelenmeli ve kontrol gezisi yapılmalıdır. Bu kontrol çalışması iki ayda bir düzenlenmeli, her kontrol toplantısı sonrasında rapor hazırlanmalıdır. Bu raporların kontrol çalışmalarını müteakip bir hafta da hazırlanması gerekmektedir.

Arkeolojik değerlendirmeler gerçekleşirken bu süreçte planlama ekibi de çalışmalarına devam etmelidir. Bu ekip, kentsel planlama ve koruma adına kazı alanı ve çevresine dair değerlendirmeler yapmalıdır. Bu değerlendirmeler de kazı ekibi ile birlikte çalışmalıdır. Kazı ekibinin belirlediği alt bölgelere dair incelemeler yapılmalıdır. Yerinde korunacak (in-situ) alt bölgeleri kazı ekibi ile birlikte belirlemelidirler. Bu bölgelerin belirlenmesiyle arkeolojik alanların, planlama

çalışmaları bağlamında ve kültür mirası-arkeolojik miras olarak değeri ortaya konmalıdır. Ortaya konan bu değerin kentsel gelişime entegre edecek politikaları geliştirilmelidir. Bu aşamada gerçekleşen çalışmalar neticesinde planlama ve koruma çalışmalarını yönlendirecek bir değerlendirme raporu hazırlanmalıdır. Ayrıca bu rapor; koruma ve planlama çalışmalarının yürütülmesi adına yöntemler öneren ve çalışmanın ilkesel kararlarını belirleyen bir nitelikte taşınmalı ve tüm ekip ile paylaşılmalıdır.

Bu adım kapsamında kazı ve planlama çalışmaları uygulandığı takdirde, çalışmaların yürütülmesine dair temeller oluşturulmuş ve ilkeler-politikalar belirlenmiş olacaktır. Ayrıca standartların ve kriterlerin oluşturulması da rehberin bu adımında gerçekleştirilmelidir.

Şekil 4.2 İkinci Adım: Kazı ve Planlama Çalışmaları Aşaması Akış Şeması

4.2.3 Üçüncü Adım: Arkeolojik ve Planlama Gelişmelerinin Yürütülmesi-Kontrolü

Kazı çalışmalarının tamamlanması ile çalışmalarına devam eden planlama çalışmaları ekibi bu aşamayı gerçekleştirmelidir. Kazı ekibi ise, planlama ve koruma çalışmalarına arkeoloji konusunda destek vermek amacıyla bu adıma katılmalıdır. Ancak gerçekleşen çalışmalar sırasında gözden kaçan arkeolojik değerlere rastlanırsa kazı ekibi o alanda özel bir kazı çalışması başlatmalıdır.

Ayrıca bu adıma danışman kurulu da dahil edilmelidir. Bu kuruldan ilgili uzmanların ekibe çağırılması ile birlikte yerinde korumanın şartlarının oluşturulması adına tasarım çözümleri üretmeli ve Planlama Çalışmaları Ekibi de bu kapsamda çalışmalar gerçekleştirmelidir. Ayrıca bu adım çerçevesinde geliştirilen çalışmalar İzleme ve Denetleme Kurulu tarafından denetlenmelidir. İzleme ve Denetleme kurulunun isteğine göre danışman kurulundan uzman temsilciler denetleme sürecine dahil edilmelidir. Bu komisyon, çalışmaların bilimsel bir çerçevede yürütülüp yürütülmediği durumların denetlemesinin yanında, sürecin uluslara arası sözleşmelere, tavsiye kararlarına ve araçlarına uygun bir çerçevede yürütülüp yürütülmediğini de kontrol etmelidir.

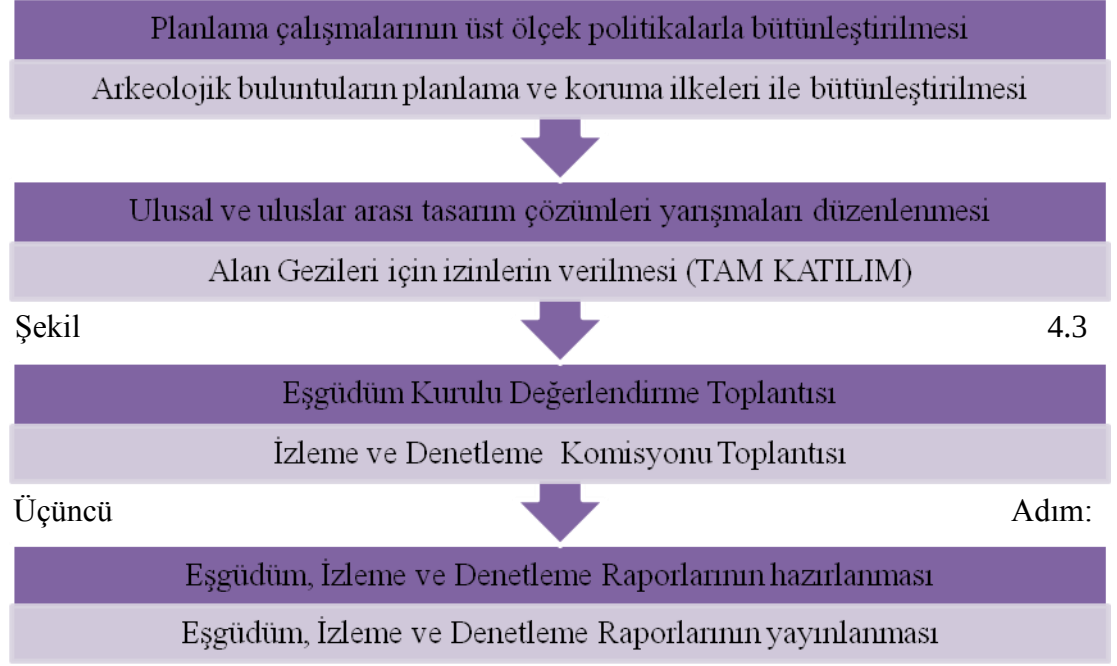
Bu adım kapsamında aşağıdaki çalışmalar yapılmalıdır:

- Planlama çalışmalarının üst ölçek politikalarla bütünleştirecek stratejilerin geliştirilmesi
- Arkeolojik buluntuların planlama ve koruma ilkeleri ile bütünleştirecek stratejilerin geliştirilmesi
- Yerinde koruma adına üretilen tasarım çözümlerinin yetersiz kalması durumunda, kazı alt bölgesine yönelik ulusal ve uluslar arası yarışmalar düzenlenmesi
- Kazı alanının bir eğitim alanı olduğu gerçeğinden hareketle genç uzmanlara, ilgili meslek odaları ve üniversitelere alan gezisi izinlerinin verilmesi (KATILIM)
- Süreç Kontrolü ve aktörler arası iş birliğinin sağlanması kazı başlangıcında oluşturulan Eşgüdüm Kurulu değerlendirme toplantısı yapılması
- İzleme ve Denetleme Komisyonu Toplantısı yapılması
- Arkeoloji ve planlama ilkeleri bağlamında alınan kararların ortak komisyon tarafından gözden geçirilmesi, sürecin işleyişinin kontrol edilmesi
- İlgili ekip ve komisyonlar tarafından, rehber kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar ve aktörler arası işbirliği hakkında bilgi veren raporlar hazırlanması
- Komisyon çalışmaları sonucunda değerlendirme raporunun yayınlanması

Planlama Çalışmaları Ekibi tarafından, planlama ve koruma çalışmalarının arkeolojik değerler ile birlikte üst ölçek plan kararları ve politikaları ile bütünleştirilmesi adına gerekli stratejiler üretilmeli ve bu stratejiler çerçevesinde yerinde korumanın tercih edildiği alanlara dair tasarım çözümlerinin genişletilmesi ve alternatiflerin çoğaltılması adına proje yarışmaları düzenlenmelidir. Bu yarışmalar ile arkeolojik değerlerin

planlama sürecine dahil olması adına en doğru ve uygulanabilir çözümler üretilmesi hedeflenmelidir.

İzleme ve Denetleme komisyonu tarafından, üçüncü adımda gelinecek nokta da dahil olmak üzere yaşanan tüm sürecin değerlendirileceği bir toplantı düzenlenmelidir. Bu toplantı sonrasında ise bir rapor yayınlamalı ve bu raporu, tüm ekibe, yazılı ve görsel basına ve kamuoyuna bildirmelidir.

Arkeolojik ve Planlama Gelişmelerinin Yürütülmesi-Kontrolü Akış Şeması

4.2.4 Dördüncü Adım: Çalışmanın tamamlanması- duyurulması-sonuçlarının yaygınlaştırılması

Rehber kapsamında oluşturulan eylem programının son aşaması olan dördüncü adımda; çalışmanın tamamlanması-duyurulması ve sonuçlarının yaygınlaştırılması aşaması gelmektedir. Bu aşama kapsamında aşağıdaki çalışmalar yapılmalıdır:

- Değerlendirme raporlarının yayınlanması
- İnşaat alanı arşivinin oluşturulması
- Kazı sonuçları raporunun hazırlanması ve yayınlanması
- Kazı sırasında bulunan eserlerin tanıtım çalışmalarının ve sergi hazırlıklarının yapılması
- Arkeolojik mirasın sergilenmesi ve yaygınlaştırılması adına etkinlik takviminin oluşturulması

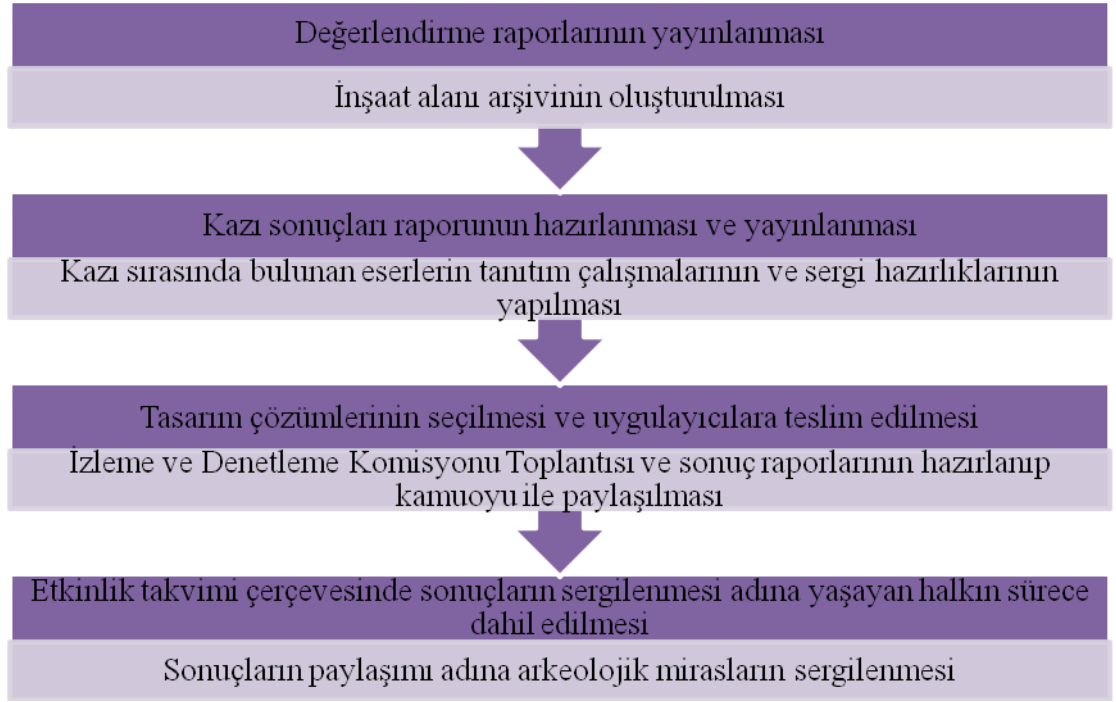
- Kazı sırasında bulunan yapı ve kalıntıların, yerinde koruma ilkesi çerçevesinde kentsel yaşama dahil edilmesini öneren tasarım çözümlerinin seçilmesi
- İzleme ve Denetleme Komisyonu Toplantısı ve sonuç raporlarının hazırlanıp kamuoyu ile paylaşılması
- Etkinlik takvimi çerçevesinde sonuçların sergilenmesi adına yaşayan halkın sürece dahil edilmesi
- Sonuçların paylaşımı adına arkeolojik mirasların sergilenmesi

Tüm kazı ve planlama çalışmalarının sonlandırılmasına müteakip, kazı alanında çalışma yapan tüm ekip ve komisyonlar, yaptıkları çalışmaların değerlendirme raporlarını hazırlamalı ve bu raporlar rehber ekibi tarafından yayınlanmalıdır. Bu raporlar, kazı sonrası çalışmalarının yaygınlaşması adına son derece önemlidir. Tüm bu değerlendirme raporları sonrasında kazı ve planlama ekibi, kazı sonuçları raporunu hazırlamalıdır. Bu raporun hazırlanmasına, kazı çalışmalarının bitimi ile başlanmalıdır. Ayrıca bu raporun yazımı sırasında inşaat alanı arşivi oluşturulmalı ve bu arşivde, kazı sonuçları raporu ile eş zamanlı hazırlanmalıdır. Kazı sonuçları raporu ise, herkesin ulaşabileceği bir makale ve bilgilendirme katalogu şeklinde oluşturulmalıdır. Ayrıca hazırlanan bu kazı çalışmaları bilgilendirme katalogu tüm süreci anlatan görsel materyallerinde içinde yer aldığı bir arşiv raporu niteliği de taşınmalıdır. Bu raporda, inşaat alanına dair hazırlanan arşivin bir parçası olarak geliştirilmelidir. Kazı öncesinde, kazı sırasında ve sonrasında yapılan tüm çalışmaların kayıtlarının tutulduğu bu alan arşivi de uygun şartlarda müzelerde saklanmalıdır.

Alandan çıkarılan arkeolojik mirası sergilenmek ve kamuoyu ile paylaşmak amacıyla bir etkinlik takvimi oluşturulmalıdır. Bu takvim çerçevesinde kazı alanında bulunan taşınabilir ve taşınamaz eserlerin sergi hazırlıkları başlamalı ve bu sergi, kazı ve planlama çalışmalarının bitimi ve kazı sonuçları raporlarının hazırlanması sonrasında düzenlenmelidir.

Ayrıca uygun sergileme koşulları, sergileme alanı ve mekanla bağını kuracak tasarım çözümleri de bu aşamada belirlenmelidir. Tüm bu aşamaların ardından etkinlik takvimi çerçevesinde sonuçların sergilenmesi adına yaşayan halkın sürece dahil edilmelidir. Halk, sergi hazırlıklarına yardım etmesi ve arkeolojik mirasın korunarak yaşatılmasının önemini anlatılması amacıyla hazırlık ekibine planlama çalışmaları

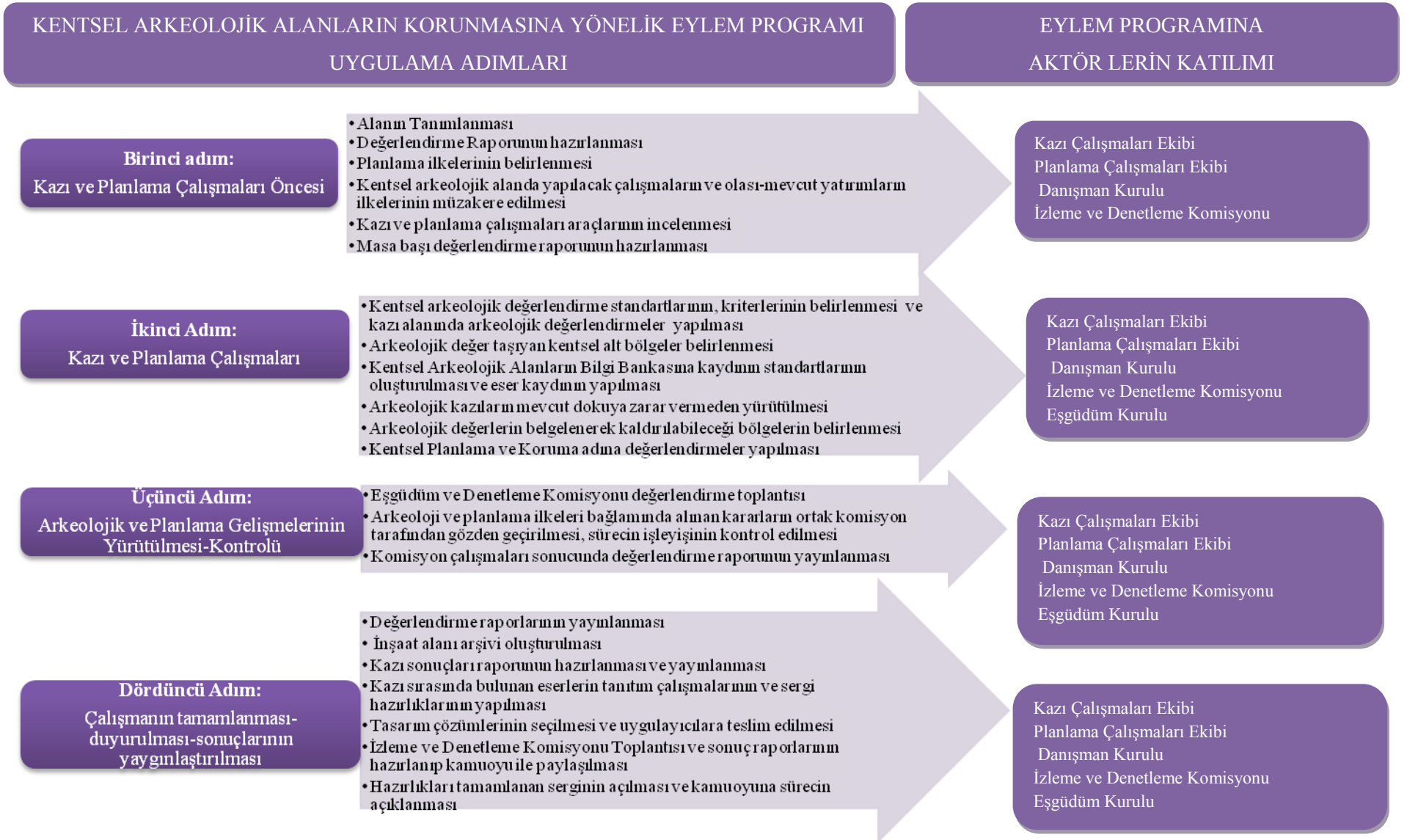
ekibi tarafından dahil edilmelidir. Son olarak kazı çalışmalarından çıkarılan arkeolojik miras alanları uygun mekanlarda sergiye açılmalıdır.

Şekil 4.4 Dördüncü Adım: Çalışmanın tamamlanması- duyurulması-sonuçlarının yaygınlaştırılması

Tüm bu adımların aktörlerle ilişkisini açıklayan ve kentsel arkeolojik alanlarda rehber kapsamında uygulanması tavsiye edile eylem programı aşağıdaki akış şemasında açıklanmıştır:

Tablo 4.3 Yenikapı Kentsel Arkeolojik Alan Eylem Programı

Hazırlanan bu rehber çalışması ile Yenikapı kentsel arkeolojik alanında yaşanan yetki karmaşası, izleme ve denetleme ve katılımın sağlanamaması adına yaşanan sorunlara çözüm önerisi geliştirilmiştir. Kentsel Arkeolojik Alanların korunması, yaşatılması ve kentsel yaşama dahil edilmesi adına geliştirilen bu uygulama aracı olan rehber çalışması ile aktörler arası işbirliği kurulması adına çalışma ekipleri oluşturulmuş, her ekipte bulunacak aktörler belirlenmiş, görev tanımları yapılmıştır. Ayrıca bu aktörlerin görev tanımları çerçevesinde rehberin amacını, ilkelerini, hedeflerini ve stratejilerini gerçekleştirmek amacıyla uygulama adımları belirlenmiştir.

KAYNAKÇA

A) Kitaplar

- Ahunbay, Z.**, 2009. Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Ahunbay, Z., ve İzmirli, Ü.**, 2006. 4 th Bilateral Meeting of ICOMOS Turkey-ICOMOS Greece, 29 April-2 May 2002, Management and Preservation of Archaeological Sites, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları İstanbul.
- Cleere, H.**, 2006. Archaeological Heritage Management in the Modern World, Reprinted 200 by Routledge. İngiltere
- Giddens A.**, 2005. Sosyoloji, çev. Cemal Güzel, Ayraç Yayınları, Ankara .
- Hilary French**, 2000. Vanishing Borders-Protecting the Planet in the Age of Globalization, W.W. Norton & Company, , NewYork -London
- Kuban, D.**, 2000. Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu- Kuram ve Uygulama,Yapı Endüstri Merkezi Yayını, İstanbul.
- Madran, E., ve Özgönül N.**, 2005. Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, TMMOB Mimarlar Odası Yayını, Ankara.
- Özdoğan, M.**, 2008. Türk Arkeolojisinin Sorunları ve Koruma Politikaları, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Özdoğan, M.**, 2006. Arkeolojinin Politikası ve Bir Araç Olarak Arkeoloji, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Tapan, M.**, 2007 Soru ve Cevaplarla Koruma, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Yayını, İstanbul.
- Tarihi Yarımada Sempozyumu 15-16 Kasım 2007**, 2008. TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Yayını, İstanbul.
- Kültürel Gelişimin On Yılı**, 1990. Broşür, Mimarlar Odası yayını, İstanbul.

B) Tezler

- Akpınar, Y.**, 2006. Yenikapı Kazı Buluntusu Sırlı Seramiklerinin Değerlendirilmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, MSGSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Alpan, A.**, 2005. Integration Of Urban Archaeological Resources To Everyday Life In The Historic City Centers Tarragona, Verona And Tarsus, *Yüksek Lisans Tezi*, ODTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Belge, B.,** 2005. Urban Archaeological Issues And Resources In Izmir Historic City Centre: An Exploratory Case Study, *Yüksek Lisans Tezi*, ODTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çankaya, E.,** 2006. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzecilik Bağlamında Korunması, *Yüksek Lisans Tezi*, YTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çoban, T.,** 1989. Kentsel Korumanın Yasal Boyutu ve Ülkemizde Yerel Yönetimlerin Bu Konuda Sorunlarına Yardımcı Bir Araştırma, *Yüksek Lisans Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ertürk, N.,** 2005. Arkeolojik Mirasın Korunmasında Ören Yeri Müzelerinin Rolü, *Yüksek Lisans Tezi*, YTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kiper, P.,** 2004. Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel-Kültürel Değerlerinin Korunması Türkiye-Bodrum Örneği, *Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kiraz, M.,** 2005. Kültürel Miras Bilinci Oluşturulmasında Arkeoloji Müzeleri için Yöntem Geliştirilmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, YTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin, İ.,** 2004. Türkiye’de Kentsel Koruma Politikalarının Gelişimine Yardımcı Bir Yöntem Denemesi, Örneklem: İstanbul Tarihi Yarımada, *Doktora Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Zerensoy, N.,** 1981. Kentsel Alanlarda Alınan Koruma Kararlarının Uygulanabilirliği, *Doktora tezi*, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

C) Süreli Dergilerdeki Makaleler

- Ahunbay, Z.,** 2004. 2003 Yılında Hazırlanan İstanbul Tarihi Yarımada Koruma İmar Planı Üzerine Notlar, *İstanbul Dergisi*, **48**, 48-50.
- Akın, N., Eyüpgiller, K., ve Topçubaşı, M.,** 2005. Antakya’da Kentsel Koruma Çalışmaları, *Mimar.İst Dergisi*, **15**, 102-107.
- Aksoy, B.,** 2003. Ulusallık ve Evrensellik Arasında Türkiye’nin Özeti İstanbul, *İstanbul Dergisi*, **46**, 99-101.
- Aksu, E., Ayten, A., M., Erdoğan, M. ve Tuncer, M.,** 1995. Türkiye’de Toplumsal Gelişme Sürecinde, Kentsel Korumanın İşlevinin Yeninden Tanımlanmasına Yönelik Öneriler, *Planlama Dergisi*, **1-2**, 60-64.
- Akyürek, E.,** 2005. Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri (TAY) Projesi Bizans Dönemi Yapı Envanteri Çalışması, *Mimar.İst Dergisi*, **15**, 96-98.
- Arabacıoğlu, F., P., ve Aydemiryütü, I.,** 2007. Tarihi Çevrelerde Yeniden Değerlendirme Kavramı, *Mim. Fak. E-Dergisi*, **4**.
- Asiliskender, B., Balcı, Gökmen, H., ve Yılmaz, N.,** 2005. Anıt Kavramı, Kimliğin Sürekliliği ve Değişim: Gevher Nesibe Medresesi Deneyimi, *Mimarlık Dergisi*, **322**, 55-59.

- Ayten, A., M.**, 2003. Kentsel Sit Alanlarının Korunması Geliştirilmesinde Temel Belirleyicilerin Üç Kentsel Sit Alanında Araştırılmasına Dair Bir Çalışma, *Planlama Dergisi*, **3**, 72-78
- Baba, E., C.**, 2007. Kentsel Dönüşüm Projeleri Bağlamında Kullanıcı Katılımı: Londra Örneği, *Mimar.İst Dergisi*, **26**, 79-86.
- Belge, B.**, 2004. Çok Katmanlı Tarihi Kent Merkezlerinin Yönetimi: Kentsel Arkeoloji ve Planlama, *Planlama Dergisi*, **4**, 48-56.
- Candaş Kahya, N. ve Sağsöz, A.**, 2004. Kentsel Sitlerde Değişim: Doğu Karadeniz Bölgesi Kentsel Sitleri, *Planlama Dergisi*, **4**, 57-66.
- Coşkun, M.**, 2005. Son Dönemlerde Çıkarılan Yasalar Çerçevesinde Türkiye’de Doğal, Tarihi ve Kültürel Değerlerin Korunmasında Yerel Yönetimlerin Değişen Roller, *Planlama Dergisi*, **1**, 26-27
- Dağıstan Özdemir, M. Z.**, 2005. Türkiye’de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış, *Planlama Dergisi*, **1**, 20-25.
- Doyduk, S.**, 2006. Kentsel Katmanların Boşluklar Aracılığıyla Korunması, *Mimar.İst Dergisi*, **19**, 84-88.
- Düzgüner, F.**, 2007. Kültür Varlıklarını Koruma ve Yenileşen Kente Uyarlama, *Mimar.İst Dergisi*, **26**, 69-73.
- Erder, C.**, 2006. Korumada Kırk Yıllık Deneyim, *Mimar.İst Dergisi*, **22**, 12-13.
- Erim, Özdoğan A.**, 2000. Tarihi Yarımada’da Metro, *İstanbul Dergisi*, **35**, 35-45.
- Erim, Özdoğan A.**, 2003. Tarih Öncesi İstanbul, *İstanbul Dergisi*, **46**, 62-63.
- Erim, Özdoğan, A.**, 2004. İstanbul Tarihi Yarımada (Suriçi) Koruma Amaçlı İmar Planı Çalışmalarında Arkeoloji nerede?, *İstanbul Dergisi*, **48**, 52.
- Ertük, N.**, 2003. İstanbul’un Deprem Tehdidi Altındaki Arkeolojik Mirası, *İstanbul Dergisi*, **46**, 108-109.
- Gökçay, M.**, 2007. İstanbul Kent Arkeolojisi, *Mimar.İst Dergisi*, **24**, 89-93.
- Gümüş, K.**, 2004. Tarihi Yarımada’yı Koruma Planı, *İstanbul Dergisi*, **48**, 46-48.
- Keleş, R.**, 2003. Kültür Mirası İnsanlığın Ortak Malıdır, *Mimar.İst Dergisi*, **10**, 96-100.
- Kiper, P.**, 2005. Koruma Amaçlı İmar Planı Kavramına Eleştirel Bir Bakış, *Planlama Dergisi*, **1**, 42-48
- Kuban, D.**, 2003. İstanbul’un Arkeolojisi, *İstanbul Dergisi*, **46**, 55-57.
- Küçük, M.**, 2003, Yeni Müzecilik Anlayışları ve İstanbul, *İstanbul Dergisi*, **46**, 110-112.
- İncedayı, D.**, 2003. Kentsel Koruma/Tarihi Çevre de Yapılaşma, *Mimar.İst Dergisi*, **10**, 50.
- Madaminov, M.R.**, 2008. Çağdaş Kent Planlaması ve Kültürel Mirasa Yaklaşım, *Mimarlık Dergisi*, **344**, 58-61.
- Madran, B.**, 2003. 19. Yüzyıl Arkeolojisi, Müzeleri ve İstanbul, *İstanbul Dergisi*, **46**, 58-61.

- Madran, E.**, 2007. Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Yönelik Yasal Düzenlemeler ve Yerel Yönetimler, *Mimarlık Dergisi*, **338**, 41-43.
- Mazlum, D.**, 2004. Eski Eseri İhya Etmek”, *İstanbul Dergisi*, **48**, 51.
- Okuy, İ.**, 1997. Tarih Bilinci, Evrenselleşme, Çağdaşlaşma, Mahallileşme ve Mardin Örneği, *Kent Gündemi Dergisi*, **2**, 71-75.
- Oral, T.**, 2003. İstanbul Arkeolojisine Bilimsel Katkılar, *İstanbul Dergisi*, **46**, 116-117.
- Özcan, K., ve Yenice, M., S.**, 2008. Arkeolojik Mirasın Sürdürülebilirliği: Koruma-Geliştirme Stratejileri için Bir Yöntem Önerisi Konya Alaaddin Tepesi, Türkiye Örneği, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, **5**1.
- Özcan, Z.**, 2006. Planlamada Disiplinler Arası İlişkiler ve Kentsel Arkeolojinin Yeri, *Gazi Üniversitesi Mimarlık-Mühendislik Dergisi*, **4**, 681-687.
- Özdoğan, M.**, 2004. Arkeoloji Politikaları: Avrupa'nın Sınırları, *Atlas Dergisi*, **141**
- Özdoğan, M.**, 2003. Geçmişi Silinen Kent, *İstanbul Dergisi*, **46**, 51-54.
- Özden, Örnek, E.**, 2006. Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasında Kuramsal Yapıya İlişkin Yeni Bir Örgütlenme Arayışı, *Mimar.İst Dergisi*, **19**, 101-109.
- Pekin, Karamani, A.**, 2007. İstanbul'un Karnını Açmak, *Mimar.İst Dergisi*, **25**, 100-103.
- Pustu, Y.**, 2006. Küreselleşme Sürecinde Kent-Antik Site'den Dünya Kentine, *Sayıştay Dergisi*, **60**, 129-151.
- Şen, B.**, 2006. Ekonomik Gelişmenin Kültürel Stratejileri: İstanbul Kent Merkezleri ve Tarihi Kentsel Alanların Yeniden Yapılandırılması, *Planlama Dergisi*, **2**, 65-76.
- Tankut, G.**, 2005. Doğal ve Tarihi Çevrenin Korunması: Sorunlar ve Olası Çözümler, *Planlama Dergisi*, **1**, 9-12.
- Tuna, B.**, 2007. Kentsel Sit Alanlarının Korunması ve Koruma Kültürü, *Mimar.İst Dergisi*, **26**, 62-64.
- Tuna, N.**, 2003. İstanbul Suriçi'nde Kentsel Arkeolojik Kültür Mirası, *İstanbul Dergisi*, **46**, 88-93.
- Turgut, H.**, 2003. Gelenek, Kültür ve Koruma, Yeni Bin Yılda Geleneksel Çerçeveler, *Mimar.İst Dergisi*, **10**, 61-65.
- Uysal, Y.**, 2005. Tarihi ve Doğal Çevrede Turizm: Koruma Amaç mı, Araç mı?, *Mimar.İst Dergisi*, **17**, 36-38.
- Yerasimos, S.**, 2003. İstanbul Üçüncü Dünya Kenti mi ya da Kültürel Miras Nasıl Korunur?, *Mimar.İst Dergisi*, **10**, 51-54.
- Yücel, C.**, 2005/1. Korunacak Kentsel Alanların Planlanmasında Güncel Yaklaşımlar, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, **18**, 223-235
- Otaner, Z., F. ve Keskin, A.**, 2005. Kentsel Geliştirmede Kamusal Alanların Kullanımı, *İTÜ Dergisi/a mimarlık, planlama, tasarım*, **4**1, 107-114.

D) BİLDİRİLER:

Arkeoloji ve Planlama Toplantısı Sonuçları, 1984. Avrupa Konseyi, Floransa.

Avrupa Birliği Sürecinde Doğal ve Tarihsel Çevrelerin Bütüncül Planlanmasına İlişkin Saptamalar ve Sürdürülebilir Korumaya İlişkin Politika Önerileri, 2001. *Dünya Şehircilik Günü 5. Türkiye Şehircilik Kongresi Sonuç Bildirisi*, Avrupa Birliği Süreci ve Planlama, 7-8-9 Kasım, Ankara.

Çakılcıoğlu, M., 2004. Üst Ölçekli Plan Sorunsalı, Yalova Geleceğini Planlıyor, *TMMOB Şehir Plancıları Odası Paneli*, 11 Aralık, Yalova.

Eraydın, A., 2000. Küreselleşmeye Farklı Bir Bakış: Küresel Ortak Malların Sürdürülebilmesi İçin Küresel Yönetişim”, 3. Binyılda Şehirler: Küreselleşme, Mekan-Planlama, *Dünya Şehircilik Günü*, 23. *Kolokyumu*, 8-10 Kasım 1999, (ed: İ.Dinçer), Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Göksu, S., 2000. Küreselleşme ve Planlamanın Sonu, 3. Binyılda Şehirler: Küreselleşme, Mekan-Planlama, *Dünya Şehircilik Günü*, 23. *Kolokyumu*, 8-10 Kasım 1999, (ed: İ.Dinçer), Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Kongar, E., 1998. Kalkınma ve Gelişme Stratejilerinde Kültür Politikalarının Yeri: Türkiye Örneği, *Kültür Girişimi Kültür Politikaları Sempozyumu*, İstanbul, Ekim.

Kurdoğlu O., Özalp, M., ve Avcı, B., 2006. Korunan Alanlarda Yönetim Etkinliğinin Belirlenmesi İçin Bir Yöntem Uygulaması: Doğu Karadeniz Örneği, *Koruma Sempozyumu*, Trabzon, 7-8-9 Aralık.

Özden, P., P., 2004. Planlamada Koruma Yaklaşımı Ve Sürdürülebilirlik, *Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması ve Yaşatılması Paneli*, Haliç Üniversitesi, İstanbul, 8 Aralık.

Tunçer, M., 1998. Kentsel Tasarımın Tarihsel Çevre Korumasında Etkin olarak Kullanımı, Böl ve Yönet Modeli: Ankara, Konya, Antalya Tarihi Kent Merkezleri, *Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu*, İstanbul, 21-22 Mayıs

Uydaş, N., ve diğerleri, 1993. Koruma Politikaları Üreten Kesimin Koruma Bilinci Üzerine Bir Araştırma, *Ulusal Koruma Planlaması Semineri II*, 29-30 Eylül/ 1 Ekim, İstanbul.

E) KANUN, YÖNETMELİK, ULUSLAR ARASI MEVZUAT VE RAPORLAR

Activity Archaeological heritage in urban development policies, "Archaeology And The Urban Project, A European Code Of Good Practice", 2000. European Cultural Heritage Committee.

Archaeology in Bath and North East Somerset Supplementary Planning Guidance, 2004. Bath and North East Somerset Council, England.

Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete Tarihi:27.11.2005, Sayısı:26006.

Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü, ICOMOS, 1990.

Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (yeniden düzenlenmiş), 1992. Avrupa Konseyi, Valetta.

Arkeolojik Mirasın Korunmasına ilişkin Avrupa Sözleşmesi, 1969. Avrupa Konseyi, Londra.

Arkeolojik Mirasın Şehir ve Ülke Planlama Çalışmaları Çerçevesinde Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin R (89) 5 Sayılı Tavsiye Kararı, 1989. Avrupa Konseyi.

Avrupa Arkeoloji Planı, 1992-2002. Avrupa Konseyi.

Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu, 1992. Avrupa Konseyi, Granada, 3 Ekim 1985.

Avrupa Kültür Antlaşması, 1954. Avrupa Konseyi, Paris, 1957.

Avrupa Mimari Mirasının Korunmasına ilişkin Sözleşme, 1985. Avrupa Konseyi, Strasbourg, 3 Ekim.

Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas Washington Charter, 1987. ICOMOS.

Cleere, H., 2000. Archaeology and urban development, New Council of Europe code of practice, European Association of Archaeologists, 13, Summer.

David Connolly, 2004. Director BAJR, "Short Guide to Archaeology and the Planning Process", British Archaeological Jobs Resource.

Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, 1972. UNESCO, 16 Kasım.

Galiaro, E., F., 1999. Europe, a Common Heritage, Naturopa, Council of Europa, 28.

Garmy, P., 1985. Urban Archaeology in France, Committee on Cultural Heritage, European Plan for Archaeology, Group of Specialist on Urban Archaeology, CE, Strasbourg.

Guidelines for Management Planning of Protected Areas, 2003. IUCN

Heidgway, C.M. (ed.), The Erosion of History, Archaeology and Planning in Towns, A Study of Historic Towns Affected by Modern Development, http://www.eng h.gov.uk/archrev/rev95_6/urbs.htm

Hey, G., 2001. Mark Lacey, Evaluation of Archaeological Decision-making Processes and Sampling Strategies, Kent County Council, Oxford Archaeological Unit, Londra.

I. ve II. Derecede Arkeolojik Sit Alanlarındaki Ören Yerlerinde Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması ve Sergilenmesine Yönelik Mekanların Oluşturulması 572 No'lu İlke Kararı, 03 Mart 1998.

ICOMOS Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü, 1999.

ICOMOS Genel Kurulu Kapsamındaki Düzenlenen Küçük Tarihi Kentlerin Korunması ile ilgili Uluslararası Bilgi Şöleni'nde alınan İlke Kararları, 29-30 Mayıs 1975.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu Kentsel Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları 702 No'lu İlke Kararı, Resmi Gazete Tarihi:12 Haziran 2005, Resmi Gazete Sayısı:25843

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları İle İlgili 720 No'lu İlke Kararı, Resmi Gazete Tarihi:27 Ekim 2006, Resmi Gazete Sayısı: 26329

Küresel Komşuluk, Küresel Yönetim Komisyonunun Raporu, 1996. Türkiye Çevre Vakfı Yayını, 202.

Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites, 1993. ICCROM, Roma.

Management of the Historical Environment, 2005. ICOMOS.

Mounir Bouchenaki, 1995. "The World Heritage", European Heritage, Heritage Society, 3, 17-19.

Roger M Thomas, Head of Urban Archaeology, "Urban Archaeology" English Heritage.

Sinan ŞAHİN, Teftiş Kurulu Başkanlığının 31/10/2003 tarih ve 1000 sayılı görev emirleri ve ekinde yer alan 14/10/2003 tarih ve 858 sayılı Bakan Onayı uyarınca, 01/11/2003-30/04/2004 tarihleri arasında İngiltere'de yapılan inceleme ve araştırma çalışması raporu,

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, 2003. UNESCO 32.Genel Konferansı, 29 Eylül-17 Ekim, Paris.

Sualtı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi Tüzüğü, 1996

Yıldız, H., T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Müfettişliği, Bakanlık Makamının 03/11/2004 gün ve 1797 sayılı Onayları ile Teftiş Kurulu Başkanlığının 04/11/2004 tarih ve 1823 sayılı talimatları gereğince yapılan inceleme raporu.

4434 Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (Gözden Geçirilmiş)'nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun, 5 Ağustos 1999.

5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun, Resmi Gazete Tarihi:16.6.2005, Sayısı: 25866.

İNTERNET SİTELERİ:

URL -1 <http://www.megabilim.com/index.php/Arkeoloji/Arkeolojinin-Tarihi.html>, 1 Kasım, 2005.

URL-2 http://arkeoloji.web.tr/forum/viewthread.php?forum_id=8&thread_id=42, "Arkeoloji Nedir ?" 2 Ekim, 2007.

- URL -3 <http://www.guncelle.com/ders-destek-hatty/73861-arkeolojinin-tanymy-arkeoloji.html> Arkeolojinin Tanımı. Ekim 2006.
- URL -4 <http://www.arkitera.com/news.php?action=displayNewsItem&ID=13335> Marmaray Tartışmalarına Yetikili Ağızdan Yanıt, Aralık 2006
- URL-5, <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=6026&start=685> Marmaray ve Tüpgeçit İnşaatı. Mart 2007.
- URL-6 <http://www.marmaray.com.tr/mr/marmaray-anasayfa> Marmaray: “Asrın Projesi”, Mart, 2010.
- URL-7 <http://old.mo.org.tr/gzt/turkiye/20070414-1.doc> Marmaray: “Karun Hazineleeri” gibi. Nisan 2007.
- URL-8 http://www.ulastirmahaber.com/1244_Marmaray-in-Yeni-Kapi-daki-kazisi-basladi.html, Marmaray’ın Yenikapı’daki Kazısı Başladı. Aralık 2009.
- URL-9 <http://www.istanbululasim.com/habergoster.asp?haber=83&sayfano=9> İstanbul’a “İçinden Metro Geçen” Müze. Temmuz 2008.
- URL-10, <http://www.hukuki.net/showthread.php?45696-%DDstanbul-Marmaray-Projesi-%DD%E7in-Yap%FDlan-Kaz%FDlarla-Tarihi-Bulu%FE> İstanbul/ Marmaray İçin Yapılan Kazılarda Tarihi Buluş. Ekim 2008.
- URL -11, <http://www.kenthaber.com/Haber/Genel/Kose/erdem-yucel/marmaray-projesini-akil-ve-bilim-cozmelidir--/4ae0ebef-3877-402a-a4d4-49cca087364c> Marmaray Projesini Akıl ve Bilim Çözmelidir. Ekim 2008.
- URL -12, <http://www.arkitera.com/h34741-%E2%80%98yenikapıya-kepce-girsin-mi-tartismasi.html> Yenikapı’ya Kepçe Girsin mi?” Tartışması. Ekim 2008.
- URL -13, <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?p=706629> Marmaray Arkeoloji Kazıları: Yenikapı, Ocak 2008.
- URL -14, <http://www.arkitera.com/h34560-yenikapıyı-kurtaralım.html> Yenikapı’yı kurtaralım. Eylül 2008.
- URL -15, <http://www.arkitera.com/h37461-yenikapı-profesyonel-bir-proje-yonetimi-ile-gelecege-tasiniyor.html> Yenikapı Profesyonel Bir Proje Yönetimi ile Gelceğe Taşınıyor, Ocak 2009.
- URL -16, <http://www.febayder.com/content/sulukule-artik-arkeolojik-sit-alani> Sulukule Artık Arkeolojik Sit Alanı, Mart 2010.
- URL -17, <http://www.ibb.gov.tr/trTR/SubSites/raylisistemler/Pages/taksim-yenikapı.aspx> Taksim-Yenikapı Metro Hattı, Mart, 2008

Altınöz, Bilgin, A., G., Çok Katmanlı Kentteki Tarihsel Katmanlaşmayı Çözümlmek: Kent Arkeolojisi
<http://www.metropolistanbul.com/public/temamakale.aspx?mid=13> 17 Ağustos, 2009.

Archaeology in Bath and North East Somerset Supplementary Planning Guidance,
<http://www.bathnes.gov.uk/BathNES/environmentandplanning/Archaeology/ArchaeologyAndPlanning.htm>, 01.03.2010.

Burgaz Salvage Excavations, “Urban Archaeology Planning Process”, Center For Research and Assessment of the Historic Environment,

http://www.tacdam.metu.edu.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=100, 10 Ağustos, 2009.

Doyduk, S., 2006. Kentsel Korumada Süreklilik Kavramına, Tamamlayıcı Bir Bilgi Üretme Aracı Olarak Kentsel Arkeoloji Disiplinine Yenikapı Limanı Örneği Üzerinden Bir Bakış,

<http://www.metropolistanbul.com/public/temamakale.aspx?mid=12>, 17 Ağustos, 2009.

Güven,A., Tarihi ve Kültürel Zenginliğimizi Koruyabiliyor muyuz?,

<http://www.stratejikboyut.com>, 23.03.2009

Planning Advice Note:3 Archaeology in the London, Department of Planning & Transportation Department of Planning & Transportation Corporation of London,

http://www.cityoflondon.gov.uk/NR/rdonlyres/E945B5B3-FD3F-4EB2-B59F-491508789635/0/DP_PL_udparchadvice.pdf , 27.03.2010

Tuncer, M., “Türkiye’de Tarihsel ve Kültürel Çevreleri Koruma Olgusu”,

http://www.haberbilgi.com/bilim/cevre/mehmet_tuncer/cevrekoruma.html,

17 Ağustos, 2009.

EKLER

EK-A

EK-B

EK-C

EK-D

EK-E

EK-F

EK-G

EK-H